

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLI TIP ENSTİTÜSÜ**

**Danışman
Doç. Dr. Neylan Ziyalar**

DOĞAL KARAR VERME YETİSİNİN BELİRLEYİCİLERİ

**SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

UZMAN PSİKOLOG İPEK ERGÖNÜL

İSTANBUL, 2018

Özet

Doğal Karar Verme mekanizmalarının; zaman kısıtlamalarının ve stresin oldukça yoğun ve dinamik ortamlarda tutarlı karar veren kişilerin ortak özelliği olduğu ve deneyimle geliştiği ilgili literatürde bildirilmiştir. Ancak son 20 yıla kadar karar verme davranışını inceleyen çoğu araştırma rasyonel karar verme mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu doktora tezinin temel hipotezi deneyimli alan profesyonellerinin karar alırken deneyimsiz alan profesyonellerine göre sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacağı yönündedir. Ek olarak kişisel faktörlerin düşünme stilleri üzerinde etkisi olacağı öngörülmektedir.

Bu amaçla 2018 yılında Türkiye’de yaşayan ve çocuklarla çalışan, üniversitelerin Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Sosyal Hizmet Uzmanlığı bölümünden mezun; Adalet, Sağlık, İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan 188 alan profesyonelinin verileri toplanmıştır. Verilerin toplanması için Kişisel Bilgi Formu, Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X), Algılanan Stres Ölçeği, Temel Empati Ölçeği, Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği, Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği ve üç adet Senaryo Metni kullanılmıştır. Ayrıca kontrol grubu olarak seçilmiş 36 alan dışı katılımcıya da aynı senaryolar verilmiş ve karşılaştırılmıştır.

Verilerin analizinde SPSS 24 programı kullanılmıştır. Normallik testleri sonrası, katılımcıların karar verme mekanizmaları ile isabetli yanıtları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Spearman Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Karşılaştırma yöntemleri kategorik değişkenler için çapraz tablolar kullanılmış, aralarındaki ilişkinin saptanması için Ki-Kare testi uygulanmıştır. İki seviyeli demografik özelliklerin düşünme stilleri ile olan ilişkisini belirlemek için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla seviyeye sahip kategorik değişkenlerle düşünme stillerinin ilişkisinin belirlenmesi için ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Karar verme mekanizmaları ve kişisel faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır.

Arařtırma sonuçları, kontrol ve arařtırma grubundaki katılımcıların isabetli yanıtları arasında anlamlı bir fark olduđunu ortaya çıkarmıřtır. Sezgisel dűřünme stilinin yařtan ve mesleki deneyimden etkilendiđini ortaya çıkarmıřtır. Kiřilerin isabetli yanıtlarının yine yařtan ve mesleki deneyimden etkilendiđi gűrűlműř ancak dűřünme stilleri ile isabetli yanıtlar arasında herhangi bir korelasyon bulunmamıřtır. Ek olarak, rasyonel ve sezgisel dűřünme stillerinin empati seviyesinden, rasyonel dűřünme seviyesinin ayrıca stresten etkilendiđi de belirlenmiřtir.

**Anahtar Kelimeler: Dođal Karar Verme Mekanizmaları, Sezgisel Dűřünme Stili,
Deneyim, Yař, Kiřisel Faktűrler**

Abstract

It has been reported in the related literature that natural decision-making mechanisms are developed with experience and common characteristics of those who make consistent decisions in an extreme and dynamic environment with time constraints and stress. However, most researches that have analyzed decision-making behavior for the last 20 years have focused on rational decision-making mechanisms. The main hypothesis of this dissertation is that experienced field professionals will often use Natural Decision-Making mechanisms to make decisions compared to inexperienced field professionals. In addition, it is predicted that personality traits would have an impact on decision styles. For this purpose, data has been collected from 188 field professionals living and working with children in Turkey in 2018. They were graduated from Psychology, Counseling, Sociology, Education Sciences, the Philosophy and Social Services Departments of Universities. Also data has been collected from 36 non-field participants for comparison. Personal Information Form, State-Trait Anxiety Inventory (STAI-X), Perceived Stress Scale, Basic Empathy Scale, Rational-Experiential Thinking Styles Inventory, Childhood Psychological Trauma Scale and 3 scenarios were used for data collection. SPSS 24 software was used to analyze the data. After normality tests checking, Spearman Correlation Analysis was used to determine the relationship between the decision-making mechanisms and accurate responses. Cross-tables were used for the categorical variables and Chi-Square test was used to determine the relationship. Mann-Whitney U test was used to determine the relationship between two-level demographic characteristics and thinking styles. Kruskal-Wallis tests were used to determine the relationship between three or more independent groups and thinking styles. Spearman Correlation Analysis was applied to determine the relationship between decision-making mechanisms and personality traits. The results of the study revealed that there was a significant difference between the accurate response of the participants in the control and research groups. Data analyses revealed intuitive

thinking style was affected by age and professional experience. Accurate responses of field professionals were also affected by age and professional experience, but no correlation was found between thinking styles and accurate responses. In addition, it was determined that the rational and intuitive thinking styles were affected from the level of empathy and the level of rational thinking was also affected by stress.

Keywords: Naturalistic Decision Making, Intuitive Thinking Style, Experience, Age, Personality Factors

Önsöz

Yüksek Lisans sürecinde başlayan yolcuğumuzun her adımında benden desteğini esirgemeyen ve düşüncelerini paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Neylan Ziyalar'a,

Araştırmayı değerli düşünce ve yorumları ile hep bir adım ileri götüren hocalarm Prof. Dr. Erdinç Öztürk ve Dr. Öğretim Üyesi Erol Yıldırım'a,

Öğrencilik sürecimde yardımlarını esirgemeyen Adli Tıp Enstitüsü çalışanlarına,

Tüm araştırma süreci boyunca bana destek olan Dokuz Eylül Üniversitesi Biyofizik Anabilim Dalı'ndaki çalışma arkadaşlarıma,

Analizler konusunda bana zaman ayırıp her türlü destek veren Öğretim Görevlisi Dr. Alper Vahaplar'a,

Bu uzun yolculuğun her anında sorgusuz yanımda olan, desteklerini benden esirgemeyen sevgili aileme,

Teşekkürü borç bilirim...

“ Gelecek hayallerinin güzelliğine inanlara aittir”

İçindekiler

Özet.....	i
Abstract.....	iii
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vi
Şekiller Dizini.....	viii
Tablolar Dizini.....	ix
Giriş ve Amaç.....	1
1. Genel Bilgiler.....	6
1.1 Karar Verme Kavramı.....	6
1.2 Karar Vermeyi Açıklayan Kuramlar.....	12
1.2.1 Fayda kuramı.....	12
1.2.2 Çatışma kuramı.....	14
1.2.3 Gelatt kuramı.....	15
2.3 Karar Verme Sürecini Etkileyen Etmenler.....	17
2.3.1 Karar Verme Sürecini Etkileyen Kişisel Faktörler.....	17
2.3.2 Karar Verme Sürecini Etkileyen Çevresel Faktörler.....	28
2.3.3 Karar Verme Sürecinde Empati, Anksiyete, Stres ve Travmanın Etkileri.....	30
2.4 Karar Verme Mekanizmaları.....	42
2.4.1 Rasyonel/Analitik/Geleneksel Karar Verme Mekanizmaları.....	44
2.4.2 Doğal Karar Verme Mekanizmaları.....	47
3. Gereç ve Yöntem.....	59
3.1 Örneklem.....	59
3.2 Verilerin Analizleri.....	65
4. Bulgular.....	66
4.1 Normallik Testleri.....	66
4.2 Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	69
4.2.1 Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	69
4.2.2 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	69
4.2.3 Katılımcıların Mezun Oldukları Bölüme Dağılımı.....	70
4.2.4 Katılımcıların Deneyim Süresine Göre Dağılımı.....	70
4.2.5 Olgu Sayısı Dağılımı.....	71
4.2.6 Katılımcıların İstismar Bildirimi Dağılımı.....	71
4.3 Katılımcıların Karar Verme Stillerinin İncelenmesi.....	71
4.4 Katılımcıların İsbetli Yanıt Oranlarının İncelenmesi.....	75
4.5 Katılımcıların Düşünme Stilleri ile İsbetli Yanıtlarının İncelenmesi.....	79

4.6 Katılımcıların Düşünme Stilleri ile Diğer Değişkenlerle Olan İlişkisinin İncelenmesi	80
4.7 Katılımcıların Düşünme Stilleri Puanlarının Kişisel Faktörler İle Olan İlişkisinin İncelenmesi	84
4.8 İsabetli Yanıtların Kişisel Faktörler İle Olan İlişkisinin İncelenmesi	93
4.9 Kontrol Grubu İsabetli Yanıtlarının İncelenmesi	97
4.10 İsabetli Yanıtlarda İkili Grup Karşılaştırılması	99
5. Tartışma	100
6. Sonuç	114
Kaynakça	116
Ek- 1	133
Ek- 2	134
Ek- 3	136
Ek- 4	137
Ek- 5	139
Ek- 6	141
Ek- 7	143
Ek- 8	146
Ek- 9	148
Özgeçmiş	150

Şekiller Dizini

Şekil 1: Karar Verme Süreci Adımları	9
Şekil 2: Çatışma Kuramına Göre Karar Verme.....	15
Şekil 3: Gelatt Kuramına Göre Karar Verme.....	16
Şekil 4: Rasyonel Karar Verme Mekanizmaları Şeması.....	45
Şekil 5: Doğal Karar Verme Mekanizmaları Seviyeleri.....	49
Şekil 6 İsbetli Yanıtlar ve Yaş Aralıkları Arasındaki İlişki.....	76
Şekil 7 İsbetli Yanıt ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişki.....	77
Şekil 8 İsbetli Yanıt ve Deneyim Süreleri Arasındaki İlişki.....	78
Şekil 9 Sezgisel Düşünme Stili ve Yaş Aralıkları Arasındaki İlişki.....	82
Şekil 10 Sezgisel Düşünme Stili ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişki.....	83

Tablolar Dizini

Tablo 1: Allport'a göre kişilik özellikleri.....	19
Tablo 2 İmaj Teorisinin Temel Bileşenleri.....	50
Tablo 3: Rasyonel Ve Doğal Karar Verme Mekanizmaları Arasındaki Temel Farklar.....	51
Tablo 4: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği Normallik Testi Sonuçları.....	66
Tablo 5: Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X) Normallik Testi Sonuçları..	67
Tablo 6: Algılanan Stres Ölçeği Normallik Testi Sonuçları.....	67
Tablo 7: Temel Empati Ölçeği Normallik Testi Sonuçları.....	68
Tablo 8: Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Normallik Testi Sonuçları.....	68
Tablo 9: Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	69
Tablo 10: Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	69
Tablo 11: Katılımcıların Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları.....	70
Tablo 12: Katılımcıların Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları.....	70
Tablo 13: Katılımcıların Aylık Olgu Sayıları.....	71
Tablo 14: Katılımcıların İstismar Bildirimine Göre Dağılımları.....	71
Tablo 15: Katılımcıların Karar Verme Stillerine Göre Dağılımları.....	72
Tablo 16: Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	72
Tablo 17: Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Yaşa Göre Dağılımları.....	73
Tablo 18 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları.....	73
Tablo 19: Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları....	74
Tablo 20: Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Daha Önceki İstismar Bildirimi Göre Dağılımları.....	74
Tablo 21: Katılımcıların İsbetli Yanıt Oranlarına Göre Dağılımları.....	75
Tablo 22: Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	75

Tablo 23: Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Yaş'a Göre Dağılımları.....	76
Tablo 24: Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları.....	77
Tablo 25: Katılımcıların İsbet Oranları ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları.....	78
Tablo 26: Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Daha Önceki İstismar Bildirimi Göre Dağılımları..	79
Tablo 27: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanlarının İsbetli Yanıtlara Arasındaki Korelasyonlar.....	79
Tablo 28: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları, Mesleki Deneyim ve Aylık Olgu Sayısı Arasındaki Korelasyonlar.....	80
Tablo 29: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Yaş Arasındaki İlişkiler.....	81
Tablo 30: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişkiler.....	82
Tablo 31: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Cinsiyetleri Arasındaki İlişkiler.....	83
Tablo 32: Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Daha Önceki İstismar Bildirimi Arasındaki İlişkiler.....	84
Tablo 33 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Kişisel Faktörleri İle Arasındaki Korelasyonlar.....	87
Tablo 34 Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Yaş Dağılımı Arasındaki İlişkiler.....	89
Tablo 35: Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Cinsiyet Dağılımı Arasındaki İlişkiler.....	90
Tablo 36: Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Deneyim Süreleri Dağılımı Arasındaki İlişkiler.....	91
Tablo 37: Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve İstismar Bildirimi Arasındaki İlişkiler.....	92
Tablo 38: İsbetli Yanıtların Kişisel Faktörleri İle Olan İlişkisi.....	95
Tablo 39 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsbetli Yanıtlarına Göre Dağılımları.....	97

Tablo 40 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsbetli Yanıtlarına ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	97
Tablo 41 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Yaşa Göre Dağılımları.....	98
Tablo 42 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları.....	98
Tablo 43 İsbetli Yanıtlarda İkili Grup Karşılaştırılması.....	99

Giriş ve Amaç

İnsanlar her gün sayısız durumda karar vermek zorunda kalırlar. Karar vermenin doğası, hangi konu ile ilgili karar verilmesi gerektiğine göre değişir: öğlen yemeği yiyeceğiniz yere karar vermek genellikle tekrarlanan ve rutin hale gelmiş bir karar verme sürecidir. Oysaki ev almak ya da ciddi bir hastalıkta tedavi yöntemine karar vermek nadir olarak oluşan, daha fazla kafa yorma gerektiren ve sonuçlarının daha uzun süreli etkili olduğu durumlardır (Lehto, Nah, ve Yi, 2006). Ekonomiden, insan kaynaklarına, sosyolojiden psikolojiye kadar birçok dal karar verme davranışını incelemiş ve bu alanlar hem kendi içlerinde hem de çoklu-yaklaşım çalışmaları ile karar verme davranışına ışık tutmaya çalışmışlardır.

Karar verme kısaca eldeki tüm bilgilerin dikkate alınarak durumun kavranması, alternatif eylem biçimleri ile getirecekleri sonuçların gözden geçirilmesi ve uygun eylemin seçilerek uygulanmasıdır (Çetingüç, 2012) .

Karar verme süreci birçok zihinsel işlemi içermektedir. Literatürdeki birçok yazar bu sürecin problemin fark edilmesi adımı ile başladığını belirtmektedirler. Sonraki aşamaları farklılıklar içerse de bu adımı bilgi toplama, uygun seçenekleri belirleme, sonuçları hesaplama ve son olarak da karara varma adımları takip etmektedir (Adair, 2010; Dinçer, 2013; Kuzgun, 2014; Pekdoğan, 2015).

Karar verme sürecinin başlaması için öncelikle durumun farkına varılması gerekmektedir. Bireylerde bu farkındalık durumu çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. İlgili literatürde karar verme sürecini etkileyen faktörler kişisel ve çevresel olarak ikiye ayrılmıştır. Kişisel faktörlerde en göze çarpan faktörler kişilik, yaş ve cinsiyet bulunmaktadır. Kişilik, bireyin duygu, düşünce, davranış gibi yapılarını ve bu yapılardaki farklılıkları belirleyen, aynı zamanda da an, biyolojik durum ya da sosyal çevreden bağımsız bir şekilde hareket eden ve süreklilik gösteren eğilimler olarak açıklanmıştır (Taymur ve Türkçapar, 2012). Literatürde yapılan çalışmalarda kişiliğin alt boyutları ile karar verme davranışı açıklanmaya çalışılmıştır (Nygren ve White, 2005;

Taşğit, 2012; M. Vural, 2013; Yiğit, 2005). Yaş ile ilgili yapılan çalışmalarda ise bireylerin yaşlarının ilerlemesi ile bilgi ve deneyimlerinin arttığı ve giderek daha planlı ve mantıklı davrandıkları öne sürülmüştür. Yapılan araştırmalarda yaşla birlikte gelen bu deneyimin karar verme durumlarında farklı sonuçlara neden olduğu bulunmuştur (Dror, Katona, ve Mungur, 1998; Frey, Mata, ve Hertwig, 2015; Worthy, Gorlick, Pacheco, Schnyer, ve Maddox, 2011; Worthy ve Maddox, 2012).

Cinsiyetin karar verme üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalarda birbirleri ile çatışan sonuçlar görülmektedir. Bazı araştırmalar karar verme mekanizmaları ve cinsiyet arasında bir fark belirleyemezken; bazı araştırmalarda ise karar verme davranışına ait farklı alt ölçeklerde cinsiyetler arasında farklılık gözlenmiştir (Avşaroğlu, 2007; Bulog, 2016; Kurt, 2016; Sanz de Acedo Lizarraga, Sanz de Acedo Baquedano, ve Cardelle-Elawar, 2007; Taşdelen, 2002). Ancak söz konusu çocukla çalışan alan profesyonelleri olunca bazı kişisel faktörler karar verme durumunda daha ön plana çıkmaktadır. Bu özellikler empati, anksiyete, stres ve çocukluk çağı travmalarıdır. Yapılan araştırmalarda empatinin sosyal durumlarda daha hızlı karar vermeyi sağladığı belirtilmiştir (Ramsøy, Skov, Macoveanu, Siebner, ve Fosgaard, 2015). Ayrıca sosyal çalışmacılar ile yapılan kısıtlı sayıda araştırma bu alanda çalışan bireyleri empatik becerilerinin daha yüksek olduğunu ve cinsiyetler arasında da fark gözlendiğini ortaya konulmuştur (Alver, 2005; Başer, 2016; Hasgöl, 2013). Anksiyete insanların günlük davranışlarında çok sık olarak görülen, ancak herkeste farklı derecede bulunan bir durum halidir. Bireylerin anksiyeteleri üzerinde odaklanmaları normal yaşamlarını etkileyen bir durumdur (Yalçın, Soyer, Ramazanoğlu, ve Aksu, 2016). Yapılan araştırmalar yükselen kaygı seviyesi ile karar verme davranışı üzerindeki olumsuz ilişkiyi ortaya koymuştur. Anksiyetin özellikle bilgiyi işleme ve risk alma davranışı üzerindeki etkileri bildirilmiştir. Özellikle yüksek seviyede anksiyetenin bireyleri büyük kayıplar olamayan kararlara yönlendirdiği de eklenmiştir (Giorgetta et al., 2012; Peng, Xiao, Yang, Wu, ve Miao, 2014; Wray ve Stone, 2005). Stres, ilgili literatürde

bireylerin psikolojik ve fizyolojik yapıları üzerinde etki sahibi olan, kişilerin davranışlarını, iş verimliliğini ve başka bireylerle ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen, psikolojik bir durum olarak değerlendirilmektedir (Baştuğ, 2016). Yapılan araştırmalar stres seviyesindeki yükselmenin bireylerin karar verme davranışları üzerindeki olumsuz etkiyi ortaya koymuştur. Stresin özellikle karar verme durumunda gerekli olan bütün alternatiflerin değerlendirilmesi aşamasını olumsuz yönde etkilediği, avantajlı kararlar verme süresinin uzadığı da bildirilmiştir (Baştuğ, 2016; Keinan, 1987; Preston, Buchanan, Stansfield, ve Bechara, 2007). Çocukluk çağı travmasının karar verme süreci üzerindeki etkilerini anlamak için yapılan sınırlı sayıda araştırma travmanın beyin üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Uzun süreli travma yaşantısının aşırı uyarılmışlık haline sebep olduğu, savaş-kaç tepkilerinin beynin ödül mekanizmalarını etkilediği, bu yaşantı geçmişine sahip bireylerin kayıp-kazanç işaretlerini okuyamadıklarını bildirmişlerdir (Birn, Roeber, ve Pollak, 2017; McAloon, 2014; Szekely, Chiş, Vulturar, ve Miu, 2015).

Karar verme süreci karmaşık bir süreçtir ve bireyler farklı teknikler kullanarak sonuca ulaşırlar. İlgili literatürde en göze çarpan karar verme şekilleri bağımlı, spontan, kaçınan, rasyonel ve sezgisel karar verme durumlarıdır (Scott ve Bruce, 1995). Karar verme davranışını inceleyen çoğu araştırma rasyonel karar verme mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu mekanizmalar, kararların nasıl bilinerek ve mantıksal olarak alındığını açıklamışlardır (Filiz, 2014). Bireyler, problemin fark edilmesi ile birlikte söz konusu durumlar ilgili bütün alternatifleri belirleyip, gerekli değerlendirmeyi yapıp en uygun alternatifi seçerek karar verme davranışını gerçekleştirirler (Ayyıldız Ünnü, 2014; Scott ve Bruce, 1995). Bu mekanizmaya göre bireyler ulaşılmak istenen hedef için her alternatifi nesnel olarak değerlendirirler. Bu modelde bireyler söz konusu duruma ait bütün seçenekleri göz önünde bulundurdıkları zaman en güvenli kararı alabilirler (Ross, 2013). Ancak bu mekanizmayı, zaman kısıtlamalarının ve stresin oldukça yoğun ve dinamik ortamlarda kullanmak pek mümkün olmamaktadır. Çünkü

rasyonel karar verme modellerinde karar vermekle yükümlü kişi, bu kararı uygulamadan önce olası karar alternatiflerini gözden geçirip daha sonra uygulamaya geçerler (Yates ve Tschirhart, 2006). Karar verme davranışını inceleyen araştırmacılar son 20 yılda sabit ortamlardaki laboratuvarlardan çıkarak, daha çok bireylerin gerçek dünyadaki karmaşık görevleri nasıl yerine getirdiklerini ve sistemleri nasıl kontrol ettiklerini kişilerin doğal ortamlarında araştırmaya başlamışlardır (Randel, Pugh, ve Reed, 1996). Doğal karar verme mekanizması ilk olarak, konu ile ilgili hiçbir eğitimleri olmadığı halde, yaşadığı ve çalıştığı ortamlarda verdikleri tutarlı kararlarla birçok problemi çözebilen kişilerin varlığı ve başarı oranlarının % 95 civarında olması ile dikkatleri üzerine çekmiştir (Çetingüç, 2012). Gary Klein 1993 yılında yayınladığı makalesinde bir model oluşturmuş ve modelin temelini insanların karşılaştırma yapma zorunluluğu olmadan karar vermeleri üzerine kurmuştur (Klein, 1993). Bu modele göre; itfaiye departmanında çalışan bireyler karar vermeleri gereken durumlarda alternatifleri düşünmezler ve farklı olasılıkların avantaj ve/veya dezavantajları tartmazlar. İtfaiyeciler hangi “tip” yangın olduğunu “tanır”, durumu sınıflandırır ve bu duruma uygun davranırlar (Klein, 1993). Yani karar alınması için gereken bilgi benzer durumlardaki geçmiş yaşantılarından etkilenir (Resnick, 2000). Doğal Karar Verme mekanizması kullanan birey; ilk önce durumun değerlendirmesini yapar (akla yatkın eylem planı). Burada durum içeriğindeki göze çarpan işaretlerin farkına varır. Daha sonra; kontrol noktası olarak kullanılacak beklentileri oluştururlar. Beklentiler bozulur ise bu; durumun yanlış anlaşıldığını gösterir. Son olarak yapılacak eylemler ve gösterilecek tepkileri belirlerler. Ardında da mental simülasyon ile hikaye oluştururlar. Burada da yapılacak eylemlerin ve gösterilecek tepkilerin değerlendirilmesi yapılır (Klein, 1993). Böylelikle dinamik, zaman kısıtlamalarının ve stresin yoğun olduğu ortamlarda bile karar vericiler yerinde karar alabilirler (Resnick, 2000). Çünkü bu modele göre tanıma temelli stratejiler; karar alan kişinin hazır olmasını sağlar. Böylelikle seçeneklerin zayıf ve güçlü yanları karşılaştırılmadan hızlıca karar alabilirler. Bu nedenle son

yıllarda adli bilimler, sosyal hizmet uzmanlığı, tıp, askeriye, itfaiye hatta futbola kadar birçok alanda Doğal Karar Verme mekanizmaları ile çalışılmaya başlanmıştır (Groenendaal ve Helsloot, 2015; Helsloot ve Groenendaal, 2011; Kermarrec ve Bossard, 2014; Leprohon ve Patel, 1995; Phipps ve Parker, 2014; Randel ve ark., 1996; Resnick, 2000; Sorensen, Øvergård, ve Martinsen, 2014; van de Luitgaarden, 2007). Ancak Doğal Karar Verme mekanizmasının çocukla çalışan alan profesyonellerin (psikolog, sosyolog ve sosyal hizmet uzmanı) katılımcı olarak alındığı bir araştırmaya yurtiçi ve yurtdışı yayın ve/veya tez taramalarında rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın temel hipotezi deneyimli alan profesyonellerinin deneyimsiz profesyonellere göre karar verirken sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacağı yönündedir. Tecrübe ile oluşturulan akla yatkın eylem planları sayesinde deneyimli alan profesyonelleri daha isabetli kararlar alabileceklerdir.

Araştırmanın Hipotezleri:

1. Deneyimli alan profesyonelleri karar alırken deneyimsiz alan profesyonellerine göre sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacaktır.
2. Deneyimli alan profesyonellerini Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanmalarından ötürü daha isabetli kararlar vereceklerdir.
3. Karar Verme mekanizmaları kişisel faktörlerden etkilenecektir.

Bu amaçla Türkiye’de yaşayan ve çocuklarla çalışan alan profesyonelleri araştırma grubuna katılımcı olarak seçilmiştir. Üniversitelerin Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Sosyal Hizmet Uzmanlığı bölümünden mezun, Adalet, Sağlık, İşçileri ve Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan alan profesyonelleri dahil edilmiştir.

1. Genel Bilgiler

1.1 Karar Verme Kavramı

Aşağıdaki bölümde karar verme davranışın kısaca tanımı yapılacak ve karar verme davranışı ile ilintili unsurlara değinilecektir.

En basit hali ile karar; Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı olarak tanımlanırken; karar vermek ise bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2011).

İlgili literatüre bakıldığında karar verme ile ilgili birden fazla tanıma rastlanmaktadır. Bu fazla sayıda tanımın nedeni bazı yaklaşımların sürece bazılarının ise sonuca odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Karar verme, çeşitli amaçlar, bunlara ulaştırılacak yollar, araçlar ve imkanlar arasından tercih ve seçim yapmakla ilgili zihinsel, bedensel ve duygusal bir süreçtir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011). Karar vermede birey kendisine sunulan iki veya daha fazla alternatif arasında seçim yapar (hiçbir şey yapmamak da aslında bir tercih olarak değerlendirilir) (Lehto et al., 2006).

Kuzgun (2014) karar vermeyi, bir gereksinimi gidereceği düşünülen objeye götürecek birden fazla yol olduğu, ya da bir gereksinimi gidereceği kesin olan belli bir tek hedef bulunmadığında, yaşanan sıkıntıyı gidermek amacı ile seçeneklerden birine yönelik olarak tanımlamıştır (Kuzgun, 2014).

Karar vermede birey eldeki tüm bilgileri dikkate alır, durumu kavramaya, alternatif eylem biçimleri yaratarak sonuçları gözden geçirmeye çalışır ve sonuçta uygun eylemi seçerek uygular (Çetingüç, 2012). Karar verme geçmişi değerlendirerek gelecek için yapılan işlemidir. Karar verme işlemi; problemin, seçeneklerin ne olduğunu belirleme ve en iyi seçeneğe karar vermeyi içeren bir sürece sahiptir (Ertaş, 2007).

Yukarıda da belirtildiği gibi karar verme bir “problem çözme” sürecidir. Kişiler bu problem karşısında seçeneklerini değerlendirir ve bu seçenekler arasından amaca ulaştırdığı düşünülen

en iyisi seçerek eyleme geçerler. Kişiler aldıkları bu kararların “iyi” olup olmadıklarını değerlendirmede iki yaklaşım üzerinde yoğunlaşır. Zeleny (1982)’ye göre kişilerin ilk yaklaşımı sonuç odaklıdır. Öncelikli olarak alınan karar başta karşı karşıya kalınan problemi ve onun etkilerini ortadan kaldırmalıdır. İkinci yaklaşım ise süreç üzerine odaklanır. İyi bir kararın zamanında alınması ve uygulanması gerekmektedir. Ayrıca sürecin anlaşılması sonuçların öngörülmesini sağlar (akt: Pekdoğan, 2015; Taşgit, 2012).

İyi bir karar; kuruluşun amaçlarını dikkate almalı, amaçlara ulaştıracak şekilde olmalıdır. Aynı zamanda en az harcama, fedakârlıkla ve en iyi sonucu veren, zamanında alınan bir karar olmalıdır. Bun ek olarak işletmenin, bölümün ya da bireyin olanaklarına uygun olmalı ve zaman geçirmeden uygulamaya konulan ve sonuç alınan karar olmalıdır. Ayrıca; karar vericiler ve diğer üyeler tarafından kabul edilmeli ve etik değerlerle bağdaşmalıdır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011).

Bir başka yaklaşıma göre ise karar öncelikle etkili olmalıdır. Karar eğer ilk baştaki problemi ortadan kaldırırsa etkilidir. Ayrıca kar-zarar hesaplamasında hiç veya en az zarar ile en iyi sonucu elde edecek karar alınmalıdır. Buna ek olarak alınan karar uygulanabilir olmalıdır. Gerçeklikten uzak ya da mevcut duruma uygun olmayan kararlar “iyi” olarak değerlendirilmezler. Son olarak karar zamanında alınmış olmalıdır (Koçoğlu, 2010).

Kararın alındığı ortam sürece etki eder. Bu nedenle hangi ortamda karar alındığının kişi tarafından bilinmesi gerekmektedir. Tekin (1999) başlıca üç karar ortamından bahsetmektedir.

Belirlilik altında karar verme: Bu ortamda kişi hâlihazırda olan seçeneklerin ne gibi sonuçlar doğuracağı konusunda kesin bir bilgiye sahiptir. Kişi kendisi için en yüksek fayda ve en az zararı hesap ederek karar verir. Bir başka deyişle alacağı kararın sonuçlarını öngörebilmektedir.

Belirsizlik altında karar verme: Kişinin aldığı kararın sonuçları tam olarak kestirilemez veya bilinemez ise belirsizlik durumu söz konusudur. Çünkü olasılıklar hakkında yeterli bilgiye ulaşamamış ve sonuçlar tam olarak kontrol altına alınamamıştır. Sadece kişi karara ait olan

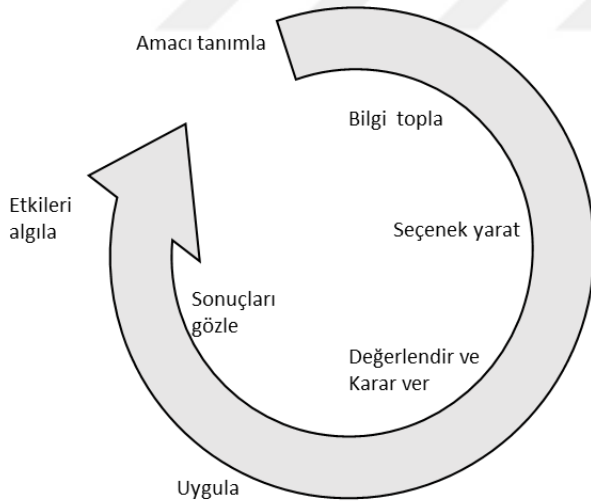
hareketlerin sonuçlarını bir bölüm kestirebilir. Kişide yüksek gerginlik, agresiflik ve kötümserlik oluşmasına neden olan bu ortamlarda az bilgi ile iyi bir karar alınması beklenilir.

Risk altında karar verme: Risk söz konusu olduğunda belirli hesaplamalarla bir nebze kadar durum kontrol altında tutulabilmektedir. Böyle ortamlarda alınacak karara ait değişik sayıda seçenek vardır ve her bir seçeneğin götürebileceği sonuçlar belirli olasılıklar çerçevesindedir (akt: Çınar, 2016; Emhan, 2007).

Karar verme sürecinde birey, oldukça yoğun bir bilgi işleme süreci yaşar. Bu nedenle aslında karar verme oldukça dinamik bir süreçtir ve yoğun bir bilgi akışının değerlendirilmesini içerir. Zeleny'ye (1982) göre birey karşılaştığı probleme üç aşamada yaklaşır. Bu aşamalardan ilki karar öncesi dönemdir. Bu dönem bireyin karşılaştığı problemin neden olduğu çatışma ile karakterize olmuştur. Bireyin karar verme zorunluluğu kendisinde gerginliğe neden olur. Bu durumdan kurtulmak için en uygun seçenek için aramaya geçer. Bütün alternatifleri değerlendirir ve önemlerine göre bir sıraya koyar. İkinci aşama ise karar dönemidir. Bu dönemde birey; öncelikle karar durumuna uyum sağlar. Daha sonra ise elindeki seçenekleri karşılaştırarak eleme sürecine girer. En sonunda ise kendisi için ideal olan seçeneğe yönelir. Üçüncü aşama ise karar sonrası dönemdir. Bu dönemde birey aldığı kararı uyguladıktan sonra ortaya çıkan durum hakkında bir değerlendirme yapar (Pekdoğan, 2015).

Adair (2010) ise karar verme sürecinde takip edilmesi gereken beş adım olduğunu vurgulamıştır. Bu adımlardan ilki amacın (problemin) tanımlanmasıdır. Burada birey aldığı karar sonucunda neye ulaşmak istediğini belirler. İkinci adım ise konu ile ilgili bilgilerin toplanması aşamasıdır. Bu aşamada ulaşılabilir bilgiler ile konu ile ilgili bilgiler arasındaki farkı görmek önemlidir. Özellikle günümüzdeki önemli sorunlardan biri olan aşırı bilgi yükü karar verme sürecinde olumsuz etkiye sahiptir. Böyle durumlarda konuyla alakalı bilgilere ulaşılmaması halinde karar vermenin ertelenmesinin daha doğru olduğunu savunur. Üçüncü adım; uygun seçenekler yaratmaktır. Burada uygun olarak bahsedilen kavram, seçeneğin

uygulanabilir, gerçekleştirilebilir ve elde edilebilir olmasıdır. Bu uygun seçenekler üç ile altı arasında bir sayıda olmalıdır. Dördüncü adım ise karar verme adıdır. Bu adımda en önemli aktivite seçim kriterlerini oluşturmaktır. Eğer bir seçenek “Zorunluluk” kriterini karşılamıyor ise o seçenektan vazgeçilmelidir. Bu aşamadan sonra “Gerekli” ve “Mümkün” kriterleri göz önünde bulundurulabilir. Daha karmaşık konular hakkında karar verilmesi gereken durumlarda bireyler avantaj ve dezavantajları listelemeli, karar aşamasındaki her adımın sonuçlarını hesap etmeli, önerilen karar aşamalarını ulaşılacak istenen hedef ölçütüne göre test etmeli ve son olarak kazanç ve kayıp hesaplaması yapmalıdır. En kötü durumda olabileceklerin değerlendirilmesi, olası riskleri azaltmak için yapılabilecek hamleler bu adımda gözden geçirilir. Buna ek olarak sonuçlar da gözden geçirilir. Karar alan kişiyi ve diğerlerini olumlu ve/veya olumsuz etkileyecek sonuçlar değerlendirilir. Karar verme sürecindeki son adım ise alınan kararın uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasıdır (Adair, 2010). Karar verme süreci aşağıdaki şekil 1de gösterilmiştir.

(Adair, 2010)

Şekil 1: Karar Verme Süreci Adımları

Kuzgun’a (2014) göre ise karar verme aşaması 8 etaptan oluşmaktadır. Bu etaplar problemin hissedilmesi ile başlar. İkinci etapta problem tanımlanır. Bu etabı seçeneklerin oluşturulması takip eder. Dördüncü etapta seçeneklere dair bilgilerin toplanır. Daha sonra toplanan bilgilerin,

istekleri karşılama olasılığı açısından değerlendirilmesi yapılır. Altıncı etapta uygun seçenek belirlenir. Sonrasında ise plan uygulamaya konulur. Son olarak da sonuç değerlendirilir (Kuzgun, 2014).

Dinçer'e göre ise karar verme süreci problemin hissedilmesi ile başlar, problemi belirleme ve açıklama ile devam eder. Bu aşamada gerçek sorun belirlenir, problem tanımlanır, sorunun kaynağı ve kapsamı belirlenir. Daha sonra hedefi tanımlanır. Burada bir karara ihtiyaç duyduktan sonra, gaye ya da hedef belirlenir, ulaşılmak istenen amaçlar tanımlanır. Sonrasında bilgi toplanarak tasnif edilir, gerçekler ve fikirler gözden geçirilir, olası sebepler belirlenir, zamanla ilgili sınırlamalar ve diğer kriterler tespit edilir. Bu aşamayı olası çözümler üretme aşaması takip eder. Burada fikirler üretilir, muhtemel faaliyet yöntemleri listelenir. Ne gibi çözüm yolları olduğu araştırılır alternatif seçenekler belirlenir. Belirlenen alternatif seçeneklerin tanımlanması ve seçenekler hakkında bilgi toplanması aşamasında kişiler izlenebilecek yollar, muhtemel sonuçlar, eylemlerin beklenen sonuçlara götürme olasılığı, hakkında bilgi edinebilirler. Değerlendirme aşamasında seçenekler hakkında toplanan bilgiler, istekleri karşılama olasılığı açısından değerlendirilir. Alternatif seçeneklerin olumlu yönleri ve riskleri değerlendirilir, eksileri artıları listelenir, sonuçlar dikkatle gözden geçirilip, kriterlere göre tartılır. Çözüm yollarının her birinin bireye ne ölçüde çekici geldiği (sağlayacağı yararlar) belirlenir. Var olan çözüm yollarının her birinin sorunu istenilen biçimde çözme olasılığı tahmin edilir. Bireyin, her bir seçeneğin gerektirdiği niteliklere ve olanaklara ne ölçüde sahip olduğu belirlenir. Sonrasında ise uygun seçeneğin belirlenmeye çalışılır. Bu aşamada hangi seçeneğin seçileceğine karar verilir. Sahip olunan olanaklarla en çok istenilen sonuca götürecek seçenek belirlenir ve uygun alternatif seçenek hakkında kesin karar verilir. Kararı uygulama aşamasında kararı gerçekleştirmek için harekete geçilir ve plan uygulamaya konulur. Belirlenen seçenek uygulanır. Son olarak ise; Sonuç değerlendirilir. Verilen karar gözden geçirilir. Birey,

kesin kararının etkilerinin olumlu ve olumsuz yönleri hakkında değerlendirme yapar. Gerekli olduğu takdirde süreç yeniden değerlendirilir ve değiştirilir (Dinçer, 2013).

Bir başka yaklaşıma göre karar verme süreci amaçları belirleme ile başlar. Bu aşamada kişi amaçları iyileştirmeyi, geliştirmeyi hedeflemelidir. Söz konusu amaçlar belli, üzerinde uzlaşmış, gerçekçi, zamana bağlı, ölçülebilir olmalıdır. Kişi ardından problemi belirlemek için sorunu tanımlar. Sorun ne kadar iyi tanımlanırsa o derecede çözülmüş demektir. Karar vermenin ilk basamağı problemin ne olduğunu anlamaktır. Problemin çözümü için diğer aşamalar bunun üzerine yerleştirilecektir. Bu aşamada cevaplandırılması gereken ilk soru problemin ne olduğu sorusudur. Önemli olan problemin teşhis edilmesidir. Daha sonra kriterlerin oluşturulması aşamasında kişi beklentilerinin, amaca ulaşmak için dikkat edilmesi ve aranması gereken ölçütlerin ve alternatiflerin neler olduğunun saptamasını yapar. Bu aşamayı probleme çözüm olacak alternatifler belirleme aşaması takip eder. Kişi burada çözüm yolları araştırılırken tüm imkânlar bilmelidir. Bir problemin çözümü için ayrılabilir zaman, enerji, bilgi, beceri, para gibi kaynakların neler olduğu ve daha önceden konu ile ilgili edinilen tecrübelerin ne ölçüde kullanılabilirliği tespit edilmelidir. Bilgi kaynakları test edilmelidir. Bazı durumlarda bir tek çözüm yolu, çoğu zaman da birden fazla çözüm yolu olabilir. Bir tek çözüm yolu olduğunda, o çözüm yolunun birden fazla olduğunda her çözüm yolunun tek tek araştırılması ve önyargısız olarak listelenmesi gerekir. Hiçbir seçenek incelenmeden hemen reddedilmemelidir. Seçenekleri inceleme aşamasında ise alternatif kararları değerlendirmek için çeşitli ölçütler belirlenmelidir. Toplanan bilgiler ve çözüm önerileri sıralanmalıdır. Her alternatifin problemi ne oranda çözeceği ve sonuçları düşünülmalıdır. Sonuçları olumlu görülen alternatiflere öncelik verilmelidir. Sonuçları tahmin edilemeyen alternatiflerin zaman içinde getirebileceği problemler belirlenmelidir Her seçeneğin olumlu yönlerinin, olumsuz yönlerinin değerlendirilmesinin yapılması gerekir. Böylece artıları çok olan seçenek uygulanmak üzere tespit edilmiş olur. Tek seçenek durumunda, şartlara uygunluğu ölçüsünde kabul veya

reddedilebilir. Bu durumda da karar verilmiş olunur. Son olarak uygulama aşamasında çözümün gerçekleşmesi için uygulama gerekir. En iyi çözüm bile eğer kâğıt üzerinde kalıyor ve uygulanmıyorsa, hiç bir değeri yoktur. Etkin bir uygulama için, sorumluluk dağıtılmalı, kim, neyi, nasıl ve ne zaman yapacağı belirlenmelidir. Aktif olarak diğer insanların bilgilendirilmesi gerekir. Alınan karardan etkilenecek kişiler haberdar edilmeli ve ne şekilde etkilenecekleri konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Hazırlanan planın takibi yapılmalıdır. Uygulamaya konulan planın işlerliği dikkatle incelenmelidir. Problem çözümlendi mi, problem yeni bir forma mı dönüştü uygulamada değerlendirilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011).

Özet olarak karar verme sürecinin en önemli ve başlangıç aşaması problemin ne olduğuna karar verilmesidir. Problem düzgün belirlendiği sürece amaçlar, değişkenler ve alternatifler belirlenebilir (Ertaş, 2007).

1.2 Karar Vermeyi Açıklayan Kuramlar

Literatürde karar verme davranışını inceleyen kuramlar incelendiğinde herkesin birleştiği üç kuram bulunmaktadır. Bunlar sırası ile Fayda, Çatışma ve Gelatt kuramlarıdır. Bu bölümde bu üç kuramdan bahsedilecektir.

1.2.1 Fayda kuramı

Karar verme davranışını inceleyen kuramlar arasında en fazla değinilen kuramdır. Bu kurama göre bireyin karar verme durumunda olası seçeneklerden kendisine en fazla yarar getiren seçeneğe yönelir (Taşgit, 2012). Baron'a göre bireyler karar verme durumlarında; en yararlı, işe yarayan yani faydalı seçeneği seçmelidirler (Baron, 2008). Burada önemli olan kişinin sahip olduğu bilgiyi anlayabilmesi, seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını tartabilmesi ve kendisine en fazla faydayı sağlayacağını düşündüğü seçenek için davranışa yönlenmesidir (Taşgit, 2012). Baron geliştirdiği fayda teorisini dört bölümde açıklamıştır. İlk bölüm olan beklenen fayda teorisinde bireyler bir sonuç olasılığı ile o sonucun faydası arasında bir "denge" kurmaya çalışırlar. Bu bölüm bir karar durumunda ortaya çıkabilecek sonuçların birey için yararlı olup

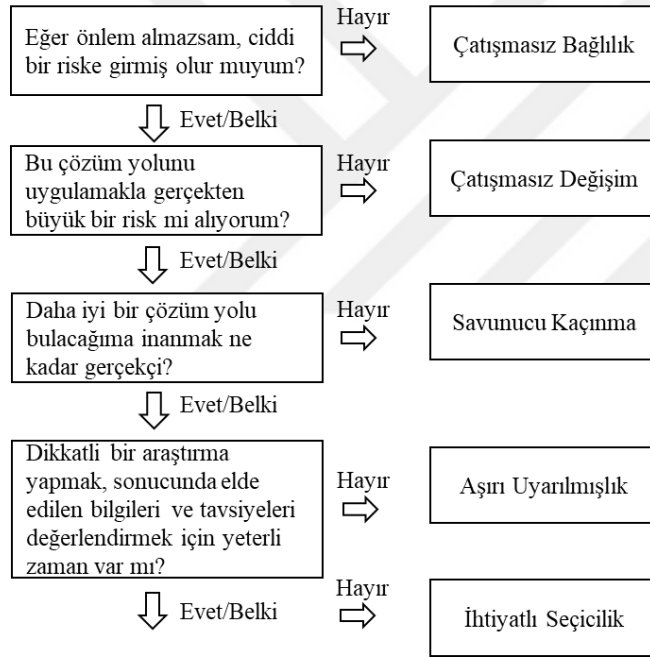
olmayacağı ile ilgilidir. Örnek olarak kazanılmama olasılığı bulunan bir burs için zaman harcamak gösterilebilir. Buradaki mesele hem bursu kazanma olasılığı hem de bursun kazanılmış olunması durumunun ne derece istenildiğidir. Bireyler karar vermek için ellerindeki seçenekleri değişik durumlarda meydana gelebilecek sonuçlar ile analiz ederler. Bu bölümde birey alternatiflerin olası sonuçlarının neler olabileceğini incelemekte ve kendine en fazla yarar getiren alternatife yönelmektedir (Dinçer, 2013). Fayda kuramının ikinci bölümünü çoklu yüklemeli fayda kuramı oluşturur. Bireyler burada farklı hedefler arasında dengeleme kurmaya çalışırlar. Örnek olarak bilgisayar satın almak isteyen bir birey için bu hedefler fiyat, taşınabilirlik, hız, tamir kolaylığı ve disk kapasitesi olabilir. İkinci bölüm olan çoklu yüklemeli fayda kuramında bir seçeneğin ne kadar faydalı olduğu her bir sonucu niteliklerine (her bir nitelik, bir hedefe karşılık gelir) göre ayrılması, her seçeneğin niteliğinin yararlarının ölçülmesi ve nitelikler arasında ekleme yapılması ile hesaplanır. Her seçenek hedefin ne kadar değerli olduğuna göre anlam kazanır. Çoklu yüklemeli fayda kuramı, beklenen fayda analizindeki çıktıların faydalarının değerlendirilmesinde de kullanılabilir. Fayda teorisinin üçüncü bölümü farklı kişilerin hedeflerinin çatıştığı durumlardaki kararları içerir. Bu duruma faydacılık kuramı denilir. Modern faydacılık kuramına göre ahlaki açıdan en iyi eylem ya da en faydacı karar, konu ile ilgili bütün kişilerin faydalarını en üst seviyeye çıkaran karardır. Dördüncü bölüm ise farklı zamanlarda ortaya çıkan sonuçlar arasındaki uyumsuzlukla ilgilidir. Bireyler kendilerince hem iyi hem de kötü nedenlerden ötürü gelecekteki sonuçları azaltma eğilimindedirler. Gelecekteki sonuçlar karar vericiyi veya başkalarını hatta belki henüz doğmamış insanlar bile etkileyebilir. Fayda teorisi çıkarımlarla ilgilenir. Bu teoriye göre olası seçenekler, hedefler ve ihtiyaç olan tüm kanıtlar hâlihazırda bireylerin önünde durmaktadır ancak bireyler bunların hiçbirini aramazlar. Örnek olarak araba satın almaya karar vermiş bir birey zaten olası araçların bir listesini ve her birinin güçlü ve zayıf yönlerini listelemiştir. Eğer konu bir ameliyata girmek

ya da o ameliyatı yapmak ile ilgili ise; olası sonuçlar düşünölmüş ve olasılıklar dâhilinde kararlar verilmiştir (Baron, 2008; Dinçer, 2013).

1.2.2 Çatışma kuramı

Bu kuramın öncöleri olan Janis ve Mann (1977) karar vermeyi, bireyin karşılaştığı çatışma ve stresi azaltmak için yaptığı eylem olarak tanımlamıştır. Çatışma teorisi, beş tip karar verme stilini ve bu stillerin stresle olan ilişkilerini açıklamaktadır. İlk karar verme stili olan çatışmasız bağıllıkta (Unconflicted adherence) kişi “Eğer önlem almazsam, ciddi bir riske girmiş olur muyum?” sorusunu “hayır” olarak cevaplayabiliyorsa mevcut durumda bir tehdit olmadığı algılanıyor demektir ve verilen karara bağılı kalınır. Bu durumda birey stres yaşamayabilir veya stres az düzeyde ortaya çıkabilir. İkinci karar tipi olan Çatışmasız değışimde (Unconflicted change) “Eğer önlem almazsam, ciddi bir riske girmiş olur muyum?” sorusunu “Evet” ya da “Belki” olarak yanıtlayan birey, kaçış yolları aramaya başlar. Geçmiş deneyimler göz önüne alınarak yeni bir soru olan “Bu çözüm yolunu uygulamakla gerçekten büyük bir risk mi alıyorum?” yanıtlanmaya çalışılır. Bu soru “Hayır” olarak yanıtlanabiliyorsa, birey değışimde risk görmez ve tüm alternatifleri dikkate almadan en önemli veya en çok tavsiye edilen kararı seçer. Bu durumda da birey stres yaşamayabilir veya stres az düzeyde ortaya çıkabilir. Üçüncü karar tipi olan savunucu kaçınmada (Defensive avoidance) bireyler ilk iki soruya da “Evet” ya da “Belki” olarak yanıt vermişlerdir ve bu kişilerin uyarılmışlık hali devam etmektedir. Bu kişilerin yanıtlanması gereken soru “Daha iyi bir çözüm yolu bulacağıma inanmak ne kadar gerçekçi?” sorusudur. Bu soruyu “Hayır” olarak yanıtlayan bireyler soruna çözüm aramayı bırakırlar. Dördüncü karar tipi olan Aşırı uyarılmışlıkta (Hypervigilance) bireyler ilk üç soruyu “Evet” ya da “Belki” olarak yanıtlamışlardır. Burada yanıtlanması gereken temel soru ise “Dikkatli bir araştırma yapmak, sonucunda elde edilen bilgileri ve tavsiyeleri değılendirmek için yeterli zaman var mı?” sorusudur. Eğer bireyler bu soruya “Hayır” yanıtını veriyorlar ise aşırı uyarılmışlık olacaktır. Aşırı uyarılmışlık durumunda birey, doğru kararı veremez. Sonuç

olarak, ciddi kayıp yaşayacağını ve karar vermesi için sınırlı süresi olduğunu farkında olan birey, gerçekten zor bir ikilem yaşar. Böyle bir durumda vereceği karar çok da geçerli olmayabilir. Çünkü böyle bir durumda diğer alternatifleri de birçok yönden düşünmesi gerekirken birey bunu yapamaz. Son karar tipi olan ihtiyatlı-seçicilikte (Vigilance) ise dört temel soruya da “Evet” ya da “Belki” olarak yanıt vermiştir. Burada bireylerin ihtiyatlı-seçiciliği daha düşük derecede sürmektedir. Tehlikedeki birey, kaçmak için güvenli bir yol bulacağına ve bunun için yeterli zamanının olduğuna inandığı sürece, ihtiyatlı seçicilik durumu baskın olmaya devam edecektir (Çolakkadıoğlu, 2010). Bu kuramın temel soruları ve yanıtlarına göre karar tipleri Şekil 2’de gösterilmiştir.

(Janis ve Mann,1977).

Şekil 2: Çatışma Kuramına Göre Karar Verme

1.2.3 Gelatt kuramı

Bu kurama göre bireyler, karar verme durumunda kaldıklarında öncelikle yordama ve değer sistemlerine ihtiyaç duyarlar. Duygusal veya sezgisel etkenler kişi üzerinde etkiye sahip değildirler. Yordayıcı sistemde; seçenekler, eylemlerin getireceği sonuçlar (olanaklı olanlar), bu sonuçlara erişme olasılığını temsil eder. Değer sistemi ise; mümkün olan sonuçların göreceli

tercihi sistemidir. Son olarak karar sistemi; önceliklerin değerlendirilmesi sistemidir. Bu kurama göre, karar vermekle yükümlü birey ne kadar doğru, iyi ve ayrıntılı bilgiye sahip olursa, farklı eylemleri uygulamaya koyduğunda, alacağı risk hakkında o derece açık bir fikre sahip olur. Yani aslında karar vermek içsel olarak gerçekleşmez veya doğuştan gelmez. Karar verme davranışı bilişsel bir kabiliyettir. Hiçbir kararda riskten kurtulmaya olanak olmadığı gibi, gerek de yoktur. Önemli olan kişinin alacağı riski bilmesidir. Bilginin artması yanlış karar verme olasılığını azaltır. Seçeneklerin kişi açısından istenilirlik derecesi kararların yönünü belirleyen en önemli faktördür. Bir şeyi yapmak için hissedilen ihtiyacın şiddeti beklentilerin bir fonksiyonudur. Bireyler geleceğe ilişkin sonuçlarla, bunlara bağladıkları değerler oranında ilgilenmektedirler. Yani aslında kişinin kararlarını beklentileri de yönlendirebilir (Bayraktaroğlu ve Demir, 2011; Kuzgun, 2017).

Herr ve Cramer (2004) ise Gelatt kuramında belirtilen her sistemin altında farklı bilgilerin olduğunu belirtmişlerdir. Bu üç sistem ve sistemlere ait olan bilgiler Şekil 3'te gösterilmiştir.

	<u>Gerekli Olan Bilgi</u>
Yordayıcı Sistem	Alternatif Eylemler Eylemlerin Olası Sonuçları Eylemlerin Sonuçlarına Ulaşma İhtimalleri
Değer Sistemi	Mümkün olan sonuçlar arasından göreceli tercih
Karar Sistemi	Kuralların ya da Önceliklerin Değerlendirilmesi

(HerrveCramer 2004, akt. Yiğit 2005).

Şekil 3 Gelatt Kuramına Göre Karar Verme

Ancak Gelatt geliştirdiği bu kuramını 1989’da tekrar gözden geçirmiştir. Dünyadaki bilgilerin her gün değiştiği ve güncellendiğini söyleyerek karar verme sürecinde de bu yeniden düzenlemelerin gerekli olduğunu vurgulamış ve kurama “Olumlu Belirsizlik” kavramını eklemiştir. Bu kavrama göre karar verme aşamasındaki belirsizlikler kabul edilmeli ve hatta olumlu olarak değerlendirilmelidir. Belirsizlikler kişilerin karar verme sürecinde karşılaşacakları Őeylerdir ve bu belirsizliklere başa çıkmak içinde uyum sürecine girmeleri gerekecektir. Gelatt’ın bu güncelleme ile karar verme sürecini tercih ve eylemlere göre bilgilerin düzenlenme ve tekrar düzenlenme süreci olduğunu belirtmiştir. Sonuçta her sistem bilgiye ihtiyaç duyar ancak bu bilgilerin güncelliği, doğruluğu tartışılabilir. Bu nedenle her zaman risk bulunabilir. Süreçte önemli olan uyumun sağlanmasıdır. Kişi sahip olacağı iyi bilgi sayesinde daha net görülen riskler için farklı eylemler gerçekleştirebilir (Bayraktaroğlu ve Demir, 2011; Gelatt, 1989; Kuzgun, 2017; Yiğit, 2005).

2.3 Karar Verme Sürecini Etkileyen Etmenler

Karar verme sürecinin ne kadar dinamik ve karmaşık bir süreç olduğu yukarıdaki bölümlerde açıklanmıştır. Bu ek olarak karar verme süreci hem kişisel hem de çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler kişisel, çevresel ve zaman faktörü olarak sınıflandırılabilir. . Aşağıdaki bölümde karar verme sürecini etkileyen etmenlere değinilecektir.

2.3.1 Karar Verme Sürecini Etkileyen Kişisel Faktörler

Kişilik:

Yapılan araştırmalarda kişiliğin karar verme sürecinde etkili olduğu ortaya konmuştur. Kişilik sözcüğu kaynağını Yunan drama oyuncularının kullandığı “Persona” adındaki maskelerden alır. Bu maskeler oyuncunun sahneye koyduğu tiplmeyi temsil eder ve gerçek kişiliğini saklar (Arslan, 2008). Kişilik, literatürde birçok araştırmacı tarafından farklı farklı Őekillerde tanımlanmış olsa da kişinin duygu, düşünce ve davranış gibi yapılarını ve bu yapılarıdaki farklılıkları belirleyen, aynı zamanda da an, biyolojik durum ya da sosyal çevreden bağımsız

bir şekilde hareket eden ve süreklilik gösteren eğilimler olarak açıklanabilir (Taymur ve Turkcapar, 2012). Kişilik çeşitli karakteristik davranış örüntüleri gösterir. Bu özellikler kişinin bilişini, duygusunu ve dengeli bir şekilde hareket etmesini sağlar (Filiz, 2014). Kişilik kuramları incelendiğinde 6 kuram ve bu kuramların temsilcileri öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Sigmund Freud, Cari Jung, Alfred Adler, Erik Erikson, Karen Horney ve Erich Fromm'un öncüleri olduğu Psikanalitik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kişilerin davranışları arasındaki farkın temel sebebi bilinçaltıdır. İkinci yaklaşım olan ve öncülerinin Gordon Allport, Raymond Cattell olduğu Ayırıcı Özellik'e göre ise kişilik özellik sürekliliğinin değişik noktalarında bulunur. Bu yaklaşıma göre kişilik özellikleri zaman içinde değişmez ve durumlara göre de kararlılık gösterir. Hans Eysenck' in öncüsü olduğu Biyolojik Yaklaşıma göre ise; kişilik biyolojik faktörlerden ayrılamaz. Bunun tam tersini savunan ve Cari Rogers ve Abraham Maslow'un öncülüğünü yaptığı Hümanistik Yaklaşıma göre kişiler kendi davranışlarında sorumludurlar. Ayrıca kendini kabul etme duygusu da kişiliğin anahtar özelliklerinden biridir. John Watson, B. Frederic Skinner ve Albert Bandura'nın öncüleri olduğu Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşıma göre ise; sürekliliği olan davranışlar koşullanma ve beklenti sonucu oluşur. Son olarak Kurt Lewin ve Albert Ellis'in öncüsü olduğu Bilişsel Yaklaşıma göre ise kişilikteki farklılıklar bireylerin bilgi işleme sürecindeki farklılıklardan doğar (Burger, 2011).

Literatürde kişilik özelliklerini sınıflandırmaya yönelik oldukça fazla çalışmaya rastlanmaktadır. Kişiliği sınıflandırma ile ilgili yapılan kategorik modellere ek olarak boyutsal modeller son yıllarda ön plana çıkmıştır. Boyutsal modellemeye yönelik ilk çalışmaların Allport tarafından 1920'lerde yapıldığı görünmektedir. Kişiliği "*kişinin çevreye özgün uyumunu belirleyen psikofizyolojik sistemlerden oluşan içsel dinamik bir organizasyon*" olarak tanımlamıştır (Arslan, 2008). Allport'a göre kişilik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Allport'un ardından Cattell de birbirleri ile yakın ilişkide olan kavramları gruplayarak, birbirinden bağımsız olanları ise ayırarak kişiliğin temel yapısını belirleyebileceğini savunmuştur. 16 temel kişilik özelliğini ve 5 genel kişilik eğilimini ölçmek üzere de 16PF adı verilen testi oluşturmuştur.

Tablo 1 Allport'a Göre Kişilik Özellikleri

Dinamik organizasyondur	Kişilik sürekli değişen ve gelişebilen organize bir sistemdir. ("unitas multiplex")
Bireyin içindedir	Bireyin kendine özgün eylemlerinin ardında yatan şey kişiliktir
Psikofizikseldir	Kişilik psikolojik ve biyolojik işlevlerin bir karmaşık etkileşimi ile oluşur.
Belirleyicidir	Kişiliği oluşturan sistemler çevreye uyuma yönelik davranışları belirler
Çevreye özgün bir uyumdur	Kişinin yaşamı sürdürürken gösterdiği kendine özgü bir uyum sürecidir. Uyum stratejileri kullanılır.

(Akt: Arslan, 2008)

Bu teste göre kişilik özellikleri; Grupta Olma İsteği, Problem Çözme, Amaçlarını Gerçekleştirme, Baskınlık, Spontanlık, Kuralları Sorgulama, Sosyal Girişkenlik, Mantık veya Duyguyu Kullanım, Başkalarına Güven, Soyuta Odaklılık, Kendini İfade Etme Tercihi, Kendini Sorgulama, Yeniliğe Açıklık, Karar Verme Tarzı, Mükemmelliyetçilik, Gerginlik olarak belirlenmiştir. 5 Genel kişilik eğilimi ise; Başkalarıyla İlişki, Stresi Yönetme, Düşünme Tarzı, Etkileme ve İşbirliği, Düzen ve Esneklik olarak sıralanabilir (Burger, 2011). Eysenck

ise geliştirdiği kişilik kuramında kişiliği başlangıçta nevrofizim, dışadönüklük olarak iki faktörde, sonrasında eklediği psikotizm faktörü ile de üç boyutlu bir yapıda incelemiştir. Dışadönüklük faktörü sosyallik ve dürtüselliliği temsil ederken, nevrofizim ise duygusal tutarlılık ve aşırı tepkiselliği temsil etmektedir. Son olarak eklenen psikotizm faktörü ise soğukluğu temsil etmektedir (Taymur ve Türkçapar, 2012).

Cattell ve Eysenck'in geliştirdiği bu modeller sonucunda 5 faktör önemli bulunarak "Big Five" olarak adlandırılan Beş Faktör Kişilik Modeli geliştirilmiştir. Ayırıcı özellik yaklaşımına dayanan bu modelde kişilerin kendilerini ve başkalarını tanımladığı sıfatlar kullanılmaktadır. Modelin alt boyutları nevrofizim, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2008; Burger, 2011). Ancak modelin güncellemesinde stres (hassasiyet, tepki gösterme, olumsuz algı), Dinamizm (sosyal katılım, kendini ifade etme, etkinlik düzeyi), Değişim (düşünel yönelim, kültürel ilgi, yeniliğe açıklık), ilişki (güven, empati, uzlaşma) ve odaklanma (detaylara odaklanma, kendini disiplinize etme, kurallara uyabilme) şeklinde boyutlar değiştirilmiştir (Akt: Arslan, 2008).

Kişilik özelliklerinin karar verme davranışı üzerine literatürde birçok araştırma bulunmaktadır. Taşgit üniversite öğrenceleri ile gerçekteştirdiği çalışmasında, öğrencilerin özsaygı düzeyleri ile erteleyici karar verme düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Ancak bu farklılık dikkatli karar verme, erteleyici karar verme, panik karar verme alt boyutlarında gözlenmemiştir (Taşgit, 2012). Lise öğrenceleri ile yapılan bir başka çalışmada, karar verme tutumları ile özsaygı arasında ilişki bulunmuştur (Yiğit, 2005). Vural'ın spor yöneticileri ile yürüttüğu çalışmada da spor yöneticilerinin karar vermede öz saygı düzeylerinin ve karar verme stillerinden dikkatli karar verme stilini kullanma düzeylerinin yüksek olduğu tespit etmiştir (Vural, 2013). Yapılan bir başka çalışmada spor yöneticilerinin karar vermede özsaygı ve karar verme stilleri ölçek puanlarının eğitim seviyesine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Dinçer, 2013). Nygren ve White (2005) geliştirdikleri karar verme ölçeğini 606

psikoloji bölümü öğrencisi ile yaptıkları çalışmada değerlendirmişlerdir. Araştırmada rasyonel ya da sezgisel karar veren bireylerin öz-yeterlilik skorlarının yüksek, kaçınmacı karar veren bireylerin ise skorlarının düşük olacağı varsayılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; rasyonel ve sezgisel karar verme stili ile öz yeterlik arasında pozitif yönlü orta seviyede anlamlı bir ilişki ve kaçınmacı karar verme ile öz yeterlik arasında negatif yönlü orta seviyede anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca kişinin hem rasyonel hem de sezgisel karar verme mekanizmalarını kullanma durumunda daha da kuvvetli bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre hem rasyonel hem de sezgisel karar verme mekanizmalarını kullanan kişilerin daha fazla öz-yeterlilik ve öz-güvene sahip oldukları ve iyi performans gösterme ve olayları kontrol etme yeteneklerine daha fazla güvendikleri belirtilmiştir (Nygren ve White, 2005). Dewberry ve ark (2013) 355 katılımcı ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında karar verme becerisinin hangi kişilik faktörlerinden etkilendiğini araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre; nevrozizm ve dışadönüklük karar verme becerisini açıklamada özgün katkı sağlarken; sorumluluk aynı derecede katkı sağlamadığı görülmüştür (Dewberry, Juanchich, ve Narendran, 2013). Chartrand ve ark (1993) psikoloji bölümünde okuyan 249 öğrenci ile yürüttükleri çalışmalarında kişilerin karar verme, problem çözme ve kişilik eğilimlerini incelemişlerdir. Araştırmanın sonucu nevrozizmin problem çözmedeki zorluklarla ve duygusal tepkilerin kontrolü ile anlamlı olarak ilişkili bulunmuştur. Tam tersi olarak, dışadönüklük problem çözme inancıyla, deneyime açıklık ise problemlere yaklaşım becerileriyle, sorumluluğun baş etme becerileri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Karar verme becerilerinde; sorumluluk alt boyutu ile rasyonel karar verme stili arasında pozitif yönde; sezgisel karar verme stili ile negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Chartrand, Rose, Elliott, Marmarosh, ve Caldwell, 1993).

Yaş:

Karar verme davranışını etkileyen faktörlerin başında yaş gelmektedir. Yaş ilerledikçe bireylerin bilgi ve deneyimleri artmakta ve giderek daha planlı ve mantıklı davranmaktadırlar.

Ancak insanlar sıklıkla karar verme durumunda kalırlarsa daha erken olgunlaşabilirler. Ülkemizde yapılan yaş ve karar verme ile ilgili araştırmaların çoğu 18 yaşın altındaki bireylerin davranışları üzerine yoğunlaşmıştır. Kuzgun'un karar ölçeğinin faktör yapısını incelediği çalışmasında 16-18 yaş grubu ile 25-40 yaş grubu arasındaki bireylerin benimsedikleri karar tarzları arasında önemli bir fark bulunamamıştır (Kuzgun, 2017). Ay ve Akgöl ortaöğretim öğrencileri ile yaptığı araştırmada karar verme gücünün yaştan etkilenmediğini bildirmişlerdir (Ay ve Akgöl, 2008). Karar verme davranışında yaşın etkisi incelendiğinde yaşça büyük olan kişilerin özellikle tanıdık gelen durumlarda karar vermeleri gerektiğinde hafızalarını daha iyi kullandıkları ve böylelikle gençlerle karşılaştırıldığında karmaşık durumlarda bile en iyi seçme ihtimallerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Ancak; kararın basit olması durumunda ya da karar verilmesi gereken durumun içerdiği konular iki yaş grubuna da yakın olduğu durumlarda; yaşlı bireylerin en iyi seçimi yapma ihtimalleri artmamaktadır (Can, 2009). Genç ve yaşlı yetişkinler karar verme davranışının incelendiği bir başka çalışmada, iki farklı araştırma düzeneği kurulmuştur. Bu düzeneklerden seçim-bağımsız olan ilkinde önceki sorudaki yanıtla bağlantılı olarak ya da önceki yanıtla bağlantılı olmadan ödül alınabilecek ayarlama yapılmıştır ve her koşulda en yüksek ödülün verildiği koşulu öğrenmeyi ve kullanmayı içermektedir. Elde edilecek ödül katılımcının seçiminden bağımsız bir şekilde düzenlenmiştir. Seçim-bağımlı olarak adlandırılan ikinci düzenekte ise yapılan her tercihin gelecekteki sunulacak olan tercihleri ve elde edilecek ödülü nasıl etkilediği öğrenilerek en iyi kararın verilmesini içermektedir. Araştırmanın sonucunda genç yetişkinlerin seçim-bağımsız görevde daha iyi performans gösterdiği, yaşlı yetişkinlerin ise seçim-bağımlı görevlerde daha iyi performans gösterdiği bildirilmiştir. Bu sonuca dayanarak genç ve yaşlı yetişkinlerin karar verme yaklaşımlarında temel bir fark olduğu ortaya atılmıştır (Worthy ve ark., 2011). Worthy ve Maddox'un yaptığı bir başka araştırmada ise yaşları 60-82 arasında değişen yaşlı yetişkinler ile 18-23 arasında değişen genç yetişkinler katılımcı olarak alınmıştır. Önceki araştırma ile aynı

seçim bağımsız ve seçim bağımlı düzenek kullanılmış ancak bu araştırmada katılımcıların kullandıkları karar verme modelleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak genç yetişkinlerin pekiştirmeye dayalı öğrenme mekanizmaları kullanırken, yaşlı yetişkinlerin ise kazanırsan-kalkırsan-değiştir modelini kullandıklarını belirlemiştir. Bu yaklaşımın, yaşlı yetişkinlerin seçime-dayalı görevlerde daha iyi performans gösterirken, seçim-bağımsız görevlerde ise daha düşük performans göstermesine neden olduğu ileri sürülmüştür (Worthy ve Maddox, 2012). Frey ve ark. (2015) yaptığı bir başka çalışmada ise yaş ortalamaları 24 olan genç grup ile yaş ortalamaları 71 olan yaşlı yetişkin grubun deneyime dayalı karar verme davranışları çekişmeli katılmayı içeren üç farklı durumda incelenmiştir. Her çekişmede katılımcılar ekranda bulunan ve üzerinde herhangi bir etiket olmayan iki farklı tercih arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardır. Herhangi bir sonuca varmadan önce; katılımcılar her iki seçeneğin de olası kayıp ve zararlarını istedikleri sıklıkla kutulara tıklayarak örnekleyebilmişlerdir. Böylece; hangi seçeneğin daha iyi olduğunu, daha iyi kazanca ya da uzun vadede daha az kayba yol açabileceğini öğrenmişlerdir. Araştırmanın sonucunda; yaşlı yetişkinlerin seçenekleri değerlendirirken genç yetişkinlerle aynı miktarda çaba sarf ettikleri ve genç yetişkinler kadar avantajlı seçenekleri tercih ettikleri görülmüştür. Araştırmanın ilerleyen aşamalarında bilgisayar simülasyonu aracılığı ile katılımcıların öğrenme stratejileri incelenmiş ve yaşlı yetişkinlerin de genç yetişkinler gibi göreceli olarak basit ancak başarılı öğrenme stratejileri kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak araştırmanın üçüncü aşamasında katılımcıların dört veya sekiz seçenekten birini tercih etmeleri durumunda yaşlı yetişkinlerin performansında bir düşme tespit edilmiştir (Frey ve ark., 2015). Dror ve arkadaşlarının yaptığı ve yaş ortalaması 74 olan yaşlı yetişkinler ile yaş ortalaması 19 olan genç yetişkinlerin yer aldığı riskli ortamlarda karar verme davranışını inceleyen çalışmada; yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlerle aynı kararları aldıkları, her iki yaş grubundaki katılımcıların aldıkları risk seviyesine bağlı sistematik ve benzer olarak davranışlarını değiştirdikleri görülmüştür. Buna ek olarak; yaşlı yetişkinlerin

riskli alma kararlarını verirken olan bilgi işleme hızının genç yetişkinlerden daha fazla olmadığı görülmüştür. Her iki yaş grubu da göreceli olarak kolay denemelerde daha az zaman harcarken, zor görevlerde daha fazla zaman harcamışlardır (Dror ve ark., 1998). Taylor (1975) yaşları 23-57 arasında değişen 79 endüstriyel hat yöneticisi ile yaptığı araştırmada yaşın performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Katılımcıların; personelle ilgili karar sayıları, deneyim yılları ve sorumlu oldukları çalışan sayılarına ait veriler incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre; yaşın karar verme üzerinde deneyimden daha fazla etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ayrıca yaş olarak daha ileri olan katılımcıların karar vermek için daha fazla zaman kullandıkları ancak gerekli bilgileri daha kolay tanımladıkları görülmüştür. Bu durumun ise deneyimden az etkilendiğinin altı çizilmiştir (Taylor, 1975). Johnson (1990) yaptığı araştırmasında yaşlı ve genç yetişkinlerin karar verme süreçlerini incelemede “süreç izleme teknikleri”nin kullanılabilirliğini incelemiştir. Otuz altı üniversite yaşında ve otuz altı emeklilik yaşında olan katılımcılardan bilgisayarla erişilen verileri temel alarak altı araçtan birini tercih etmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre bir karara varmak için geçirilen süre yaş gruplarında farklılık göstermemiştir. Ancak; emeklilik yaşında olan katılımcıların daha az bilgi kullandıkları, keşif için daha fazla zaman harcadıkları, buna ek olarak bilgileri tekrar gözden geçirme sayılarının genç katılımcılardan daha az olduğu görülmüştür. Sonuç olarak emeklilik yaşında olan katılımcıların bilgiyi işleme sırasında bilişsel işleme taleplerini azaltan telafi edici olmayan kurallar kullandıklarını, genç yetişkinlerin ise daha fazla bilişsel işleme talebi olan telafi edici kurallar kullandıkları saptanmıştır (Johnson, 1990). Kurnianingsih ve ark. yaptıkları bir diğer araştırmada yaşlanma sürecinin karar verme üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ekonomik karar verme süreci; hem kazanç hem de kayıp olan belirsizlik durumunda (kumar oynama isteği) ve seçim stratejileri açısından (kumarla ilgili hangi bilginin tercihleri etkilediği) incelenmiştir. Her durumda katılımcılar belirli parasal çıktıları olan durum ile sonuçları belli olmayan durum arasında tercih yapmak zorunda bırakılmışlardır.

Araştırmacılar belirsizliklerin karar verme davranışını nasıl etkilediğini belirlemeye çalışmışlardır. Sonuç olarak yaşlı yetişkinlerin (61-80 yaş aralığı) hem riskli hem de muğlak seçimler için belirsizlikten uzaklaşmışlardır. Yaşlı yetişkinlerin risk tercihleri ve seçim tercihleri arasında bir korelasyon bulunmuş ve bu ilişkinin riski azaltmaya yönelik stratejiden kaynaklandığı ne sürülmüştür. Sonuç olarak bireylerin yaşlandıkça ekonomik konularda aldıkları kararlarda kazançtan çok kaybın söz konusu olduğu durumlarda kişisel tercihler ve kullandıkları stratejilerle ilgili düzenlemeler yaptıkları görülmüştür (Kurnianingsih, Sim, Chee, ve Mulette-Gillman, 2015). Thornton ve Dumke yaptıkları derleme araştırmada 28 çalışmaya ait verileri incelemişlerdir. Üç farklı yaş grubuna (yaşlı-geç, geç- orta yaşlı, orta yaşlı-yaşlı) ait verileri günlük problem zme ve karar verme verimliliği açısından incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda yaşlı yetişkinlerde günlük problem zme ve karar verme verimliliğinde azalma saptanırken, orta yaşta bu verimliliğin literatürde önerildiği gibi tavan yapmadığı gözlenmiştir. Buna ek olarak araştırmacılar kişilere tanıdık gelen durumlarda deneyimin ve birikmiş bilginin öneminin altını çizmişler ve karar verme durumunda kişinin eğitim seviyesinin de etkili olduğunu belirtmişlerdir (Thornton ve Dumke, 2005). Karar verme yeterliliğinin ölçüldüğü bir başka araştırmada, akışkan bilişsel kapasite gerektiren görevlerin yaşla negatif korelasyon gösterdiği bildirilmiştir. Ancak risk alma görevlerinde yaşa bağlı herhangi bir fark gözlenemezken; bazı görevlerdeki performansın yaşla iyileşme gösterdiği saptanmıştır (Bruine de Bruin, Parker, ve Fischhoff, 2012). Kırtepe ve etinkaya (2018) farklı branştaki hakemlerin karar verme stillerini bazı değişkenlere göre değerlendirdikleri araştırmalarına 140 basketbol ve futbol hakemi katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre hakemlerin yaşları ile karar verme stilleri alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık istatistiksel açıdan görülmemiştir (Kırtepe, 2018).

Cinsiyet:

Cinsiyetin karar verme üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalarda birbirleri ile çatışan sonuçlar görölmektedir. Bazı araştırmalarda kızların daha içtepiyel (ilk seçeneğe yönelen) karar verdikleri sonucuna ulaşılırken, başka araştırmacılar ise erkeklerin daha içtepiyel karar verdiklerini saptamışlardır. Kuzgun yaptığı araştırmada kızların erkeklere göre mantık, bağımsız ve kararsızlık ölçeklerinden daha yüksek puan almalarına rağmen; içtepiyel karar ölçeğinde daha düşük puan almışlardır (Kuzgun, 2017). Tiryaki (1997) yaptığı araştırmada ise; kız ve erkek öğrenciler arasında kararsızlık ve mantıklı karar verme stilini kullanma açısından anlamlı bir fark bulunmazken, içtepiyel karar stilini erkek öğrencilerin, kızlara oranla daha fazla kullandıklarını saptamıştır. Ayrıca kendine saygı düzeyi düşük olan öğrencilerin, yüksek olan öğrencilere oranla daha içtepiyel ve kararsızlık stillerini kullandıkları, kendine saygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ise mantıklı karar verme stillerini kullandıklarını belirtmiştir (Tiryaki, 1997). Bir başka araştırmada, lise öğrencilerinin karar verme stratejileri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre karar verme stratejileri ölçeği alt boyut puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; mantıklı/sistematik karar verme, bağımlı karar verme ve kararsız karar verme alt ölçeğinde kızların erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu görölmüştür. Ancak içtepiyel karar verme alt ölçeğinde ise erkeklerin kızlardan istatistiksel olarak anlamlı yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları gözlenmiştir (Karaçay, 2015). Taşdelen (2002), öğretmen adaylarının farklı psikososyal değişkenlere göre karar verme stillerini (rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınma ve kendiliğinden-anlık) araştırmıştır. Öğrencilerin cinsiyetleri ile karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını gözlemlemiştir (Taşdelen, 2002). Yapılan bir başka araştırmada ise; öğrencilerin cinsiyetleri ile karar vermede özsaygı puan ortalamaları ve karar verme stilleri alt boyutları (dikkatli karar verme, kaçınan karar verme, erteleyici karar verme ve panik karar verme) arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı görölmüştür (Avşaroğlu, 2007).

Deniz (2002) üniversite öğrencilerinin karar verme stratejileri ve sosyal beceri düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; kız öğrencilerin mantıklı karar verme stratejisi erkeklerinkinden anlamlı düzeyde yüksek çıkarken, diğer karar verme stratejilerinde cinsiyete göre farklılaşma gözlenmemiştir. (Akt: Kurt, 2016). Üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerini inceleyen bir başka çalışmada ise; cinsiyetin temel etkisinin mantıklı karar verme ve kararsızlık stratejisi üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülürken; içtepisel karar verme stratejisi üzerindeki etkisi anlamlı çıkmıştır (Develioğlu, 2006). Ortaöğretim öğrencilerinin karar verme stratejilerini bazı değişkenler açısından inceleyen bir başka çalışmada ise; cinsiyet değişkeninin karar verme stillerinden özsaygı alt boyutunda etkili olduğu ve erkeklerin bu alt boyuttaki puanlarının kızların puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur (Kurt, 2016). Can'ın (2009) üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırma bulgularına göre karar vermede özsaygı, dikkatli, kaçınan ve erteleyici karar verme stili düzeyleri cinsiyete göre farklılaşma göstermemiştir. Ancak öğrencilerin panik karar verme stili düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir. Araştırma bulgusuna göre, kız öğrencilerin panik karar verme düzeyleri erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur (Can, 2009). Üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerinin ve benlik saygılarının ilişkisinin incelendiği bir başka çalışmada ise öz saygı, erteleyici karar verme düzeylerinde erkek öğrencilerin daha yüksek puana sahip olduğu görülürken; dikkatli karar verme düzeyleri, kaçınan karar verme düzeyleri, panik karar verme düzeyleri arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir (Taşgit, 2012). Spor yöneticilerinin düşünme ve karar verme stillerinin incelendiği bir başka çalışmada ise; spor yöneticilerinin, karar vermede öz saygı, karar verme ölçeği alt boyutlarından dikkatli karar verme, kaçınan karar verme, erteleyici karar verme ve panik karar verme alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını görülmüştür. Ancak anlamlı bir fark olmasa da erkek yöneticilerin karar vermede öz saygı ve dikkatli karar verme boyutunda kadın yöneticilere göre; kadın yöneticilerde kaçınan, erteleyici

ve panik karar verme boyutunda erkek yöneticilere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları gözlenmiştir (M. Vural, 2013). Spor yöneticileri ile yürütülen bir başka araştırmanın sonuçlarına göre ise; cinsiyet değişkeninin karar verme stilleri üzerindeki etkisi incelendiğinde, yöneticilerin ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, kadın yöneticilerde ve erkek yöneticilerde kaçınan karar verme stillinin daha ön planda olduğu tespit edilmiştir (Dinçer, 2013). Sanz de Acedo Lizárraga ve ark (2007) yaptıkları çalışmada karar verme sürecinde cinsiyet etkisini incelemiştir. 589 katılımcı karar verme anketi doldurmuştur. Araştırma sonuçlarına göre kadınların, erkeklere göre belirsizlik durumlarına, zaman/para kısıtlamalarına, alınan kararın sonuçlarına, duygulara ve sosyal baskıya daha önem verdikleri görülmüştür. Tam tersi olarak erkeklerin ise bilgi ve hedefler, motivasyon ve iş baskısı alt boyutlarında daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Sanz de Acedo Lizarraga et al., 2007). Bulog (2016) karar verme sürecinde demografik değişkenleri incelediği araştırmasında; bazı değişkenlerin stratejik kararlarda etkili olduğunu bulmuştur. Kadınların karar verme süreçlerinde daha çok sezgisel karar verme stillerini, erkeklerin ise daha çok rasyonel karar verme stillerini kullanma eğilimi olduğunu bildirmiştir (Bulog, 2016). Delaney ve ark (2015) cinsiyetin karar verme stilleri üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında 1075 katılımcıdan topladıkları verileri değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonuçları kadınların daha çok bağımlı karar verme stilini kullandıklarını, daha çok kişiler arası ilişkilere önem veren tarzda olduklarını ve daha az sezgisel karar verme stilini kullandıklarını ortaya çıkarmıştır (Delaney, Strough, Parker, ve Bruine de Bruin, 2015).

2.3.2 Karar Verme Sürecini Etkileyen Çevresel Faktörler

Bireyler iş, aile, okul sosyal sistemler başta olmak üzere hangi sistemde olurlarsa olsunlar çevresi ile sürekli iletişim halindedirler. Sosyal Çalışma alanının da başlı başına bir örgüt olduğu öngörüldüğünde özellikle endüstri psikolojisi tarafından incelenen çevresel faktörleri sosyal çalışmacılara genellemek mümkündür. Örgütsel kararın, örgüt içi ve örgüt dışı birçok

faktörün karşılıklı etkileşimi göz önüne alınarak verilmesi gerektiği bildirilmiştir. Yöneticinin örgüt içi ve örgüt dışı faktörler arasındaki ilişkileri anlaması ve karar verirken bu modelden hareket etmesi gerekliliği de vurgulanmıştır. Örgüt içi faktörler, örgütün amacı, içindeki insanlar, kullanılan teknoloji, örgütün yapısı ve ilişkileri, strateji ve planlar gibi faktörlerden oluşmaktadır. Örgüt dışı faktörleri ise toplumun, devletin, ulusun ve dünyanın toplumsal siyasal ve ekonomik olayları oluşturmaktadır. Bireylerin, bu çevresel faktörleri göz önünde bulundurarak örgütün amaçlarına uyum sağlayacak şekilde karar vermeleri gerektiği bildirilmiştir (Dinçer, 2013; Sağır, 2006). Karar verme sürecini etkileyen önemli faktörlerden birinin örgüt içi iletişim olduğu ortaya konulmuştur. Karara katılan bireyler arasında etkili bir iletişimin varlığı, kararın verilmesi, uygulamaya konulması ve karşılaşılan sorunların çözümlenmesinde başarılı olma olasılığını yükselttiği bildirilmiştir. Kararların nasıl ve ne zaman iletileceği de ayrı bir önem taşımaktadır. Etkili kararlar verebilmek için öncelikle yeterli zamana sahip olmak gerekir. Alınacak olan karar, amaçların gerçekleştirilmesinde büyük etkiye sahip olabilecek bir karar ise, en etkili yolu bulabilmek için ihtiyaç duyulan zamanı kullanmak gerekmektedir ancak zaman kısıtlamasının olduğu durumlarda kararın sağlıklı bir karar olma olasılığı düştüğü de belirtilmektedir. Burada bahsedilen zaman kavramı kararın ileride oluşacak sonuçlarla, şimdiki zamanın gerekleri ile gelenek ya da alternatiflerin değerlendirilmesinde geçmişteki deneyimlerle olan ilişkisinin değerlendirildiği zaman dilimidir (Can, 2009; Mutlu, 2012; Sağır, 2006). Problemin aciliyetne göre alınan karar için ayrılan zaman uzun ya da kısa olabilir. Verilen kararın ve ya karar sürecinin bir maddi maliyeti olması verilen kararları etkiler. Kimi zaman karar sürecinin maddi külfetleri olması karar vericileri daha basit eylemlere, kolay seçimlere zorlar (Can, 2009). Ayrıca bireylerin yaşadıkları ve yetiştikleri toplumun değer yargıları, kuralları, olaylara bakış açıları gibi kültürel faktörler de bireylerin aldıkları kararları etkilemektedir (Yıldırım Kocakaya, 2017). Bunu dışında, bireylerin algıları da karar verme sürecine etki etmektedir. Çevremizden gelen uyarıların yorumlanması anlamlandırılması

sürecine algı denilmektedir. Ancak bir uyarının algılanması olay veya nesnenin varlığıyla bize ilettiği bilgiyi elde etme sürecidir. Bireylerin henüz bir karar verme durumu söz konusu değildir. Bu aşamada ise kişilerin sahip oldukları değer yargıları, amaç ve hedefleri, ihtiyaçları, bilgileri, hisleri, geçmişteki tecrübeleri ve hatta biyolojik ve fiziksel özellikleri gibi birçok etmen tarafından etkilenmektedir. Dolayısı ile algı bir filtre gibi çalışmakta ve aynı uyarı, farklı kişiler tarafından değişik şekilde algılanmaktadır. Bunun dışında algılamaya etkileyen dışsal faktörler olarak uyarılar arasındaki farklılıklar, uyarının yoğunluğu, uyarının hareketliliği, tekrarlama, içinde bulunulan ortama göre uyarının farklı olması (kontrast etkisi), yenilik ve benzerlik ve son olarak da statü ve genel görüş olarak belirtilmiştir (Çil, 2014; Sağır, 2006).

2.3.3 Karar Verme Sürecinde Empati, Anksiyete, Stres ve Travmanın Etkileri

Empati

Empati en basit haliyle karşımızda olan kişinin duygularını ve düşüncelerini kendimizin gibi algılama durumu yani kendimizi o kişinin yerine koymak olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliği nedeniyle empati kişiler arası iletişimin en önemli noktalarından bir olmaktadır. Martin (1993), yönetici konumundaki karar vericilerin tamamıyla rasyonel olarak karar vermemeleri gerektiğini, iç seslerini de dinlemeleri gerektiğini önermiştir. Ancak söz konusu iş ortamı olunca karar verme durumlarında bu iç sesi dinleme durumu sekteye uğrar. Yönetimsel eğitim programları sonucunda karar vericilerin duygusal yönelimi teşvik edilerek alınan kararın kalitesinin arttırılabileceğini önermektedir (Martin, 1993). Şenkaya (2018) çalışmasında İzmir ilinde okul öncesi eğitim kurumlarında yer alan yöneticilerin empatik eğilim düzeylerini araştırmıştır. 384 yöneticinin katıldığı araştırmanın sonuçları yöneticilerin empatik eğilimlerinin genel olarak yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kadın yöneticilerin empatik eğilim düzeylerinin, erkek yöneticilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Şenkaya, 2018). Katman (2010) okul yöneticilerinin empatik eğilimlerinin incelediği araştırmasında ana okullar, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında çalışan 142 okul

yöneticisinden veri toplamıştır ve okul yöneticilerinin empatik eğilimleri altı boyutta incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, okul yöneticilerinin empatik eğilim düzeyleri genel ortalama itibarıyla yüksek çıkmıştır (Katman, 2010). Vural (2008) okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin liderlik özellikleri ve empatik becerilerinin incelediği çalışmasına okul öncesi eğitim kurumunda çalışan 96 yönetici katılmıştır. Araştırma sonucunda; yaş, öğrenim düzeyi, mezun olunan bölüm, toplam hizmet süresi ve kurum içi hizmet süresi değişkenlerinin yöneticilerin liderlik özellikleri ve empatik beceri düzeylerinde istatistiksel anlamda bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır (Ö. Vural, 2008). Alver (2004) Güzel sanatlar fakültesine eğitim almakta olan 189 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada empati becerileri ve karar verme stratejilerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin empati beceri puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alver, 2004). Yazarın Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde okuyan 171 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirdiği bir başka araştırmasında yine benzer bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin empati beceri puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alver, 2005). Pohling ve ark (2016) yaptıkları çalışmada etik karar vermede empatinin, kişisel değerlerin ve kişiliğin etkilerini incelemiştir. 366 lisans seviyesindeki öğrencinin katıldığı çalışmanın sonuçları kendini-aşmışlık değerinin empati ve etik yeterlilik ile yüksek seviyede ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca empatinin etik karar verme üzerinde uzlaştırıcı etkiye sahip olduğu da belirtilmiştir (Pohling, Bzdok, Eigenstetter, Stumpf, ve Strobel, 2016). Demir ve ark (2013) 2005-2014 yılları arasında Türkiye’de yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tarandığı araştırmalarında empati düzeyi ve cinsiyet arasındaki farkları incelemiş ve sonuç olarak kadınların istatistiksel düzeyde anlamlı olarak empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur (Demir, Atli, ve Kis, 2016). Ramsøy ve ark (2013) yaptıkları araştırmalarında sosyal karar verme ortamlarında empati düzeyini ölçmüşlerdir. 30 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada katılımcılar toplamda 56 karar verme

durumu oyunu oynamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre; empatinin kişilerin işbirliği yapıp yapmama durumlarından bağımsız olarak sosyal durumlarda daha hızlı karar vermeyi sağladığını göstermiştir (Ramsøy ve ark., 2015).

Ancak söz konusu sosyal bilimler olunca bu kavram sosyal çalışmacının, kendini danışanın yerine koyarak, onun dünyasına girerek, onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, onun hissettiklerini hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak da tanımlanabilir (Alver, 2005). Alanda öncü isimlerden olan Carl Rogers yaptığı araştırmalar sonucunda ideal bir terapistin her şeyden önce empatik olduğunu, empatinin, kendini ifade etme ve sürecin ilerlemesi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ilişkinin başındaki empati, daha sonraki başarıyı belirlediğini, başarılı terapide, danışan kişi çok miktarda empati ile karşılandığını, empatik anlayışın, terapist tarafından verilmekte olduğunu eklemiştir. Daha deneyimli terapistler, daha empatik olabileceğini de ekleyen Rogers, deneyimin empatik düzeyi ile ilişkili olmadığını da vurgulamıştır (Akt: Hasgül, 2013). Alver (2003) yürüttüğü araştırmasında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bireylerin empatik becerileri ve karar verme stratejileri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkileri incelemiştir. 524 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada, empatik beceri ile kararsızlık ve psikolojik belirtiler arasında olumsuz; diğer karar stratejileri ile olumlu yönde fakat önemli düzeyde olmayan ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Yaşla beraber empati beceri puanının azaldığı, eğitim, sosyal hizmetler ve sağlıkla ilgili kurum kuruluşlarda çalışanların ise empatik beceri puanlarının diğer kurum çalışanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alver, 2003). Hasgül (2007) 295 sosyal çalışmacının katılımı ile gerçekleştirdiği tez çalışmasında kadınların, erkeklere oranla empati ve yardım puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Ayrıca kadınların erkelere oranla daha fazla şefkat bağlamında empati kurduklarını da belirtmiştir. Son olarak yaşın artması ile birlikte empati becerilerinin de arttığını gözlemlemiştir (Hasgül, 2013). Başer (2016) sosyal hizmet alanında empatinin kavramsallaştırılması, ölçümü, uygulaması ve eğitim

açısından değerlendirilmesini incelediği araştırmasında, katılımcıların en çok ihmal istismar vakalarında empati kurmakta sorunlar yaşadığı, sosyal hizmet öğrencilerinin empatik eğilimlerinin sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmadığı ancak sosyal hizmet uzmanlarının empatik eğilim düzeylerinin medeni duruma, gelir düzeyine, çocuk sayısına, şu an çalışılan kuruma, en uzun süre hizmet yapılan birim ya da alana, çalışma yılına ve kurumdaki görüşme odasını kullanma sıklığına göre farklılaştığı bulunmuştur (Başer, 2016). Hasgöl (2013) sosyal hizmet uygulamalarında empatinin önemi ve yardım ilişkisine etkisini incelediği araştırmasına 295 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre empati becerilerinin yardım etme davranışları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür. Ayrıca kadınların erkeklere oranla empati ve yardım puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Hasgöl, 2013).

Anksiyete

Anksiyete üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, yetersiz ve aciz kalma, sonucu bilememe gibi durumlardan bir veya bir kaçını içeren ruh halidir. Anksiyetenin kararlar için zararlı bir duygu olduğu öne sürülmektedir. Bu nedenle anksiyetenin farkına varmak, onu tanımlamak ve şiddetini azaltmaya yönelik tedbirler almak oldukça önemlidir. (Çil, 2014). Sinangil (1992), üniversite öğrencilerinin anksiyete düzeyleri ile karar verme süreci arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, birinci sınıf öğrencileri ile son sınıf öğrencileri arasında mantıklı ve içtepisel kararsızlık boyutlarında farklılıkların olduğunu saptamıştır. Birinci sınıf öğrencilerinin karar verme stilleri, içtepisel boyut düzeyindeyken, dördüncü sınıf öğrencilerinin karar vermede, akılcı karar verme stilini gösterdiklerini, kararsızlık değişkeni açısından, birinci sınıf öğrencilerinin, son sınıf öğrencilerine göre daha fazla kararsız stili gösterdikleri, bağımlılık boyutunda ise öğrencilerin sınıf düzeyi ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığını belirtmiştir (Sinangil, 1993). Peng ve ark. (2014) yaptıkları çalışmalarında anksiyetenin karar verme üzerindeki etkilerini incelemiştir. 328 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen araştırmanın

sonuçlarına göre, kişilerin anksiyete seviyelerinin karar verme sürecinde bilgiyi işlemeyi etkilediği belirlenmiştir. Bu durum riskli kararlar söz konusu olduğunda etkisini göstermektedir (Peng ve ark., 2014). Yalçın ve ark. (2016) karar verme ve sürekli anksiyete düzeylerini inceledikleri araştırmalarına 72 bölgesel ve ulusal futbol hakemi katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sürekli anksiyete düzeyi açısından yaşları 18 -21 yaş arasında olan hakemler ile yaşları 30 yaş ve üstünde olan hakemler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu gözlenmiştir. Yaş ilerledikçe sürekli anksiyete düzeyinin düştüğü sonucuna varılmıştır. Hakemlerin hakemlik yılı değişkeni ile sürekli anksiyete düzeyi arasındaki sonuçlar incelendiğinde ise, hakemlik yılı değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ancak hakemlik yılı yüksek olanların hakemlik yılı düşük olanlara göre anksiyete düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç ile de tecrübeli olan hakemlerin sürekli anksiyete düzeyleri daha düşük olduğunu bildirmişlerdir (Yalçın et al., 2016). Giorgetta ve ark (2012) 20 anksiyete bozukluğuna sahip katılımcı ve 20 sağlıklı kontrol ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında anksiyete ve karar verme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçları patolojik seviyede anksiyete sahip olan ve olmayan bireylerin farklı karar verdiklerini ortaya çıkarmıştır. Anksiyetin ve buna bağlı olarak tehditten kaçınma davranışının kişinin karar vermesinde etkili olduğu belirtilmiştir. Ek olarak sağlıklı kontrol grubundaki katılımcıların, kazanç elde ettikten sonra daha kolay riskli karar verme davranışı sergiledikleri de bulunmuştur. Ayrıca, potansiyel tehditlere karşı aşırı duyarlılık ve gelecekteki olayların kötümser değerlendirmesi risk alma davranışını azalttığı bildirilmiştir (Giorgetta ve ark., 2012). Mitte (2007) yaptığı çalışmada anksiyetenin riskli karar verme davranışı üzerindeki etkisini incelemiştir. 157 üniversite öğrencisini katıldığı çalışmada, katılımcılara finansal, sağlık ve sosyal alanlarla ilgili olan sekiz kısa senaryo verilmiş ve riskli veya riskli olmayan iki seçenektan birini seçmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonuçları alınan anksiyete seviyesi arttıkça daha güvenli seçeneklerin seçildiğini göstermiştir (Mitte, 2007).

Raghunathan ve Pham (1999) yaptıkları çalışmalarında anksiyete ve mutsuzluğun karar verme süreçleri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu amaçla üç farklı duygu durumunu tetikleyen (anksiyete, mutsuzluk ve nötr) senaryolar 83 üniversite öğrencisine dağıtılmıştır. Senaryolarda anlatılan olayları mümkün olduğunca canlı hayal etmeleri istenmiş ve ardından riskli karar verme davranışını içeren bir anket doldurmuşlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre anksiyete grubunda yer alan katılımcıların daha az risk içeren ve daha az kazanç sağlayan seçenekleri tercih ettikleri görülmüştür (Raghunathan ve Pham, 1999). Wray ve Stone (2005) öz yeterlilik ve anksiyete seviyesinin karar verme üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarına 233 lisans düzey öğrenciyi dahil etmişlerdir. Katılımcılar çeşitli anketleri doldurduktan sonra riskli karar verme davranışını ölçen beş farklı senaryo okumuşlardır. Katılımcılar senaryolarla ilgili karar verirken ya söz konusu durum kendileri için geçerli gibi (kendilik durumu) ya da kendileri ile aynı cinsiyetten olan bir arkadaşlarının başından geçiyormuş ve bu kişiler için karar veriyormuş gibi (başkaları durumu) davranışları istenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre düşük öz yeterlilik ve yüksek anksiyete seviyesine sahip olan bireylerin, kendileri için karar verirken daha az risk aldıklarını göstermiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında elde edilen sonuçlara göre ise bu tercihlerinin kişilerin başarı beklentilerinden ve potansiyel olumsuz çıktılardan etkilendiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre kişinin kendisine yönelik tehdit algısı, kendilerine dair karar verirken anksiyete ve öz yeterlilik seviyesinden etkilenmekte iken başkaları adına karar verirken aynı derecede etkili olmamaktadır (Wray ve Stone, 2005). Matthews ve ark (2011) yaptıkları araştırmada taktiksel karar verme davranışı üzerinde anksiyetenin etkisini incelemişlerdir. Hem durumluk hem de sürekli anksiyetenin etkilerinin ayrı ayrı ölçüldüğü araştırmaya 120 lisans seviyesinde öğrenci katılmıştır. Katılımcılar risk ve fayda faktörlerinin sunulduğu 24 ayrı denemeye katılmışlardır. Anksiyete durumunun tetiklenmesi için katılımcılara bu duygu durumu çağrıştıran müzik dinletilirken aynı zamanda skeçler izletilmiştir. Nötr koşulda ise herhangi bir uyaran verilmemiştir. Araştırma sonuçları

anksiyetenin karar verme üzerinde anlamlı olmayan etkilerini ortaya koymuştur. Katılımcılar her iki koşulda da (anksiyete tetiklenmiş/nötr) büyük kayıpların olmadığı durumları tercih etmişlerdir. Sürekli anksiyete nötr durumda tehdide karşı daha dikkatli olma hali ile ilişkili bulunurken, bu ilişki anksiyete tetiklenen durumda gözlenmemiştir. Yazarlar elde edilen sonuçlar doğrultusunda anksiyetenin, verilen göreve dair tehdide karşı genel, otomatik bir önyargı ile ilişkili olmayabileceğini; bunun yerine, karar verme sürecindeki bilgi arayışının duygusal bileşenin anksiyete üzerinde daha çok etkisi olabileceğini öne sürmüşlerdir (Matthews, Panganiban, ve Hudlicka, 2011). Çobanoğlu (2017) deneysel olarak durumsal kaygı yaratarak, hem durumsal hem de sürekli anksiyetenin kişilerin karar verme davranışlarına olan etkisini araştırmıştır. 103 üniversite öğrencisi durumsal anksiyete veya kontrol grubuna dahil edilmiştir. Anksiyete durumunun tetiklenmesi için katılımcılara bu duygu durumu çağrıştıran videolar izletilmiştir. Araştırma sonucuna göre durumluk anksiyete deney ya da kontrol grubunda herhangi bir anlamlı farklılık yaratmamıştır. Ancak sürekli anksiyete puanı yüksek olan katılımcıların riskli karar verme davranışını ölçen testte daha düşük performans sergiledikleri, daha az risk içeren kararlara yönelimleri olduğu görülmüştür (Çobanoğlu, 2017). Remmers ve Zander (2018) anksiyetenin karar verme davranışı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. 111 lisans düzeyi öğrencinin katıldığı çalışmada; katılımcılar anksiyete, pozitif, nötr duygu gruplarından herhangi birine dahil edilmişlerdir. Katılımcılara ekranda dahil edildikleri gruba ait olan önce bir cümle daha sonrasında da bir görsel gösterilmiştir. Katılımcılardan cümleleri sesli okumaları ve görsele ait duyguyu hissetmeleri istenmiştir. Daha sonrasında anlamsal bütünlük görevini yerine getirmeleri istenmiş, bu görev sırasında kendi sezgiselliklerine ne kadar güvenebildiklerini de puanlamaları istenmiştir. Araştırma sonuçları anksiyetenin diğer gruplara kıyasla (pozitif ve nötr) kıyasla sezgisel performansta bozulmaya neden olduğunu göstermiştir. Sürekli anksiyetenin bu durum üzerinde bir etkisi olmadığı da görülmüştür (Remmers ve Zander, 2018).

Stres

İlgili literatürde yapılan çalışmalar herhangi bir stresör ile karşı karşıya kalmanın karar verme stratejilerini ve kararın çıktılarını değiştirdiğini bildirmiştir. Özellikle risk ve ödül tartımı, kişinin stres seviyesini etkilemektedir (Lighthall, Mather, ve Gorlick, 2009). Baştuğ ve ark. (2016) futbol hakemlerinin strese bağlı, özgüven ve karar verme becerilerinin inceledikleri araştırmalarına 145 hakem katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre algılanan stres ile karar verme arasında negatif bir korelasyon bulunmuştur. Stres düzeyi yükseldiğinde karar verme becerisi değerlerinde düşme meydana geldiğini bildirmişlerdir. Ayrıca futbol hakemlerinin özgüven ve karar verme becerileri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Özgüven düzeyi ile karar verme becerisi arasında ilişki pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Yazarlar özgüven değeri arttıkça karar verme becerisinin de arttığını bildirmişlerdir (Baştuğ, 2016). Kiernan (1987) yaptığı çalışmada karar vermenin, bireyin karar verme sürecinde tüm alternatiflerin sistematik bir şekilde ele almasına büyük ölçüde bağlı olduğunu belirtmiş ve stres altındaki yetersiz karar verme davranışının nelerden etkilendiğini araştırmıştır. Yüz bir lisans düzeyi öğrencinin katıldığı araştırmada, katılımcıların, kontrol edilebilir stres, kontrol edilemez stres ve hiç stres olmayan durumlarda karar vermeleri istenmiştir. Katılımcılara karar verme görevini yerine getirirken herhangi bir zaman kısıtlaması koyulmamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; stresörün kontrol edilebilirliğinin, katılımcıların performansları üzerinde hiçbir etkisi olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, kontrol edilebilir veya kontrol edilemeyen strese maruz kalanlar, mevcut tüm alternatifler göz önünde bulundurulmadan önce çözüm sunma ve alternatiflerini strese maruz kalmayan katılımcılardan daha sistematik olmayan bir şekilde taradıkları görülmüştür (Keinan, 1987). Lighthall ve arkadaşları (2009) akut stres ile risk alma davranışının cinsiyetten ne derecede etkilendiğini incelemişlerdir. Bu amaçla 45 katılımcı seçkisiz olarak kontrol ve deney grubuna ayrılmış ve Balon Analog Risk Testini (BART) uygulanmıştır. Deney grubundaki katılımcıların elleri 0-3 °C değişen buzlu suda üç

dakika tutulmuştur. Kontrol grubundaki katılımcıların elleri ise oda sıcaklığındaki suda aynı süre bekletilmiştir. Katılımcıların oturum giriş ve çıkışlarında kortizol seviyelerini ölçmek için tükürük örnekleri alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin stresörden sonra daha çok riskli karar verdikleri, kadınların ise stresörden sonra daha az riskli karar verdikleri görülmüştür (Lighthall ve ark., 2009). Preston ve arkadaşları (2007), beklenmedik stresin kumar testinde karar verme etkilerini ölçmüşlerdir. Araştırmaya 40 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcılar eşit sayıda olacak şekilde kontrol ve araştırma grubuna dahil edilmişlerdir. Araştırma grubundaki katılımcılara kendi vücutları ve fiziksel görüntüleri ile ilgili hoşlanmadıkları özelliklerini anlattıkları beş dakikalık bir konuşma hazırlamaları istenmiş ve bu konuşmanın video aracılığı ile kaydedileceği eklenmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılara ise herhangi bir uygulama yaptırılmamıştır. Her iki gruptaki katılımcılara daha sonra Iowa Kumar testi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre beklenmedik konuşma yapma durumunun stresör olarak etkili olduğu, katılımcıların kalp atış hızları ile anksiyete seviyelerini çok kısa sürede yükselttiği görülmüştür. Araştırma grubundaki katılımcıların Iowa kumar testindeki görevleri daha zor öğrendikleri, avantajlı karar verme durumuna daha uzun sürede geçebildikleri görülmüştür. Ek olarak kadın ve erkek katılımcıların stresörlerden daha farklı etkilendikleri belirtilmiş, beklenmedik stres durumundan etkilenen kadınların daha açık bilgiye sahip oldukları ve avantajlı performans gösterdikleri, erkeklerin ise daha zayıf açık bilgiye sahip oldukları ve daha zayıf avantajlı performans gösterdikleri bildirilmiştir (Preston ve ark., 2007). Van den Boss ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada 71 katılımcı, deney ve kontrol grubuna ayrılmışlardır. Deney grubundaki katılımcılara stres yüklemesi yapmak için sosyal stres testi uygulanmış ve üç dakika içinde araştırmacının seçtiği bir konuda konuşma hazırlamaları istenmiş ve bu konuşmanın video ile kayıt altına alınacağı söylenmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılar ise herhangi bir görevi yerine getirmemişlerdir. Her iki gruba da riskli karar verme davranışını ölçen Iowa Kumar Testi uygulanmıştır. Ayrıca katılımcılardan

oturumların üç farklı zamanında (geldiklerinde- sosyal stres testi sonrası-Iowa kumar testi sonrası) kortizol seviyelerini ölçmek için tükürük örnekleri toplanmıştır. Araştırma sonuçları sosyal stres testi ile yüklenen akut stresin kadın ve erkekleri farklı seviyelerde etkilendiğini göstermiştir. Sosyal stres testinden sonra yüksek kortizol seviyesine sahip erkek katılımcıların, Iowa kumar testinde düşük performans sergiledikleri görülmüştür. Kadın katılımcılara ise kortizol seviyeleri ve Iowa kumar testi sonuçları arasında ters bir ilişki gözlenmiştir. Sosyal stres testinden sonra hafif bir yükselme gösteren kortizol seviyeleri Iowa kumar testi performanslarını olumlu yönde etkilerken, yüksek kortizol seviyesinin Iowa kumar testinde düşük performansa neden olduğu görülmüştür. Yazarlar cinsiyetler arasındaki bu farkın sebebinin erkeklerin başarı zorluklarına kadınlardan daha duyarlı olmasından ve kadınların da sosyal reddedilme zorluklarına daha duyarlı olmasından kaynaklanabileceğini öne sürmüşlerdir (van den Bos, Hartevelde, ve Stoop, 2009). Starcke ve arkadaşları (2008) yaptıkları araştırmalarında beklemedik stresin etkilerini ölçmek amacıyla 20 araştırma grubunda, 20 kontrol grubunda olan toplam 40 kişi ile çalışmışlardır. Araştırma grubundaki katılımcılara kamuya açık bir alanda konuşma yapacaklarını söylenmiş ve böylelikle beklenmedik stres yüklemesi yapılmıştır. Kontrol grubundaki katılımcılardan ise son tatillerini düşünmeleri istenmiştir. Katılımcılara hem yönetici işlevleri hem de geribildirim öğrenmeyi içeren bir oyun olan Zar Oyunu oynatılmıştır. Araştırmacılar katılımcıların stres seviyelerini belirli anketlerle ve endokrin belirteçleri (tükürükten kortizol ve alfa-amilaz) ile ölçmüşlerdir. Araştırma sonuçlarına göre konuşma beklentisi stres seviyelerinde yükselmeye neden olmuştur. Zar oyunu sonuçları ise stres altındaki katılımcıların, kontrol grubuna kıyasla anlamlı derecede düşük skorlar elde ettiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca zar oyunu skorlarının, kortizol seviyesi ile ters korelasyon içinde olduğu da görülmüştür. Yazarlar stresin sonuçları hakkında açık ve sabit bilgiler verilse bile dezavantajlı kararlar verilmesine neden olabileceğini bildirmişlerdir (Starcke, Wolf, Markowitsch, ve Brand, 2008). Starcke ve arkadaşları (2011) yaptıkları bir

başka çalışmada, 20 kişiden oluşan araştırma grubuna stres yüklemesi için sosyal stres testini uygulamışlardır. Katılımcılardan kendilerinin neden bu araştırma için en iyi aday olduklarını araştırmacılara anlattıkları beş dakikalık bir konuşma hazırlamaları istenmiş ve bu konuşmanın video ile kaydedileceği de belirtilmiştir. 20 kişiden oluşan kontrol grubu ise izleyici ve video kaydı olmadan okudukları bir kitap ya da izledikleri bir film ile ilgili konuşma yapmışlardır. Her iki gruptaki katılımcılara daha sonra olağan ahlaki karar verme görevi verilmiştir. Katılımcılara verilen ikilemler duygusal anlamda yüksek ve düşük olarak ikiye ayrılmıştır. İkilemlere verilen evet ve hayır yanıtları fedakarlık veya egoistlik olarak değerlendirilmiştir. Araştırma protokolü sırasında dört farklı zamanda kortizol ölçümleri için tükürük örnekleri alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre her iki grupta ahlaki karar verme görevinde fedakarlık seviyelerinde bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak, duygusal ikilem durumlarında kortizol seviyeleri ile egoistik karar verme arasında pozitif bir ilişki olduğu eklenmiştir (Starcke, Polzer, Wolf, ve Brand, 2011). Youssef ve arkadaşlarının (2012) stresin ahlaki karar verme davranışı üzerindeki etkilerini inceledikleri araştırmalarına 32 deney ve 33 kontrol grubunda olmak üzere toplam 65 katılımcı dahil edilmiştir. Deney grubundaki katılımcılar sosyal stres testine girmişler, kontrol grubunda ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Her iki gruptaki katılımcılar, ahlaki olmayan, kişisel olmayan ve kişisel olan toplamda 30 ahlaki ikilem sorusuna yanıt vermişlerdir. Katılımcıların oturum süresince belirli zamanlarda kortizol seviyelerini ölçmek amacı ile tükürük örnekleri alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çıkarıcı yanıtların, ahlaki olmayan ve kişisel olmayan ahlaki ikilemlerde belirleyici olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte, stresli grup ve kadın katılımcılar, kişisel olan ahlaki ikilemlerde çıkarıcı yanıtlarının tahmin edebildiği görülmüştür. Deney grubundaki katılımcıların kontrol grubuna kıyasla daha az çıkarıcı yanıtlar verdikleri, stres yanıtının çıkarıcı yanıtlar ile negatif korelasyon içinde olduğu, kadınların erkeklerden daha az çıkarıcı yanıtlar verdiği de eklenmiştir. Yazarlar kadınların özellikle kişisel ahlaki ikilemlerde erkeklerden daha az faydacı yanıt vermelerinin

sebebi olarak kadınların duygusal endişeleri ile harekete geçerken, erkeklerin daha rasyonel olmalarına bağlamışlardır (Youssef et al., 2012).

Travma

Karar verme davranışı ödül ilişkili öğrenme, fayda beklentisi, süreç değerlendirmesi gibi karmaşık bilişsel süreçleri içerir. Geçmiş deneyimler, bağlam, motivasyon ve dikkat gibi birçok faktör karar verme sürecini etkileyebilir (Huh, Baek, Kwon, Jeong, ve Chae, 2016). Çocukluk çağı travması çocuğa yönelik tüm istismar ve ihmallerin genel ismi olarak kullanılmaktadır. Bu istismar ve ihmal yaşantıları çocuğa bakmakla yükümlü yetişkinlerin yaptığı ve çocuğun gelişimi açısından engelleyici ve kısıtlayıcı rol oynayan eylem ve eylemsizlikler olarak tanımlanmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Çocukluk çağı travmasının karar verme süreci üzerindeki etkilerini anlamak için yapılan sınırlı sayıda araştırma travmanın beyin üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü bir çocuk herhangi bir şekilde tehlikeye maruz kaldığında, beyni otomatik olarak çocuğun ayakta kalmasını sağlayacak uyarılar/adaptif yanıtlar oluşturur. Çocuklar bu oluşturdukları yanıtlar çeşitlilik gösterebilir, bazıları aşırı uyarılmışlık tepkileri gösterirken (kaç ya da savaş) bazıları daha dissosiyatif yanıtlar verebilir. Uzun süreli olarak travmaya maruz kalan çocukların beyinleri bu yanıtları artık normal bir davranış olarak sürdürmeye devam ederler. Bu nedenle bu tür travmaya sahip bireyler zayıf konsantrasyon, zayıf dikkat ve zayıf karar verme ve yargılama semptomları gösterebilirler (McAloon, 2014; Perry, 2004). Szekely ve arkadaşları (2015) yaptıkları araştırmalarında ahlaki karar verme davranışında genetik faktörlerin ve çocukluk çağı travmasının etkilerini incelemişlerdir. 308 katılımcının 12 adet ahlaki ikileme ile ilgili karar vermeleri istenmiştir. Ayrıca bütün katılımcılar çocukluk çağı travmatik olaylar ölçeğini doldurmuşlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, erken dönem travma etkisinin yoğunluğu ve soyut ahlaki değerlendirme arasında ilişki sadece belirli polimorfizm sahibi katılımcılarda bulunmuştur. Kişisel ahlaki seçimlerde aynı etkiye rastlanmamıştır (Szekely ve ark., 2015).

Birn ve arkadaşları (2017) erken çocuklukta maruz kalınan stresin ödül yollarına ve yetişkinlik çağındaki karar verme davranışına olan etkisini inceledikleri çalışmalarına ilkökul çağındaki öğrencileri dahil etmişler ve bu çocukları on yıl boyunca izlemişlerdir. Çocukluk çağı stresine en yoğun ve en düşük seviyede maruz kalan katılımcılar tekrar laboratuvara gelmişlerdir. Katılımcıların yaşam koşulları tekrar değerlendirilmiş ve fMRG eşliğinde ödül işleme görevi, yargı ve karar verme davranışları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocukluk çağında yoğun strese maruz kalan katılımcılar kazanç ve kayıp işaretlerini işlemledikleri nöral yolları düşük seviyede strese maruz kalanlar kadar etkin hale getiremedikleri görülmüştür. Ek olarak bu beyin aktivitesi modellerinin bireylerin hem laboratuvar ortamındaki hem de gerçek yaşamdaki risk alma davranışları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Yani çocukluk çağında yoğun strese maruz kalan katılımcıların yetişkinlik dönemlerinde kazanç ve kayıp işaretlerini işlemleyemediklerinden dolayı riskli davranışlar göstermişlerdir. Yazarlar ayrıca bu etkilerin mevcut yaşam stres seviyesinden kaynaklanmadığını, sadece çocukluk çağında maruz kalınan stres seviyesi ile açıklanabileceğini de eklemişlerdir (Birn et al., 2017).

2.4 Karar Verme Mekanizmaları

Karar verme insanlara özgü yüksek bilişsel kapasite gerektiren bir davranıştır. Kişiler karar verme anında bilgiyi işlemek zorunda kalır. Bu da kısa süreli bellek, uzun süreli bellek gibi hafıza türlerini bunlara ek olarak da dikkat, şablon tanıma gibi birçok bilişsel süreci içermektedir (Hsu, 2006). Bu nedenle karar verme oldukça karmaşık bir süreçtir ve kişiler bu süreçte farklı teknikler kullanarak karar verirler.

Dinklage karar verme sorunu ile karşılaşan gençler üzerinde yaptığı gözlem ve araştırmalar sonucunda sekiz temel karar biçimi saptamıştır. Bunlardan ilki içtepisel davranarak karar vermedir. Bu karar verme tarzını benimseyen bireyler, karşılıklarına çıkan ilk seçeneğe yönelerek ani karar verirler. Kararları sadece duygulara ve isteklere dayalıdır. İçtepisel karar verme,

belirsizliğe dayanıksızlıktan ileri gelmiş olabilir çünkü araştırma davranışına girişmek belirsizlikle geçen süreyi uzatmaktadır. Belirsizlik bazı kimselerde bunaltı yaratmakta ve kişi bundan bir an önce kurtulmak için seçeneklerden o anda kendisine uygun görünen birine yönelmektedir. İkincisi ise kaderciler (Fatalistic) olarak adlandırılırlar. Bu gruptaki bireyler sorunun çözümünü veya kararı çevresel olaylara veya kadere bırakırlar. Boyun Eğenler (Compliant) ise karar verirken bir başkasının planına veya önerilerine boyun eğenler, kendi iradelerini ortaya koymazlar. Erteleyen (Delaying) gruptaki kişiler kararı ertelerek sorunu askıya alırlar, sorunun üzerinde düşünmeyi ve harekete geçmeyi ileri bir tarihe bırakırlar. Kendine Eziyet Edenler (Agonizing) grubundaki bireyler seçenekler hakkında bilgi toplamaya ve onlar üzerinde düşünmeye çok fazla zaman harcarlar ve topladıkları verilerin içinde kaybolurlar. Plan Yapararak (Planning) karar veren bireyler, belli bir hedefe götürecek seçenekleri sistematik olarak incelerler ve isteklerle olanaklar arasında bir denge oluşturacak en uygun seçeneği bulmaya çalışırlar. Sezgisel Davrananlar (Intuitive) ise, karar verme sorununa kısmen mistikçe, kısmen bilinçaltı güdülere ağırlık veren bir yaklaşım içindedirler. Bu kişiler belli bir kararı nasıl verdiklerinin farkında değildirler ama verdikleri kararın doğru olduğundan emindirler. Son olarak; Donup Kalanlar (Paralysis) gruptaki bireyler, karar verme sorumluluğunu hissederler ama ona yaklaşma gücünü kendilerinde bulamazlar. Bir karar planı yapamazlar, erteleme kararı da veremezler. Bilgi toplamaktan ve seçenekler üzerinde düşünmekten kaçınırlar ama karar vermeleri gerektiğinin de bilincindedirler (Kuzgun, 2017).

Scott ve Bruce (1995) karar verme stillerini inceledikleri araştırmalarında başlıca beş karar verme stili tanımlamışlardır. Bunlardan ilki bağımlı karar verme durumudur. Burada kişi başkalarının yönlendirmelerine ve tavsiyelerine ihtiyaç duymaktadır. İkincisi spontan karar verme durumudur. Burada da kişi, o andaki ve koşuldaki duruma göre karar verir. Bireyler doğal süreçte karar verme eğilimi gösterirler. Kaçınan karar verme durumunda ise kişi karar vermemek için karardan uzaklaşır. Akılcı (Rasyonel) karar vermede kişi karar verilecek

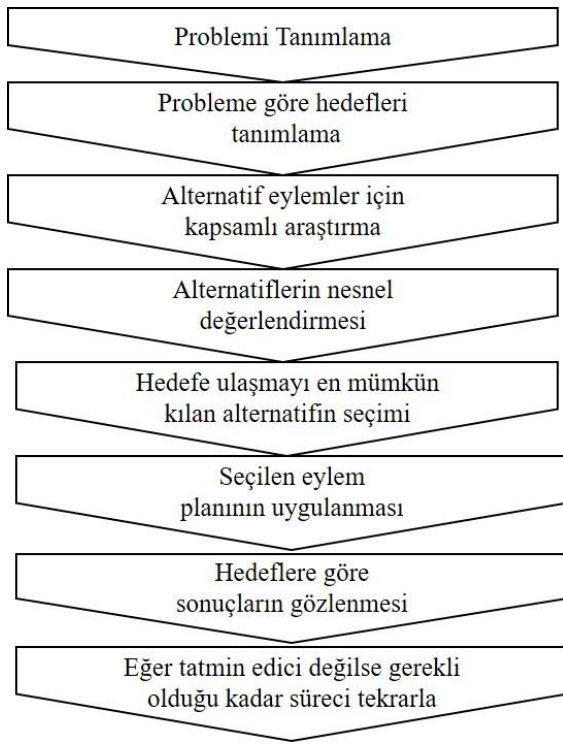
durumla ilgili bütün olasılıkların değerlendirmesini yapar ve duruma en uygun alternatifi seçer. Son olarak; sezgisel karar verme durumunda ise kişi içsel olarak duyguları ve sezgileri ile karar verir (Scott ve Bruce, 1995). Simon (1965), bu sezgiye ait karar verme stilinin temelinde bilinędiři şablon tanıma sürecinin olduğunu belirtmiştir (Simon, 1965). Aynı yoldan ilerleyen Gary Klein ilerleyen zamanda “Doğal Karar Verme Mekanizması” ismini koyacağı teorisini de aynı temel üzerine oturtmuştur (Hsu, 2006). Bu sebeple Sezgisel karar verme; bu doktora tezinin bundan sonraki bölümlerinde “Doğal Karar Verme Mekanizması” olarak adlandırılacaktır.

2.4.1 Rasyonel/Analitik/Geleneksel Karar Verme Mekanizmaları

Rasyonel karar verme mekanizmaları; kararların nasıl bilerek ve mantıksal olarak alındığını açıklar. Bu mekanizma bireyi *Homo Economicus* olarak kabul ederler. Yani birey analitik düşünür. Burada analitik olarak adlandırılan durum; bireyin sonuçları maksimize edece şekilde bir davranış sergilemesidir (Filiz, 2014). Bu mekanizmayı kullanan bireylerin; karar vermeleri gereken durumlarla ilgili araştırma ve inceleme yaparak mevcut duruma en uygun alternatifi seğmesidir. Rasyonel karar verme stiline sahip bireyler, daha dikkatli ve kuralcı bir tutum sergilerler (Ayyıldız Ünnü, 2014; Scott ve Bruce, 1995). Bu modelde şekil 4te gösterildiği gibi birbirini takip eden süreçler bulunmaktadır.

Bu süreçlerin altında bazı çıkarımlar ve düşünceler yatmaktadır. Bunlardan çıkarımlardan ilki karar verici problemi ve bu probleme bağlı hedefleri net ve kesin anlamıştır. Buna ek olarak alternatif eylemler ve bu probleme bağlı sonuçlar için kapsamlı araştırma yapılabilir. Ayrıca, istenilen hedef için, her alternatif nesnel olarak değerlendirilir. Hedefe ulaşmayı sağlayacak olan alternatif seçilir ve uygulamaya konulur. Sonuçların gözlenmesi devam eden bir süreçtir. Hedeflere göre seçilen eylem planının başarısı nesnel olarak değerlendirilir. Son olarak; bu model karar verme sırasında maruz kalınan etkilerin filtrelenip sınırlandırılmasına önem vermez (Heracleous, 1994).

Rasyonel karar verme teorileri kişilerin nasıl doğru kararlar aldıklarını analitik modeller ile açıklamaya çalışırlar. Bu teorilerde kişinin hâlihazırdaki duruma uygulayabileceği olası birçok seçeneği göz önünde bulundurduğu varsayılmaktadır. Karar veren kişi ancak o zaman elindeki her seçeneği olumlu ve olumsuz atıflar olarak değerlendirebilecektir (Ross, 2013). Bu mekanizma temel olarak karar vermenin güvenilirliği ile ilgilidir. Rasyonel karar sonuçlarına ilişkin belirsizlik ve değerler ile karar vericinin yargıları ve tercihleri arasında denge kurabilen karardır (Ayyıldız Ünnü, 2014).

(Heracleous, 1994)

Şekil 4: Rasyonel Karar Verme Mekanizmaları Şeması

Ancak insan davranışını bu kadar basit kurallara indiren bu model özellikle beşeri bilimciler tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Çünkü karar verme durumu söz konusu olduğunda bu kurama göre bireylerin problemin doğasına ve meseleye ilişkin karmaşık olmayan açık ve net bir anlayışları vardır. Ayrıca her bir seçeneğe ve seçeneklerin sonuçlarına ilişkin kapsamlı bir araştırma yapmak mümkündür ve söz konusu araştırma gerçekleştirilir. Tüm seçenekleri, ulaşılması hedeflenen sonuç göz önünde bulundurarak, objektif bir şekilde değerlendirmek mümkündür. Bu değerlendirme sonucunda hedefi gerçekleştirme olasılığı en yüksek seçenek

seçilerek uygulanır. Sonuçlar sürekli ve objektif bir biçimde izlenir (Ayyıldız Ünnü, 2014). Bu eleştiriler nedeni ile rasyonel karar verme mekanizmalarının gerçek hayatta uygulanabilirliği sorgulanmaktadır. Çünkü zaman kısıtlamalarının ve stresin oldukça yoğun ve dinamik ortamlarda hali hazırda bu tür karar verme mekanizmalarını kullanmak pek mümkün olmamaktadır. Çünkü rasyonel karar verme modellerinde karar vermekle yükümlü kişi, bu kararı uygulamadan önce olası bütün karar alternatiflerini gözden geçirip daha sonra uygulamaya geçerler (Yates ve Tschirhart, 2006). Ayrıca bu yaklaşımın ilk koşulu problemin ya da durumun bütün bileşenlerine ayrılmasıdır. Ancak bu koşulu sağlamak bazı meslek gruplarında kolay olamamaktadır. Özellikle bu bileşenlerin tartışmalı ve göreceli olduğu durumlarda problemler yaşanabilmektedir. Örnek olarak; sosyal çalışmacılar için klinik bir soruya yanıt vermek ya da bir kararın analizini yapmak kolay olmamaktadır. Çünkü rasyonel karar verme mekanizmalarındaki ilk adım olan problemi bileşenlerine ayırma koşulu için gerekli olan bilgiler öznel, göreceli ve tartışılabilir niteliktedir. Çünkü sosyal çalışmacılar fiziksel dünyadan ziyade sosyal dünya ile uğraşılır ve bu dünyaya ait gerçeklikler kişilerin kendilerine yükledikleri anlamlardan ve başkalarının davranışlarından oluşur. Bu nedenle rasyonel karar verme mekanizmasında temel olan karar analizi sosyal çalışmacılar için açık açık gözlenememektedir. Ayrıca sosyal çalışmacıların uygulama alanlarında temel bileşenleri kavramsallaştırma ve kategorize etme uygulamaları çeşitlilik göstermektedir. Bundan ötürü söz konusu bileşenlerine ayırma görevinde farklılıklar gözlenebilmektedir. Sonuç olarak; sosyal çalışmacıların çalışma alanlarına giren konularda rasyonel karar verme mekanizmalarına ait bu işlemleri uygulamak hem pratik hem de teorik olarak neredeyse imkansıza yakındır. Ayrıca rasyonel karar verme mekanizmalarında uygulanması gereken “eğer-o zaman” formülasyonu özellikle klinik durumlar söz konusu olduğunda bir problem oluşturur. Çünkü klinik uygulamadaki muğlak, çatışan ve eksik bilgi, problemin gerçek niteliğinin sosyal çalışmacı tarafından anlaşılmasını engeller (van de Luitgaarden, 2007).

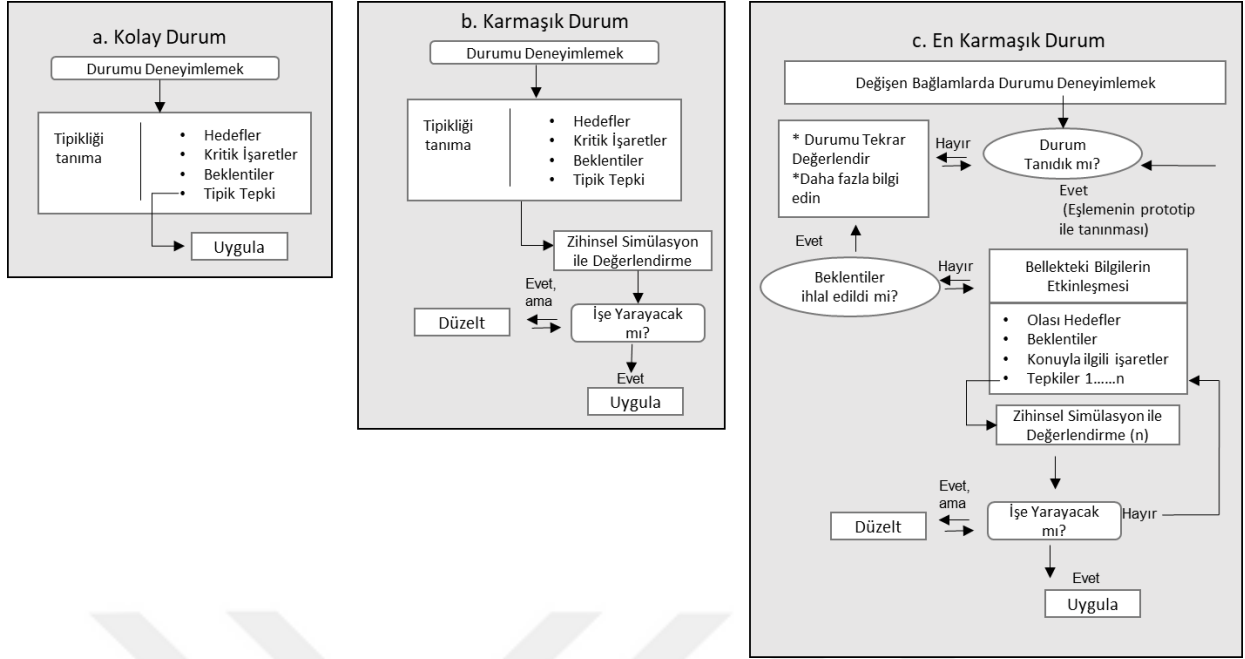
2.4.2 Doğal Karar Verme Mekanizmaları

1990lı yıllarda karar verme mekanizmalarının derinlemesine çalışıldığı alanlarda artık kişilerin karar verirken hangi stratejileri kullanıp hangilerini kullanmadıkları daha açık hale gelmeye başlamıştır. Yapılan araştırmalarda kişilerin karar verirken olası alternatifleri düşünmedikleri ve bu alternatifleri daha önceden söylediği gibi çeşitli boyutlarda değerlendirmedikleri görülmüştür. Hatta çok nadiren sistematik değerlendirme teknikleri kullandıkları belirlenmiştir (Klein, 2008). Kişilerin karar verdiklerinde kullandıkları stratejileri anlamaya çalışan bir grup araştırmacı saha araştırması yapmışlardır. Kısıtlı zaman, belirsizlik, yüksek riskler, belirsiz hedefler ve kararsız/düzensiz durumlarda bireylerin nasıl karar verdiklerini incelemeye başlamışlardır (Klein, 1993, 2008).

Doğal karar verme mekanizması ilk olarak, konu ile ilgili hiçbir eğitimleri olmadığı halde, yaşadığı ve çalıştığı ortamlarda verdikleri tutarlı kararlarla birçok problemi çözebilen kişilerin varlığı ve başarı oranlarının % 95 civarında olması ile dikkatleri üzerine çekmiştir (Klein, 1993). Birbirinden bağımsız ancak aynı dönemde çalışan araştırmacılar kişilerin seçenek kümelerini değerlendirmediklerini bunun yerine durumları hızlıca değerlendirmek için geçmiş deneyimlerine başvurduklarını gözlemlemişlerdir. Bu kişilerin karar vermek için kendilerince prototip, şema veya kategori diye tanımladığı deneyim sentezlerini kullandıklarını görmüşlerdir (Klein, 2008). Klein ve arkadaşları başarılı itfaiye görevlileri ile görüşmeler yapmış ve aldıkları başarılı kararları incelemişlerdir. İtfaiye görevlilerinin yangın anında akıllarına gelen ilk çözümün en işe yarayan çözüm olduğunu fark etmeleri ile birlikte doğal karar verme mekanizması yaklaşımının en önemli bileşenlerinden biri olan tanıma temelli yaklaşımın temeli atılmış olmuştur (Klein ve Klinger, 1991). Bu yaklaşım bireylerin kendi deneyimlerini şablon repertuarı oluşturmak için nasıl kullandıklarını açıklamaya çalışır. Ancak tanıma temelli karar verme mekanizmaları şablon eşlemeden çok daha fazlasıdır. Çünkü bireyler zihinsel tasarımlar kullanmaktadırlar. İçinde buldukları durum için bu tasarımları kullanırlar ve eğer kararlarının

iş e yarayacağını düşünürlerse eyleme geçerler. Burada önemli olan; olası en iyi seçeneği bulmaktan ziyade en iş e yarayan ilk seçeneği bulmaktır (Klein, 2008).

Bu modelin önerdiği üç seviye: kolay eşleme, daha karmaşık eşleme ve en karmaşık eşleme olarak Şekil 5'te verilmiştir. Kolay durumlarda eşleme çabucak yapılabilir. Kiş i olayı hemen tanır ve o olay için belli olan tepki verilir. İçsel durum ile ş imdiki durumun basit eşleşmesi yapılır. Daha karmaşık durumlarda ise mevcut durum karar verici için alışılmamış bir durumdur. Bilinçli bir şekilde tepkisini değerlendirir, imgeleme yöntemi ile de problemleri daha yaşanmadan açığa çıkarır. Mevcut durum muğlak ve bilgi yetersiz olabilir. Bu durumda nedensel akıl yürütme yöntemi ile eksik bilgi hakkında sonuca varılır. Eylem planı da bu karmaşık akıl yürütme sonucunda ortaya çıkar. En karmaşık durumda ise değerlendirmede değişiklik gerektiren hatalar bulunur ya da yetersiz değerlendirme ile sonuçlanmıştır ve bir sonraki en özgün tepki için bu değerlendirme reddedilir. Bu aşamada önemli olan zihinsel simülasyonların yapılıp, olası problemlerin önceden saptanmasıdır. Böylelikle olayların gelişimi öngörülebilir (Klein ve Klinger, 1991; Ross, 2013). Bu nedenle doğal karar verme mekanizması hem sezgiselliği hem de analizi içeren bir yöntemdir. Şablonları eşleştirmek sezgisel kısmı ifade ederken, zihinsel tasarımlar ise bilinçli, kasti ve analitik kısmını oluşturmaktadır (Klein, 2008). Böylelikle zaman kısıtlamalarının ve stresin yoğun olduğu dinamik ortamlarda bile karar vericiler yerinde karar alabilirler. Çünkü bu modele göre doğal karar verme stratejileri; karar alan kişinin değerlendirdiği seçeneklerin; eylem sürecine başlamadan hazır olmasını sağlar. Böylelikle seçeneklerin zayıf ve güçlü yanları karşılaştırılmadan hızlıca karar alabilirler (Resnick, 2000).

(Klein ve Klinger, 1991)

Şekil 5: Doğal Karar Verme Mekanizmaları Seviyeleri

Doğal karar verme mekanizmasının ikinci önemli bileşeni ise imaj teorisi. Bu teoriye göre kararlar kişilerin değerleri, hedefleri ve stratejilerine bağlı olarak alınır. Kişilerin hedefleri parmak izi bulmak gibi somut olabileceği gibi iyi bir çalışan olmak gibi soyut hedef de olabilir. Kişinin imajı, ulaşmak istediği hedefe götürecek bir planı da içerir. Bu plan geçmiş yaşantılardan gelir ancak o andaki duruma göre adapte edilebilir (Gerbec, 2012; Helsloot ve Groenendaal, 2011; Shah, 2004). İmaj teorisi; karar vermenin deneysel teorilerini, bilişsel psikolojiyi ve örgütsel davranışın birleşimlerini temsil eder. Bilişsel şemaların temel görevi davranışsal planları formüle etmek, test etmek ve yürütmektir. İmaj teorisi iki formdan oluşur. Bunlardan ilki; bireysel karar verme üzerine yoğunlaşan ve üzerinde daha fazla araştırma yapılan formudur. İkinci formu ise örgütsel süreçleri tanımlar. İmaj teorisinin temel bileşenleri Tablo 2’de verilmiştir. Kişiler karar verirken, kararın zorluğundan bağımsız olarak, bir bilişsel planın bütün yönlerini içermektedir. Tablo 2’de de gösterildiği gibi İmaj teorisinin üç adet imaj bulunmaktadır. Bunlar; hedeflenen imaj, stratejik imaj, değer imajıdır. Kişinin belirli bir hedefi, belirli bir şekilde takip etme kararı değer-merkezli ilkelere bağlıdır. Örnek olarak

yemek siparişi verirken kişilerin düşük kolesterol veya az bütçe arasında karar vermesi sağlıklı yemek ve tatil için para tasarrufu yapmak gibi zorunlulukların takibini içerebilir. İmaj teorisinin ikinci bileşeni olan karar da birçok karar stratejisi şekillendirilir. Tipik olarak kararlar güncel olan süreçlerin değerlendirmesini ve sonraki kararların etkilerinin değerlendirilmesini içerir. İmaj teorisinin üçüncü bileşeni olan stratejiler de tercih edilen yol planının uyumluluğunun değerlendirilmesini içerir. Kabullenme; karar niteliği ve bir takım kriterler arasındaki karşılaştırmaları içerir. Kabullenme kararları için bir uyumluluk testi vardır ve nitelik ile ölçüt arasındaki bir ayrılma “ihlal” olarak sayılır. Bir tercih, ihlal sayısı “ret eşiği” diye adlandırılan eşiği geçtiği zaman seçim dışı bırakılır. Sayma ve seçim dışı bırakma işlemi İnceleme/Ayrırma diye adlandırılan oldukça basit, koruyucu ve geri dönüşü olmayan bir süreçtir. Bu İnceleme/Ayrırma sürecinin eşlikçisi de “Tercih”tir. Tercih, seçenekler arasında ağırlıklandırma ve değerlendirme yaparak birini seçmeyi içeren süreçtir. Bu işlem sırasında çeşitli adaylara ait nitelikler birbirleri ile karşılaştırılır ve en yüksek değere sahip olan aday seçilir (Falzer, 2004).

Tablo 2 İmaj Teorisinin Temel Bileşenleri

Bileşen	Açıklama
<i>Şemalar</i>	<i>Eylem planlarını organize eden bilişsel araçlar</i>
Hedeflenen imaj	Hedef ve geleceğin imgesi
Stratejik imaj	Hedefe ulaşılması için tasarı
Değer imajı	Davranışsal zorunluluklar
<i>Kararlar</i>	<i>Planı uygulamak için olan süreçler</i>
Süreç	Güncel planın değerlendirilmesi
Kabullenme	Aday plan ve hedeflerin değerlendirilmesi

Stratejiler

İnceleme/Ayırma

Tercih

Plan geliştirmeyi kapsayan görevler

Kabul edilemez adayların geri dönüşsüz elenmesi

En uygun adayın geri dönüşlü seçilmesi

Değerlendirmeler

İmaj uyumu

İhlaller

Planı değerlendirmedeki prosedürler

Hedef ve sürecin tahmini arasındaki ilişki

Hedefi başarmaya yönelik müdahaleler

(Falzer, 2004)

Doğal karar verme mekanizmasının üçüncü temel bileşeni ise açıklamaya dayalı karar vermedir. Bu modelde karar veren kişi mevcut gerçeğin temsilini ya da bu gerçekle ilgili hikâyeleri oluşturur. Kişiler olası karşıt seçimler için uyumlu hikayeler oluşturmak zorundadırlar. Kişiler mevcut gerçekle ilgili bütün bilgilere sahip olmadıkları durumlarda ise beklentileri ve hafızalarındaki bilgileri anımsayarak karar verirler. Böylelikle istedikleri sonuca hikayeyi değiştirerek ulaşabilirler (Pennington ve Hastie, 1988; Shah, 2004).

Sonuç olarak rasyonel karar verme ile doğal karar verme mekanizmaları arasında bir çok fark bulunmaktadır. Tablo 3'te bu farklar özetlenmiştir.

Tablo 3: Rasyonel Ve Doğal Karar Verme Mekanizmaları Arasındaki Temel Farklar

Doğal karar verme	Rasyonel karar verme
Uygunsuz yapılandırılmış problemler	İyi yapılandırılmış problemler
Kesin olmayan dinamik ortamlar	Kısmen istikrarlı ortamlar
Değişen, uygunsuz veya yarışan hedefler	Tek ve iyi anlaşılabilir hedef
Eylem/geribildirim döngüsü	Tek bir karar noktası
Zamansal engeller	Düşünülmüş kararlar
Yüksek risk içeren çıktılar	Çıkarlara daha az yatırım yapma

(Randel et al., 1996).

Doğal karar verme mekanizmalarının kullanım alanları oldukça geniştir. Satranç oyuncularını ile yapılan bir çalışmada araştırmacılar bu oyuncuların daha sonradan değerlendirecekleri rastlantısal hamle oluşturmadıklarını bulmuşlardır. Bunun yerine akıllarına gelen ilk hamlenin aslında şansa geliştirebilecekleri hamlelerden çok daha iyi olduğu gözlemlenmiştir (Klein, 1993).

Aynı şekilde itfaiye görevlilerinin yangın anında akıllarına gelen ilk çözümün en işe yarayan çözüm olduğu görülmüştür. Bu da doğal karar verme mekanizmalarındaki “aklına gelen ilk seçenek genellikle tatmin edicidir” hipotezini desteklemektedir (Klein, 1993).

Helsloot ve Groenendaal, yaptıkları çalışmada Hollandalı olay yeri inceleme ekiplerinin doğal ortam koşullarında nasıl karar verdiklerini incelemiştir. Araştırmanın ilk aşamasında yapılan odak grup çalışmasında doğal karar vermenin bu alanda kullanılan üç mekanizması belirlenmiştir (Şablon Tanıma, imaj teorisi, açıklamaya dayalı karar verme) ve ardından ciddi oyun senaryoları ile katılımcıların karar vermelerini etkileyen faktörler belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre bir karara varmak için istenilen bilgi miktarının –yani karara varmak için daha fazla bilgi istemenin- kişilerin deneyimlerinden bağımsız olduğu görülmüştür. Ancak fazla bilginin kararın tutarlılığını düşürdüğü ve sadece bireylerin özgüvenlerini arttırdığının da altı çizilmiştir. Ayrıca kişilerin karar verirken duygularından etkilendikleri, özellikle de “adaletin yerini bulma” isteklerinden etkilendiğini görmüşlerdir (Helsloot ve Groenendaal, 2011). Özellikle FBI’ın yönettiği terörist sorgulamalarında da doğal karar verme mekanizmaları kullanılmaktadır. Zamanın kısıtlı ve kaybedilecek şeyin çok fazla olduğu bu sorgulamalarda kullanılan taktiksel ve zamansal bilgi oldukça önemlidir. Sorgulayıcının, sorguladıkları kişi ile yüz yüze geldikleri zaman kısıtlıdır. Çünkü sorgulanan kişi çoğunlukla yabancı bir devletin gözetimi altında bulunmaktadır. Sorgulayıcılar, sorgulama için geriye dönük araştırma yaparak bilgi toplayabilirler ancak sonunda onların görevi eksik bilgiyi alabilmektir. Bu nedenle sorgulayıcının, sorgulamada kullandıkları bilgiler genellikle eksiktir. Bu tür

sorgulamaların amacı; üstünde çalışılabilir bir bilgi çıkartmaktır. Bu nedenle bilginin hem nitelik hem de nicelik açısından kalitesi de sorgulamadan çıkacak bilgiyi etkilemektedir. Doğal karar mekanizmaları söz konusu sorgulamaların doğasına uygun gelmektedir. Deneyimli ve deneyimsiz sorgulayıcılar ile yapılan bir araştırmada, deneyimli sorgulayıcıların sorgulamaya daha esnek yaklaştıkları ve bu esnekliğin sorgulamanın doğal elementleri ile daha rahat baş ettiklerini göstermiştir (Ross, 2013). Resnick (2000), hatalı ürünlerdeki kusur dağılımını incelediği derlemede, Anglosakson ülkelerde bu tür davalarda doğal karar verme mekanizmalarının jüri üyelerinin aldıkları kararlarda kullanılabileceğini önermiştir (Resnick, 2000). Ramiah ve Banks (2015) iş anlaşmazlığı konularında uzman ve acemi olan katılımcıların karar verme davranışlarını incelemiştir. Araştırmaya alanda çalışan 50 kişi katılmış ve eşit sayıda olacak şekilde acemi ve uzman olarak iki gruba ayrılmışlardır. Katılımcılara altı adet senaryo verilmiş, bu senaryolarla ilgili karar verme süreçlerinde sesli düşünceleri istenmiştir. Katılımcıların yarısına karar verme süreçlerinde yardım verilirken, diğerlerine verilmemiştir. Araştırmanın sonuçları, deneyimli çalışanların, acemilere göre daha tutarlı karar verdiklerini ve bu kararları alırken daha fazla gerekçelendirme kullandıklarını göstermiştir. Katılımcıların gerekçelendirmeleri ile kararları arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur (Ramiah ve Banks, 2015).

Doğal karar verme mekanizmaları; askeriye gibi oldukça dinamik ve zaman kısıtlaması olan meslek gruplarında da kullanılmaktadır. Hatta doğal karar verme mekanizmaları askeri sahadaki emir ve kontrol kullanım kılavuzuna eklenmiştir. Durumsal farkındalık, anlam çıkarma, planlama ve tekrar planlama gibi diğer makro-bilişsel fonksiyonlar ve bu fonksiyonların birbirleri ile bağlantılarının çalışılması için iç görü sağlamıştır. Grup çalışmalarında paylaşılan zihinsel tasarımlar ve takım bilgisi konusunda çalışmalar yapılmıştır (Ross, 2013). Lipshitz ve Strauss'un 102 İsrail Savunma Gücü öğrencisi ile yaptıkları çalışmalarında, kişilerin belirsizlik durumları ile nasıl baş ettiklerini belirlemeye çalışmışlardır.

Bu amaçla katılımcılardan belirsizlik durumu içeren durum senaryoları yazmaları ve bu belirsizlik durumunun çözümü için izlenecek yolları belirlemeleri istenmiştir. Araştırmanın sonucunda, karar vericilerin üç farklı belirsizlik durumu nitelendirdikleri görülmüştür. Bunlar; yetersiz anlama, yetersiz bilgi ve aralarındaki farkın belirsiz olduğu alternatiflerdir. Söz edilen belirsizliklerin çözümünde ise beş farklı baş etme stratejisi uygulamışlardır. Bunlar; belirsizliği azaltmak, çıkarıma-dayalı muhakeme, birbirleri ile yarışan alternatiflerin olumlu ve olumsuz yönlerinin derecelendirilmesi, belirsizliği bastırma ve önlemedir. Yetersiz anlama; belirsizliği azaltma, yetersiz bilgi çıkarıma dayalı muhakeme ve alternatifler arasındaki çatışma ise olumlu ve olumsuz yönlerinin derecelendirilmesi ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu sonuçlar ve doğal karar verme mekanizmaları birlikte değerlendirildiğinde, karar vericilerin belirsizlik altında bu mekanizmaya ait stratejileri kullanma eğiliminde olduklarını bildirmiştir (Lipshitz ve Strauss, 1997).

Sorensen ve ark (2014), Norveç'te çalışan dinamik konum belirleyicilerin karar verme mekanizmaları ve kritik olayların yapılarını tanımlamışlardır. Araştırmanın sonucunda bu ortamda çalışan kişilerin kritik olaylarla ilgili aldıkları kararlarda deneyimlerine bağlantı kurdukları, göze çarpan ipuçlarını tanıdıkları ve olay sırasında birkaç farklı alternatif oluşturdukları bulunmuştur (Sorensen ve ark., 2014). Randel ve ark; uzman, orta seviye ve acemi insansız savaş araçları operatör ve teknisyenleri ile yaptıkları araştırmada, uzmanların daha çok kendilerine sunulan durumun doğasına göre karar verdiklerini yani doğal karar verme mekanizmalarını kullandıklarını görmüşlerdir. Acemi teknisyenlerin ise daha çok eylem planı yaparak hareket ettiklerini saptamışlardır. Bu sonuçlara ek olarak da doğal karar verme mekanizmasının ilk aşamasının durumsal farkındalık olduğu ve bu farkındalığın uzmanların sahip oldukları hafıza şablonları ile ilişkili olduğunu bildirmişlerdir (Randel ve ark., 1996)

Doğal karar verme mekanizmaları tıp alanında da araştırılmaya başlanmıştır. Özellikle teşhis koymada; genelde teşhis koyan doktorlar belirsizlik ile baş başa kalırlar. Elleriindeki tek veri

genellikle hastasının daha önceki tıbbi kayıtları ve hastanın kendi sağlık durumu ile ilgili anlattıklarıdır. Bu alanda da inanılabilirlik ve güvenilirlik oldukça önemlidir (Ross, 2013). Falzer, doğal karar verme mekanizmalarının önemli içeriklerinden olan imaj teorisinin kanıta dayalı tıp alanında kullanım olanaklarını açıklamıştır. Bu teorinin kanıta dayalı tıp ve hasta-merkezli çalışma arasında denge kurma açısından önemini de belirtmiştir (Falzer, 2004). Phipps ve Parker (2014), anestezi uzmanları ile yaptıkları çalışmada doğal karar verme mekanizmalarının kullanımını araştırmışlardır. 23 anestezi uzmanı hem gözlem yapmışlar hem de yarı yapılandırılmış görüşmeye katılmışlardır. Elde edilen veriler tümevarımsal tematik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda kurallarla yönlendirilen durumlarda doğal karar verme mekanizmalarının zihinsel simülasyonları ve kural-ilişkili davranışsal işaretleri kullanmasından dolayı bir çerçeve olarak kullanılabilirliğini belirtmişlerdir (Phipps ve Parker, 2014). Leprohon ve Patel yaptıkları araştırmalarında hemşirelerin 911 hattına gelen aramalarındaki öncelik belirleme (triyaj) kararlarını incelemişlerdir. Araştırmacılar, hemşirelerin 911 üzerinde yaptıkları görüşmelerden hemen sonra, farklı düzeylerde aciliyet ve karmaşıklık gösteren hasta görüşmelerini analiz ettiler. Araştırmanın sonuçları 10 yıldan fazla deneyimi olan hemşirelerin çok daha az hata yaptıklarını göstermiştir. Buna ek olarak bütün hemşireler acil durumlarda en uygun kararları almışlardır (Leprohon ve Patel, 1995). Gelişim bozukluğu gösteren okul öncesi çocukların durum değerlendirilmesinin yapıldığı bir çalışmada uzmanlar, dört farklı değerlendirmeyi, çocuklarla ilgili görev ve kişiler arası süreçler açısından incelemişlerdir. Araştırmanın sonunda çok disiplinli yaklaşımda doğal karar verme mekanizmalarının gelişim bozukluğu değerlendirilmesine yeni bir bakış açısı getirebileceği ve bu mekanizmadaki şablonların problemin çözümünde kullanılabilirliği bildirilmiştir (Bartolo, Dockrell, ve Lunt, 2001). Riegel ve arkadaşları (2013) gerçekleştirdikleri niteliksel çalışmaya kalp yetmezliği bulunan 36 hastayı dahil etmişlerdir. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış, açık uçlu cevapların alındığı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, kalp yetmezliği bulunan

hastaların öz bakımla ilgili aldıkları kararlarda zihinsel simülasyon ile durumsal farkındalık bileşenleri içeren ile doğal karar verme sürecini kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca deneyim, belirsizlik, başkalarının karar sürecine dahil olmaları ve kişisel hedeflerin de durumsal farkındalık ve zihinsel simülasyon üzerindeki etkili olduğunu bildirmişlerdir (Riegel, Dickson, ve Topaz, 2013).

Doğal karar verme mekanizmaları trafik alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Cattermole ve arkadaşları(2016) yaptıkları araştırmalarında uzman müdahale ekibi elemanları ile kritik karar metodu görüşmeleri yapmışlar ve görüşmeleri tanıma temelli karar verme mekanizmaları ile analiz etmişlerdir. Araştırmaya polis, ilk yardım ekipleri ve trafik ekiplerinden uzmanlar dahil edilmiştir. Görüşmeler şablon eşleme, üstünde düşünülme, yöntemsel olma, benzeşik olma ve yapısal olma özellikleri göre analiz edilmişlerdir. Araştırmanın sonucunda 37 karar noktasından 25inde şablon eşleme kullanıldığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar göz önünde bulundurularak; doğal karar mekanizmalarının trafik durum kontrolünde yararlı olabilecek öngörülerini sağlayabilecek bir yaklaşım olabileceği önerilmiştir (Cattermole, Horberry, ve Hassall, 2016).

Doğal karar verme mekanizmaları spor alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Profesyonel futbol savunma oyuncularını ile yapılan bir araştırmada bu kişilerin nasıl karar verdikleri incelenmiştir. Davranışsal verileri, katılımcılara oynadıkları pozisyonda en iyi olan dört futbol oyuncusunun en iyi performans sergiledikleri maçlara ait video kayıtları oluştururken, sözel verileri ise oyuncuların maçları izlerken kayda alındıkları videolar oluşturmuştur. Toplamda bir maça ait yedi kritik savunma etabını analiz edilmiştir. Doğal karar verme mekanizmaları ile ilgili ilişkiyi belirlemek için içerikler beş adımda incelenmiştir. Bu beş adım; (a) savunma içeren durumların kayıtlarının oluşturulması, (b) kararın göze çarpan özelliklerinin seçilmesi ve belirlenmesi, (c) önceki kayıtlara dayanarak karar verme sürecini analiz etme, (d) tipik kararları tanımlama ve (e) geçerliliği sağlama olarak sıralanmıştır. Araştırmanın sonucunda sporcuların verdikleri kararlarda göze çarpan özelliklerin doğal karar verme mekanizmalarına ait hedefler,

tanıdık işaretler ve beklentiler ile ilişkili olduğu bulunmuştur. (Kermarrec ve Bossard, 2014). Macquet ve Fleurance (2007) profesyonel badminton oyuncularının nasıl karar verdiklerini incelemişlerdiler. Dört badminton oyuncusunun oynadıkları iki maç kayıt altına alınmış, daha sonra oyuncularla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları, sayı mücadelesinde bağlamı ve önceki, mevcut ve beklenen olayları dikkate almanın doğal karar verme durumu için gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Macquet ve Fleurance, 2007).

Sosyal bilimler alanında konu ile ilgili yapılan çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Klein ve Bloom (1995) sosyal çalışmacıların rasyonel karar verme mekanizmaları gibi deneye dayalı, nesnel ve ampirik yöntemlerin kuvvetli yönlerini alıp; sezgisel uygulama modeli ile birleştirilmesinin önemini belirtmişlerdir. “Deneyim Bilgeliği” adını verdikleri bu kavrama göre sosyal çalışmacılar; söz konusu olguya ait deneyimleri ile bilimsel bilgiyi kullanarak kişisel ve değer odaklı bir bilgi sistemi oluştururlar (W. Klein ve Bloom, 1995). Deneyim bilgeliği bu yönü ile doğal karar verme mekanizmaları ile örtüşmektedir. Konu ile ilgili yapılan sınırlı sayıda araştırmada çelişen sonuçlar bulunmuştur. Drisko (2001) 29 sosyal çalışmacı ile yürüttüğü araştırmada, sosyal çalışmacıların problemleri nasıl formüle ettiklerini, süreci nasıl gözlemlediklerini ve olası değişimleri nasıl betimlediklerini araştırmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların çoğunlukla olayları değerlendirmede objektif verileri kullandıklarını bulmuştur. Katılımcıları bilgi kaynaklarının olgu kayıtları ve doğrudan gözlemleri olduğu görülmüştür. Deneyimli ve deneyimsiz sosyal çalışmacılar arasında bazı farklar bulunmuştur. Deneyimli sosyal çalışmacılar, olguları ile ilgili daha detaylı ve farkların altını çizen betimlemeler yapmışlardır. Deneyimsiz sosyal çalışmacılar ise daha çok temel kaygıları bulmaya yönelik ve kendi yeterliliklerini sorgular durumda bulunmuşlardır (Drisko, 2001). Ventimiglia ve ark (2000), 222 lisans düzeyi sosyal çalışmacı ile yaptıkları anket çalışmasında, katılımcıların karar verme sürecindeki tutumlarını değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçları; sosyal çalışmacılar her ne kadar pragmatik yöntemlerle karar verme

eğilimi gösterebilir de; büyük bir çoğunluğunun deneyimini kullanarak karar vermeye açık olduğunu göstermiştir (Ventimiglia, Marschke, Carmichael, ve Loew, 2000). Collins ve Daly (2011) sosyal çalışmacıların nasıl karar aldıklarını inceledikleri araştırmalarında, çocuk ve aile ile çalışan sosyal çalışmacılar ile yaşlı ve engellilerle çalışan sosyal çalışmacıları artarda altı gün boyunca gözlemlermişlerdir. Gözlemlerine ek olarak araştırmacılar dokuz adet derinlemesine mülakat yapmışlardır. Ayrıca, grup dinamiklerini anlamak için de iki adet ikili görüşme yürütmüşlerdir. Araştırmanın sonunda sosyal çalışmacıları olgularla ilgili karar verme süreçlerinde deneyimi, çok kaynaklı kanıtlar olduğunda bir sonuca varmak için kullandıkları görülmüştür. Sonuca varmada gerekli olan kanıtların sunulmadığı durumlarda sosyal çalışmacıların daha önceki deneyimlerine, teorik bilgilerine, profesyonel yargılarına ve belirsiz olan işaretleri yorumlamalarına güvendikleri görülmüştür (Collins ve Daly, 2011). Hsu (2006) tümdengelimci ve tümevarımcı muhakemeyi incelediği araştırmasında, tümdengelimci muhakemeyi değerlendirmek için doğal karar verme teorisini kullanmıştır. Araştırmasında örtük bilgi, deneyim ve karar verme arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Katılımcılardan 20si deneyimsiz grubu (üç yıldan daha az deneyimli), diğer 20si ise deneyimli grubu oluşturmuştur. Tümdengelimci muhakeme sonuçlarına göre örtük bilginin kullanıldığı görülmesine karşın, deneyimli sosyal çalışmacıların olguları anlamada zaman kısıtlaması olan ve olmayan durumlarda deneyimsiz sosyal çalışmacılardan farklı olmadıkları görülmüştür (Hsu, 2006).

3. Gereç ve Yöntem

3.1 Örneklem

Bu araştırma hipotezi deneyimli alan profesyonellerinin deneyimsiz profesyonellere göre karar verirken sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacağı yönündeki hipotezi test etmek amacı ile 2018 yılında Türkiye’de yaşayan ve çocuklarla çalışan, Üniversitelerin Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Sosyal Hizmet Uzmanlığı bölümünden mezun; Adalet, Sağlık, İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan 200 alan profesyonelinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Etik Kurulu’ndan alınan 07/11/2017 tarih ve 59491012-604.01.02 sayılı onay ile yürütülmüş olup, onay metni Ek-1’de verilmiştir.

Araştırma verileri 2018 yılında iki farklı gruptan toplanmıştır. Araştırma grubuna dahil edilecek kişiler tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu yönteme göre; sınırları tespit edilmiş bir evrende alt tabakalar veya alt birimler olduğu mevcut olduğunda kullanılmaktadır (Koç Başaran, 2017). Tabakalı Örnekleme, ana kütleli oluşturulan birimlerin incelenecek özellikleri bakımından farklılık göstermesi durumunda benzer özelliklere sahip birimlerin “ tabaka” adı verilen alt gruplarda toplandığı ve örneklemin, her tabakadan ayrı ayrı basit rassal örnekleme yöntemi ile seçilen örneklemelerin birleştirilmesiyle oluşturulduğu bir örnekleme yöntemidir (Emeç, 2008). Bu amaçla Türkiye’de yaşayan ve çocuklarla çalışan alan profesyonelleri araştırma grubuna katılımcı olarak seçilmiştir. Üniversitelerin Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Sosyal Hizmet Uzmanlığı bölümünden mezun; Adalet, Sağlık, İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan alan profesyonelleri dahil edilmiştir. G-Power programında iki bağımsız grupta t-testi istatistik seçilerek etki büyüklüğü 0,5 (orta) alfa hata 0,05 ve %80 güç olacak şekilde en küçük örnek büyüklüğünün 128 kişi olduğu görülmüştür. Bu hesaplamalar göz önünde bulundurulduğunda araştırmaya toplam 200 kişi dahil edilmiştir. İnternet üzerinden ve el ile

dağıtılan kişisel bilgi formu ve ölçeklerin doldurulması istenmiştir. Bu sayede katılımcıların karar verme stilleri ve kişilik özellikleri değerlendirilmiştir. Ardından verilen üç adet senaryo metni ile de çocuk ihmal/istismar vakasından sonra katılımcıların bu vakaları adli merciiye bildirim kararı sorulmuştur. Tez boyunca araştırmaya dahil edilen bu kişilerden “Alan Profesyonelleri” olarak bahsedilecektir.

Araştırmanın ikinci kısmında 40 kişilik bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Sosyal bilimlerden farklı bölümlerden mezun olan bu kişilere, kişisel bilgi formu ile araştırma grubuna verilen üç senaryo metni verilmiş ve aynı şekilde bu vakaları adli merciiye bildirim kararları sorulmuştur. Araştırmaya katılacak katılımcılara çalışmanın detaylarının iletildiği, kişinin gönüllü olarak katıldığı ve katılımını onayladığı form verilmiştir. Katılımcılara, araştırmaya katılmaları durumunda bir ödeme istenmeyeceği ve yapılmayacağı, çalışmaya katılmanın tamamen gizlilik esasına dayandığı, sonuçların sadece akademik amaçlı kullanılacağı, başka hiçbir platformda kullanılmayacak, herhangi bir kişi ve kurumla paylaşılmayacağı, araştırmanın herhangi bir aşamasında sizi rahatsız eden veya yanıt vermek istemediğiniz herhangi bir durum oluşursa, araştırmadan istediğiniz zaman ayrılmanız mümkün olduğu, çalışma ve sonuçları hakkında ayrıca bilgi edinmek istemeleri halinde araştırmacılar ile iletişime geçebilecekleri bilgisi verildikten sonra “araştırmaya katılmayı kabul ediyorum” diyen katılımcılar araştırmaya dahil edilmişlerdir. Formun bir örneği EK 2’de verilmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan gömülü kuram (Grounded Theory) baz alınarak çalışılmıştır. Bu kurama göre analiz, ilk verinin toplanmasından hemen sonra başlamakta, olaylar, durumlar olası olgu göstergeleri ile ele alınıp analiz edilmekte ve böylelikle kavramsal etiketleme yapılmaktadır. Gömülü teori, inceleme altına alınan olayların diğer olaylarla benzerlikleri ve farklılıkları açısından sürekli olarak karşılaştırma yapılmasını sağlamaktadır (Ilgar ve Ilgar Coşgun, 2013).

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X), Algılanan Stres Ölçeği, Temel Empati Ölçeği, Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği, Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği ve üç adet Senaryo Metni kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırma grubuna dahil edilecek katılımcılar için hazırlanmış olan formda; katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, mezun oldukları bölüm, mezun oldukları sene, uzmanlık alanları, meslekteki yılları, aylık gördükleri toplam danışan/öğrenci sayısına dair bilgiler istenmiştir. Formun son kısmında bugüne kadar hiç çocuk istismarı ve/veya ihmali bildirip bildirmedikleri sorulmuş ve bildirmiş olmaları durumunda kaç kez bildirdiklerine dair bilgi edinilmiştir. Kontrol grubuna verilen formda ise kişilere katılımcıların yaş, cinsiyet, mezun oldukları bölüm, uzmanlık alanları, mezun oldukları yıl ve meslekteki yılları sorulmuştur. Formun bir örneği EK 3’de verilmiştir.

Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X): Ölçek, normal ve normal olmayan bireylerdeki kaygı düzeyinin ölçülmesi amacı ile 1964 yılında Speilberger ve Gorsuch tarafından geliştirilmeye başlamıştır. İki farklı envanterden yararlanılarak düzenlenen ölçek önce 124 maddeye indirilmiş, daha sonra yapılan uygulamalar sonucunda 124’ten 66’ya daha sonra da 44 maddeye indirilmiştir. En son 810 öğrenci ile yapılan araştırma sonrasında ölçek 20 maddeye indirilmiştir. Ölçek 1977 yılında Öner ve Le Compte tarafından Türkçe’ye uyarlanması, güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Uygulanması için özel bir eğitim gerektirmeyen ölçek, 14 yaş ve üstü normaller ile okuduğunu anlayıp yanıtlayabilecek kadar bilinci yerinde olan hastalara uygulanabilir. Uygulama süresi olarak beş dakika süren ölçekte; katılımcılardan maddelerin ifade ettiği duygu, düşünce ya da davranışların şiddet derecesine göre (1) Hiç, (2) Biraz, (3) Çok ve (4) Tamamıyla seçeneklerinden birinin seçilmesi istenir. Ölçeğin puanlanmasında doğrudan (düz) ve tersine çevrilmiş ifadeler bulunmaktadır. Olumsuz duyguları dile getiren doğrudan ifadelerde 4 değerindeki yanıtlar kaygı yüksekliğini

gösterirken; tersine çevrilmiş ifadelerde 4 değerindeki yanıtlar düşük, 1 değerindeki ifadeler ise yüksek kaygıyı temsil eder. Ölçekte on adet tersine dönmüş ifade bulunmaktadır. Bunlar 1,2,5,8,10,11,15,16,19 ve 20'nci maddelerdir. Puanlama için doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan, ters ifadelerden elde edilen toplam ağırlıklı puan çıkartılarak bu sayıya Durumluluk Kaygı Ölçeği için olan 50 değişmez değeri eklenir. Ölçekte 0-19 puan arası "Anksiyete yok", 20-39 puan arası "Hafif Anksiyete", 40-59 puan arası "Orta Düzeyde Anksiyete", 60-79 puan arası "Ağır Düzeyde Anksiyete", 80 puan ve üstü ise "Panik" olarak değerlendirilmektedir (Aydemir ve Köroğlu, 2009; Ejder, 2007). Ölçeğin bir örneği Ek 4'te verilmiştir.

Algılanan Stres Ölçeği: Ölçek Cohen ve ark. tarafından geliştirilmiştir ve temel olarak kişinin öznel stres algısını ölçmeyi hedeflemektedir. Türkçe 'ye uyarlanması, güvenirlik ve geçerlik analizi Eskin ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Toplam 14 maddeden oluşan ölçek stresi 5'li Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirir. Katılımcılar maddeleri (0) Hiç Bir Zaman, (1) Neredeyse Hiç, (2) Bazen, (3) Oldukça Sık ve (4) Çok Sık seçeneklerinden birini tercih ederek cevaplarlar. Ölçeğin puanlamasında doğrudan puanlanan maddelerin yanı sıra olumlu ifade içeren 7 adet tersten puanlanan madde bulunmaktadır. Bunlar 4,5,6,7,9,10,13'üncü maddelerdir. Ölçekte 0-56 arasında değişen bir puan elde edilir. Yüksek puan stres algısının da yüksek olduğuna işaret eder. Ölçekte 0-26 puan arası "Düşük Stres", 27-41 puan arası "Orta Seviyede Stres" ve 42-56 puan arası "Yüksek Seviyede Stres" göstergesidir (Eskin, Harlak, Demirkıran, ve Dereboy, 2013). Ölçeğin bir örneği Ek- 5'te verilmiştir

Temel Empati Ölçeği: Jolieffe ve Farrington tarafından geliştirilen ölçek bireylerin hem duygusal hem de bilişsel empatiyi ölçmeyi hedeflemektedir. Ölçekte 9 adet bilişsel empatiyi ölçen, 11 adet de duygusal empatiyi ölçen toplamda 20 madde bulunmaktadır. 5'li Likert tipi ölçek üzerinde katılımcılar (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Ne katılıyorum ne katılmıyorum, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle katılıyorum seçeneklerinden birini seçerek

ölçeği doldururlar. Bilişsel empati 3,6,9,10,12,14,16,19 ve 20. maddeler ile, duygusal empati ise 1,2,4,5,7,8,11,13,15,17 ve 18. maddeler ile ölçülür. Sadece doğrudan puanlanan maddeler içeren ölçekten alınabilecek en düşük 20, en yüksek puan ise 100'dür. Bilişsel empati alt boyutu için puan aralığı 9-45 arasında değişmektedir. Duygusal empati alt boyutu için ise puan aralığı 11-55 arasındadır. Artan puan empati düzeyi ile doğru orantılıdır, katılımcı ne kadar yüksek puan almışsa empati düzeyinin o kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlanması, güvenirlik ve geçerlik analizi Topçu ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Topçu, Erdur-Baker, ve Çapa-Aydın, 2010). Ölçeğin bir örneği Ek-6'da verilmiştir.

Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği: Epstein ve ark (1996) tarafından kişilerin bilgiyi işlemlerken kullandıkları sezgisel-yaşantısal ve analitik-rasyonel düşünme biçimlerinde gösterdikleri kişisel faktörleri belirlemek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçeğin kuramsal temeli Epstein'in Bilişsel-Yaşantısal Benlik Teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre bireyler birbirinden farklı ancak birbirleriyle etkileşim halinde bulunan ve farklı süreçlerle işleyen iki tür bilgi işleme (rasyonel ve yaşantısal) sistemi kullanırlar. Ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlarda ilki rasyonel düşünmeyi alt boyuttur. Cacioppo ve Petty (1982) tarafında geliştirilen Biliş Gereksinimi ölçeğinden alınan 19 maddeyi içerir. Bu maddeler bireylerin bilişsel aktivitelere katılıp-katılmama ve bu tür aktivitelere hoşlanıp-hoşlanmama düzeylerini ölçer. Diğer alt boyut olan sezgisel inanç ise 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi değerlendirme yapar. Katılımcılar maddelere (1) Tamamen Yanlış (2) Kısmen Yanlış, (3) Tarafsızım, (4) Kısmen Doğru ve (5) Tamamen Doğru seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap verirler. Ölçekte doğrudan ve tersten puanlanan maddeler bulunmaktadır. Biliş alt boyutunun 1,2,4,5,6,7,9,10,11,13,15,16,18 ve 19. maddeleri tersten puanlanmaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek puan 19-95 arasında değişmektedir. Sezgisel inanç alt boyutunun puan aralığı ise 12-60 arasındadır. Ölçeğin güvenirlik ve geçerlik analizi Buluş (2004) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin dil eşdeğerliği sağlandıktan sonra madde-test korelasyonları incelenmiş ve

düşük madde-test korelasyon gösteren 14. Ve 17. maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Böylelikle biliş alt boyutunun puanları 17-85 olarak değişmiştir (Adak, 2006; Buluş, 2000, 2003). Ölçeğin bir örneği Ek- 7’de verilmiştir.

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği: Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilen ve üç tanesi travmanın minimizasyonunu ölçen maddeler olmak üzere toplam 53 maddeden oluşan ölçek, sonradan kısaltılarak 28 maddeye indirilmiş ve 1996 yılında Şar ve ark. tarafından ölçeğin Türkçe ’ye uyarlanması, güvenirlik ve geçerlik analizi yapılmıştır. 5’li Likert tipi olan ölçekte katılımcılar maddelere (1) Hiç Bir Zaman, (2) Nadiren, (3) Kimi Zaman, (4) Sık Olarak ve (5) Çok Sık seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap verirler. Ölçeğin puanlamasında ilk olarak olumlu ifadelerden elde edilen puanlar tersine çevrilir. Olumlu ifade içeren maddeler 2,5,7,13,19,26 ve 28. maddelerdir. Travmanın minimizasyonunu ölçen 10,16 ve 22. maddeler toplam puanı etkilememektedir. Bu puanı hesaplamak için bu üç maddenin her birinden alınan sadece 5 puan yanıtları hesaba katılır ve hepsi 1 puan olarak sayılır. Sonuç olarak 0-3 puan arası bir minimizasyon puanı elde edilir. Ölçekte 5 adet alt boyut bulunmaktadır. Her bir alt boyut da 5 madde ile değerlendirilmektedir. İlk alt boyut olan cinsel istismar 20, 21, 23, 24, 27 numaralı maddelerle, fiziksel istismar 9, 11, 12, 15, 17 numaralı maddelerle, duygusal istismar 3, 8, 14, 18, 25 numaralı maddelerle, fiziksel ihmal 1, 2, 4, 6, 26 numaralı maddelerle ve son olarak duygusal ihmal 5, 7, 13, 19, 28 numaralı maddelerle değerlendirilmektedir. Her alt boyutun puan aralığı 5-25, ölçeğin toplam puan aralığı ise 25-125 puandır (Şar, Öztürk, ve İkikardeş, 2012). Ölçeğin bir örneği Ek-8’de verilmiştir.

Senaryo Metinleri: Katılımcılara konunun uzmanları tarafında hazırlanmış üç adet senaryo verilmiştir. Senaryolar alanında uzman olan profesyoneller tarafında yazılmış olup görünüş geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün üç senaryonun sonunda katılımcılara adli mekanizmayı harekete geçirmelerini gerektirecek bir durum olup olmadığı sorulmuş ve “Evet” yanıtını veren katılımcılardan gerekçelerini kısaca yazmaları istenmiştir. Hazırlanan

senaryoların ikisinde çocuk istismarı şüphesi bulunurken, birinde bulunmamaktadır. Senaryolar hazırlanırken Doğal Karar Verme mekanizmalarının en önemli bileşeni olan “şablon tanıma” dan yararlanılmıştır. Senaryolar Ek-9’da verilmiştir.

3.2 Verilerin Analizleri

Verilerin analizinde SPSS 24 programı kullanılmıştır. Katılımcıların karar verme mekanizmaları ile deneyimleri arasındaki ilişkiler istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Analizlere başlamadan önce normallik testleri yapılmıştır. Daha sonra verilere ait tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış ve verilerin dağılımları değerlendirilmiştir. Katılımcıların karar verme mekanizmaları ile isabetli arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Spearman Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Karşılaştırma yöntemleri kategorik değişkenler için çapraz tablolar kullanılmış, aralarındaki ilişkinin saptanması için Ki-Kare testi uygulanmıştır. İki seviyeli demografik özelliklerin düşünme stilleri ile olan ilişkisini belirlemek için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla seviyeye sahip kategorik değişkenlerle düşünme stillerinin ilişkisinin belirlenmesi için ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Karar verme mekanizmaları ve kişisel faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır.

4. Bulgular

Alan profesyonellerinin karar verme mekanizmaları ve bu mekanizmaları etkileyen faktörlerin incelendiği araştırmaya 200 katılımcının doldurduğu ölçekler dahil edilmiştir. Eksik ve hatalı doldurulan ölçekler analiz dışında bırakılmış ve toplamda 188 katılımcıya ait veriler analize alınmıştır.

4.1 Normallik Testleri

Alan profesyonellerinin karar verme mekanizmaları ve bu mekanizmaları etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla kullanılacak testlere karar vermek için verilere normallik testleri uygulanmıştır. Normallik için Shapiro- Wilk testinin sonuçlarına bakılmaktadır. Bu testin p değeri 0.05 değerinden büyük ise dağılım normal, küçük ise dağılım normal değil olarak değerlendirilir. Ancak söz konusu sosyal bilimler ve likert tipi ölçekler olduğunda verilerin dağılımını belirlemek amacı ile basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) ölçüleri de değerlendirilir. Tam bir normal dağılımda aritmetik ortalama, mod ve medyan birbirine eşit olacak ve çarpıklık katsayısı (skewness) 0 olacaktır. Çarpıklık arttıkça mod ve aritmetik ortalama birbirinden uzaklaşacaktır. Basıklık (kurtosis) normal dağılımda eğrinin ne kadar dik veya basit olduğunu gösterir Tam bir çan eğrisinde basıklık katsayısı 0'dır. Çarpıklık ve basıklık ± 2 aralığında ise dağılım normal farz edilir (George ve Mallery, 2016; Kalaycı, 2006).

Katılımcılara karar verme stillerini belirlemek amacı ile uygulanan Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği ve alt boyutlarına ait verilerin Normallik Testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Shapiro-Wilk testi, çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında sezgisel düşünme ve rasyonel düşünme stilleri için parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 4 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Kolmogorov- Smirnov (a)			Shapiro-Wilk		
			İstatistik	df	Sig.(p)	İstatistik	df	Sig.(p)
Sezgisel Düşünme	-,509	,749	,070	188	,025	,976	188	,003
Rasyonel Düşünme	-,228	-,319	,082	188	,004	,987	188	,095

Katılımcılara uygulanan Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X) Normallik Testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir. Shapiro-Wilk testi, çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında anksiyetenin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Tablo 5 Durumluluk Anksiyete Değerlendirme Ölçeği (STAI-X) Normallik Testi Sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Kolmogorov- Smirnov (a)			Shapiro-Wilk		
			İstatistik	df	Sig.(p)	İstatistik	df	Sig.(p)
STAI-X	,698	,163	,114	188	,000	,956	188	,000

Katılımcılara uygulanan Algılanan Stres Ölçeği Normallik Testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir. Shapiro-Wilk testi, çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında stresin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 6 Algılanan Stres Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Kolmogorov- Smirnov (a)			Shapiro-Wilk		
			İstatistik	df	Sig.(p)	İstatistik	df	Sig.(p)
Algılanan Stres	,001	-,344	,065	188	,052	,993	188	,538

Katılımcılara uygulanan Temel Empati Ölçeği ve alt boyutlarına ait verilerin Normallik Testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Shapiro-Wilk testi, çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında bilişsel empatinin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler, duygusal empatinin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler ve temel empatinin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Tablo 7 Temel Empati Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Kolmogorov- Smirnov (a)			Shapiro-Wilk		
			İstatistik	df	Sig.(p)	İstatistik	df	Sig.(p)
Temel Empati	-,014	4,911	,104	188	,000	,927	188	,000
Duygusal Empati	,063	2,349	,085	188	,002	,965	188	,000
Bilişsel Empati	-,611	2,245	,139	188	,000	,938	188	,000

Katılımcılara uygulanan Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği ve alt boyutlarına ait verilerin Normallik Testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Shapiro-Wilk testi, çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Duygusal istismarın karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Fiziksel İstismarın karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler, Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Fiziksel İhmalin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler, Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Duygusal İhmalin karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler, Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Cinsel İstismarın karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler ve son olarak Çocukluk Çağı Travmalarının genelde karar verme mekanizmaları üzerine olan etkisini incelemek için parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Tablo 8 Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Normallik Testi Sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Kolmogorov- Smirnov (a)			Shapiro-Wilk		
			İstatistik	df	Sig.(p)	İstatistik	df	Sig.(p)
Çocukluk Çağı Travması			,173	188	,000	,801	188	,000
Fiziksel İstismar	4,461	23,575	,439	188	,000	,390	188	,000

Duygusal İstismar	2,413	7,005	,260	188	,000	,685	188	,000
Fiziksel İhmal	1,734	4,029	,246	188	,000	,764	188	,000
Duygusal İhmal	1,267	1,781	,141	188	,000	,882	188	,000
Cinsel İstismar	2,911	9,121	,410	188	,000	,502	188	,000

4.2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan alan profesyonellerinin sosyodemografik değişkenlere göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

4.2.1 Katılımcıların Yaş Dağılımı

Katılımcıların yaş grupları 23-57 arasında olup, ortalamaları 36,50 ($\pm 9,23$)dir. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, 20-30 yaş grubunda olanların oranı %30,9; 31-40 yaş grubunda olanların oranı %33 iken 41-50 yaş grubunda olanların oranı %31,4; 51 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %4,8'dir. Katılımcıların yaş dağılımı Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9 Katılımcıların Yaş Dağılımı

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
20-30 yaş	58	30,9	30,9	30,9
31-40 yaş	62	33	33	63,8
41-50 yaş	59	31,4	31,4	95,2
50 ve üzeri	9	4,8	4,8	100

4.2.2 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde; %72,3'ünün kadın %27,7'sinin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Erkek	52	27,7	27,7	27,7
Kadın	136	72,3	72,3	100,0

4.2.3 Katılımcıların Mezun Oldukları Bölüme Dağılımı

Katılımcıların mezun oldukları bölümlere göre olan dağılımları incelenmiştir. Felsefe ve Eğitim Bilimleri bölümünden mezun olan katılımcıların frekansları düşük olduğu için bu grup “diğer” başlığı altında incelenmiştir. Analizler sonucunda, Psikoloji bölümü mezunları oranı %37,8, Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü mezunları oranı %41,5, Sosyal Hizmetler bölümü mezunları oranı %6,9, Sosyoloji bölümü mezunları oranı % 4,3 ve diğer bölüm mezunları oranı %9,6 olduğu görülmektedir. Katılımcıların mezun oldukları bölümlere göre olan dağılımları Tablo 11’de gösterilmiştir

Tablo 11 Katılımcıların Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Psikoloji	71	37,8	37,8	37,8
Psikolojik Danışma ve Rehberlik	78	41,5	41,5	79,3
Sosyal Hizmetler	13	6,9	6,9	86,2
Sosyoloji	8	4,3	4,3	90,4
Diğer	18	9,6	9,6	100

4.2.4 Katılımcıların Deneyim Süresine Göre Dağılımı

Katılımcıların deneyim süreleri 0-32 ile arasında olup, ortalamaları 12,35 (± 8.12)tir. Katılımcıların deneyim sürelerine göre olan dağılımları incelendiğinde, 0-5 yıl deneyime sahip olanların oranı %26,1, 6-10 yıl deneyime sahip olanların oranı %21,8, 11-15 yıl deneyime sahip olanların oranı %14,9, 16-20 yıl deneyime sahip olanların oranı %17,6, 21-25 yıl deneyime sahip olanların oranı %15,4, 26-30 yıl deneyime sahip olanların oranı %3,2 ve 31-35 yıl deneyime sahip olanların oranı %1,1 olduğu görülmektedir. Katılımcıların deneyim sürelerine göre olan dağılımları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12 Katılımcıların Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
0-5 yıl	49	26,1	26,1	26,1
6-10 yıl	41	21,8	21,8	47,9
11-15 yıl	28	14,9	14,9	62,8

16-20 yıl	33	17,6	17,6	80,3
21-25 yıl	29	15,4	15,4	95,7
26-30 yıl	6	3,2	3,2	98,9
31-35 yıl	2	1,1	1,1	100,0

4.2.5 Olgu Sayısı Dağılımı

Katılımcıların aylık gördükleri olgu sayıları incelendiğinde, olgu görme sayılarının 0-300 arasında değiştiği, aylık ortalama olgu sayısının ise 45,30 ($\pm 50,57$) olduğu görülmüştür.

Katılımcıların aylık olgu sayılarına ait tanımlayıcı bilgiler Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13 Katılımcıların Aylık Olgu Sayıları

	Sayı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
Aylık Olgu Sayısı	188	0	300	45,30	50,570

4.2.6 Katılımcıların İstismar Bildirimi Dağılımı

Katılımcıların daha önceki istismar bildirim dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %42'sinin daha önce istismar bildirim yaptığı görülmektedir. Daha önce istismar bildirim yapan katılımcıların bildirim sayıları incelendiğinde bildirim sayılarının 1-1000 arasında değiştiği, ortalama bildirim sayısının ise 15,58 ($\pm 108,886$) olduğu görülmüştür. Katılımcıların istismar bildirimine göre dağılımları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14 Katılımcıların İstismar Bildirimine Göre Dağılımları

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Evet	79	42,0	42,0	42,0
Hayır	109	58,0	58,0	100,0

	Sayı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
İstismar Bildirim Sayısı	188	1	1000	15,58	108,886

4.3 Katılımcıların Karar Verme Stillerinin İncelenmesi

Alan profesyonellerine uygulanan Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin verileri değerlendirilmeden önce verilere istatistiksel normalleştirme işlemi uygulanmıştır. Bu işlemin

amacı katılımcıların düşünme biçimlerinde gösterdikleri kişisel faktörleri belirlerken kullanılan alt boyutlardan alınabilecek puan aralıklarının farklı olmasıdır. İstatistiksel normalleştirme veriler arasında farklılığın çok fazla olduğu durumlarda verileri tek bir düzen içerisinde ele almaya yarayan bir işlemdir. Araştırma verilerinin normalleştirilmesi işleminde Asgari – Azami Normalleştirilmesi (Min-Max Normalisation) tekniği kullanılmıştır. Bu teknik bir popülasyondaki en yüksek ve en düşük değere görece olarak her değerın konumunu hesaplamak için kullanılır (Şeker, 2012). Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin verileri aşağıdaki formül kullanılarak tekrar hesaplanmıştır.

$$X_{norm} = \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$$

Normalleştirilmiş veriler incelendiğinde katılımcıların %51,6'sının Rasyonel Düşünme Stilini tercih ettiği görülürken, sadece %48,4'ünün Sezgisel Düşünme stilini tercih ettiği görülmüştür. Katılımcıların karar verme stillerine göre dağılımları Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15 Katılımcıların Karar Verme Stillerine Göre Dağılımları

Gruplar	F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Rasyonel	97	51,6	51,6	51,6
Sezgisel	91	48,4	48,4	100,0

Karar verme stilleri ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında erkek katılımcıların %46,15'i sezgisel düşünme stillerini tercih ederken, kadın katılımcıların %49,26'sı sezgisel düşünme stilini tercih etmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri ve karar verme stilleri dağılımı Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Cinsiyete Göre Dağılımları

		Düşünme Stili		Toplam
		Rasyonel	Sezgisel	
Cinsiyet	Erkek	28	24	52

	Kadın	69	67	136
Toplam		97	91	188

Karar verme stilleri ve yaş ilişkisine bakıldığında 20-30 yaş grubunda olanların %37,93'ü; 31-40 yaş grubunda olanların %58,06'sı, 41-50 yaş grubunda olanların %41,06'sı ve 51 ve üzeri yaş grubunda olanların %77,77'si sezgisel düşünme stillerini tercih etmişlerdir. Katılımcıların yaşları ve karar verme stilleri dağılımı Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Yaşa Göre Dağılımları

	Düşünme Stili		Toplam
	Rasyonel	Sezgisel	
20-30 yaş	36	22	58
31-40 yaş	26	36	62
41-50 yaş	33	26	59
50 ve üzeri	2	7	9
Toplam	97	91	188

Katılımcıların karar verme stilleri ve mezun olunan bölüm arasındaki ilişkiye bakıldığında, Psikoloji bölümü mezunlarının %38,02'si, Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü mezunlarının %53,84'ü, Sosyal Hizmetler bölümü mezunlarının %53,84'ü, Sosyoloji bölümü mezunlarının %62,50'si ve diğer bölüm mezunlarının %55,55'inin sezgisel düşünme stillerini tercih ettiği görülmüştür. Katılımcıların mezun oldukları bölümlere ve karar verme stilleri dağılımları Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları

Mezun Olunan Bölüm	Düşünme Stili		Toplam
	Rasyonel	Sezgisel	
Psikoloji	44	27	71
Psikolojik Danışma ve Rehberlik	36	42	78
Sosyal Hizmetler	6	7	13
Sosyoloji	3	5	8
Diğer	8	10	18
Toplam	97	91	188

Katılımcıların karar verme stilleri ve deneyim süreleri arasındaki ilişki incelendiğinde, 0-5 yıl deneyime sahip olanların %32,65'i, 6-10 yıl deneyime sahip olanların %51,22'si, 11-15 yıl deneyime sahip olanların %53,57'si, 16-20 yıl deneyime sahip olanların %54,55'i, 21-25 yıl deneyime sahip olanların %55,17'si, 26-30 yıl deneyime sahip olanların %50'si ve ve 31-35 yıl deneyime sahip olanların %100'ü sezgisel düşünme stillerini tercih ettiği görülmüştür. Katılımcıların deneyim süreleri ve karar verme stilleri dağılımları Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları

Deneyim Süresi	Düşünme Stili		Toplam
	Rasyonel	Sezgisel	
0-5 yıl	33	16	49
6-10 yıl	20	21	41
11-15 yıl	13	15	28
16-20 yıl	15	18	33
21-25 yıl	13	16	29
26-30 yıl	3	3	6
31-35 yıl	0	2	2
Toplam	97	91	188

Katılımcıların karar verme stilleri ve daha önceki istismar bildirim ilişkisi incelendiğinde; katılımcılardan istismar bildiriminde bulunanların %44,30'unun sezgisel düşünme stillerini tercih ettiği görülmüştür. Katılımcıların daha önceki istismar bildirim ve karar verme stilleri dağılımları Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20 Katılımcıların Karar Verme Stillerine ve Daha Önceki İstismar Bildirimi Göre Dağılımları

İstismar Bildirim Geçmişi	Düşünme Stili		Toplam
	Rasyonel	Sezgisel	
Evet	44	35	79
Hayır	53	56	109
Toplam	97	91	188

4.4 Katılımcıların İsbetli Yanıt Oranlarının İncelenmesi

Katılımcılara konunun uzmanları tarafından hazırlanmış üç adet senaryo verilmiştir. Bu senaryoların en önemli özelliği Doğal Karar Verme mekanizmalarının “şablon tanıma” bileşenini içermesidir. Katılımcıların verilen senaryolara ait “Adli mekanizmayı harekete geçirecek bir durum olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ilk senaryoda “Evet”, ikinci senaryoda “Hayır” ve son senaryoda “Evet” yanıtı verilmesi beklenmiştir. Katılımcıların alabileceği puanlar “0-3” arasında değişmektedir. Senaryolara verdikleri her doğru yanıt için bir puan almışlardır. Katılımcıların %57,4’ü bir doğru yanıt, %22,9’u iki doğru yanıt, %19,1 üç doğru yanıt vermiş olup, hiç doğru yanıt veremeyen katılımcıların oranı %0,5’tir. Katılımcıların isabetli yanıt oranları Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21 Katılımcıların İsbetli Yanıt Oranlarına Göre Dağılımları

		F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Geçerli	Doğru Yok	1	,5	,5	,5
	1 Doğru	108	57,4	57,4	58,0
	2 Doğru	43	22,9	22,9	80,9
	3 Doğru	36	19,1	19,1	100,0
	Total	188	100,0	100,0	

Katılımcıların isabetli yanıt ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında erkeklerin isabetli yanıt puanlarının sıra ortalaması 100,91 olup kadınlarınki 92,05’dur. İsbetli yanıt puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p=,261$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 22’de sunulmuştur.

Tablo 22 Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İsbetli Yanıt	Erkek	52	100,91	5247,50	-1,123	0,261
	Kadın	136	92,05	12518,50		
	Toplam	188				

Katılımcıların isabetli yanıtları ve yaş ilişkisine bakıldığında, isabetli yanıtlar ile yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 23'te verilmiştir. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 20-30 yaş ile 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür ($p=,013$). Yaş grupları arasındaki ilişkiler Şekil 23'te gösterilmiştir.

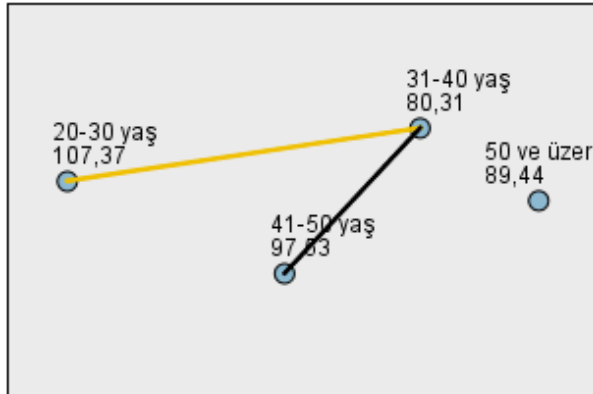
Tablo 23 Katılımcıların İsabetli Yanıt ve Yaşa Göre Dağılımları

Yaş Dağılımı	N	Sıra Ortalaması	
İsabetli Yanıtlar	20-30 yaş	58	107,37
	31-40 yaş	62	80,31
	41-50 yaş	59	97,53
	50 ve üzeri	9	89,44
	Toplam	188	

Test İstatistikleri^{a,b}

İsabetli Yanıt	
Ki-Kare	9,760
df	3
Asymp. Sig.	,021

- a. Kruskal Wallis Test
b. Gruplandırma Değişkeni: Yaş Dağılımı

Şekil 6 İsabetli Yanıtlar ve Yaş Aralıkları Arasındaki İlişki

Katılımcıların isabetli yanıtları ve mezun olunan bölüm arasındaki ilişkiye bakıldığında, isabetli yanıtlar ve mezun olunan bölüm arasında anlamlı fark bulunmuş ancak ikili analizlerde bu anlamlılığın kaybolduğu görülmüştür. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 24 ve Şekil 7'de sunulmuştur.

Tablo 24 Katılımcıların İsabetli Yanıt ve Mezun Oldukları Bölümlere Göre Dağılımları

Mezun Olunan Bölüm		N	Sıra Ortalaması
İsabetli Yanıtlar	Psikoloji	71	95,39
	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	78	83,38
	Sosyal Hizmetler	13	119,92
	Sosyoloji	8	112,56
	Diğer	18	112,81
	Total	188	

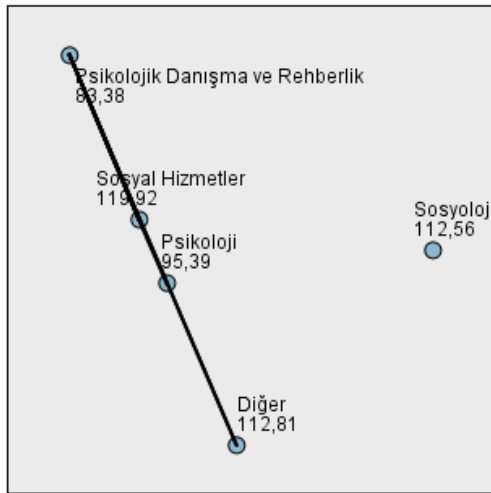
Test İstatistikleri^{a,b}

İsabetli Yanıt

Ki-Kare	11,414
df	4
Asymp. Sig.	0,022

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değişkeni: Mezun Olunan Bölüm

Şekil 7 İsabetli Yanıt ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişki

Katılımcıların isabetli yanıtları ve deneyim süreleri arasındaki ilişki incelendiğinde, isabetli yanıtlar ile deneyim süreleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 25’te verilmiştir. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 0-5 yıl ile 11-15 yıl arasında ($p=,008$) ve 0-5 yıl ile 6-10 yıl ($p=,015$) arasında olduğu görülmüştür. Deneyim yılları arasındaki ilişkiler Şekil 8’de gösterilmiştir.

Tablo 25 Katılımcıların İsbet Oranları ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları

Yıl Dilimi		N	Sıra Ortalaması
İsbetli Karar	0-5 yıl	49	116,09
	6-10 yıl	41	81,45
	11-15 yıl	28	75,25
	16-20 yıl	33	92,53
	21-25 yıl	29	101,48
	26-30 yıl	6	87,25
	31-35 yıl	2	55,50
	Toplam	188	

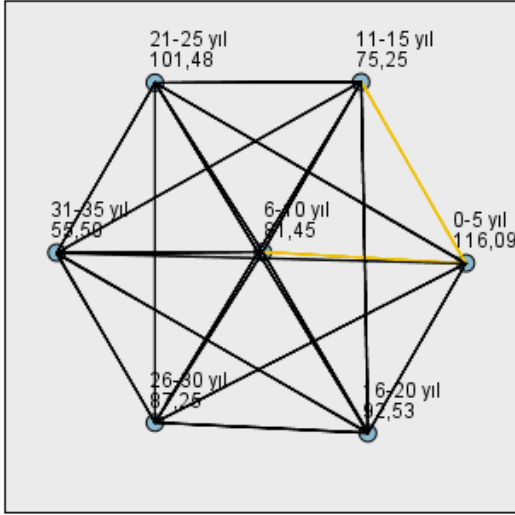
Test İstatistikleri^{a,b}

İsbetli Yanıt

Ki-Kare	19,245
df	6
Asymp. Sig.	,004

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değişkeni: Yıl Dilimi

Şekil 8 İsbetli Yanıt ve Deneyim Süreleri Arasındaki İlişki

Katılımcıların isbetli yanıtları ve daha önceki istismar bildirimleri ilişkisi incelendiğinde; istismar bildiriminde bulunanların isbetli yanıt puanlarının sıra ortalaması 94,80 olup istismar bildiriminde bulunmayanlarınki 94,28'dur. İsbetli yanıt puanları ile istismar bildirimleri arasında

anamlı bir fark bulunmamaktadır ($p=,073$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26 Katılımcıların İsbetli Yanıt ve Daha Önceki İstismar Bildirimi Göre Dağılımları

İstismar Bildirim		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İsbetli Karar	Evet	79	94,80	7489,50	-0,073	0,942
	Hayır	109	94,28	10276,50		
	Total	188				

4.5 Katılımcıların Düşünme Stilleri ile İsbetli Yanıtlarının İncelenmesi

Araştırmanın temel hipotezlerinden biri olan “Deneyimli alan profesyonelleri karar alırken deneyimsiz alan profesyonellerine göre karar verirken sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacaktır” test etmek üzere alan profesyonellerine çocuk istismarının sorgulandığı senaryolar verilmiş ve bu mekanizmayı kullanan katılımcıların isbetli yanıt vermeleri beklenmiştir. Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin ham puanları analize alınmıştır. Katılımcıların düşünme stilleri ölçeğinden aldıkları puanlar ve isbetli yanıtlar arasında ilişki olup olmadığını Spearman Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda düşünme stilleri ve isbetli yanıtlar arasında herhangi bir korelasyon gözlenememiştir. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanlarının İsbetli Yanıtlara Arasındaki Korelasyonlar

		Düşünme Stilleri Rasyonel	Düşünme Stilleri Sezgisel	İsbetli Karar	
Spearman's	Düşünme Stilleri Rasyonel	Correlation Coefficient	1,000	,086	,043
		Sig. (2-tailed)		,243	,554
		N	188	188	188

Düşünme Stilleri Sezgisel	Correlation Coefficient	,086	1,000	-,072
	Sig. (2-tailed)	,243		,327
	N	188	188	188
İsabetli Karar	Correlation Coefficient	,043	-,072	1,000
	Sig. (2-tailed)	,554	,327	
	N	188	188	188

4.6 Katılımcıların Düşünme Stilleri ile Diğer Değişkenlerle Olan İlişisinin İncelenmesi

Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin ham puanları ile demografik değişkenler arasında ilişkiler incelenmiştir. Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların aylık hasta sayısı ve deneyim süresileri arasında ilişki olup olmadığını Spearman Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda mesleki deneyim ile sezgisel düşünme stili arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0.163$, $p= ,025$). Ek olarak, mesleki deneyim ile aylık olgu sayısı arasında da pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=0.297$, $p= ,000$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları, Mesleki Deneyim ve Aylık Olgu Sayısı Arasındaki Korelasyonlar

			Mesleki Deneyim	Aylık Olgu Sayısı	Düşünme Stilleri Rasyonel	Düşünme Stilleri Sezgisel
Spearman's rho	Mesleki Deneyim	Correlation Coefficient	1,000	,297**	-,059	,163*
		Sig. (2- tailed)		,000	,422	,025
		N	188	187	188	188
	Aylık Hasta Sayısı	Correlation Coefficient	,297**	1,000	-,013	-,002
		Sig. (2- tailed)	,000		,860	,979
		N	187	187	187	187
	Düşünme Stilleri Rasyonel	Correlation Coefficient	-,059	-,013	1,000	,086
		Sig. (2- tailed)	,422	,860		,243
		N	188	187	188	188

	Düşünme Stilleri Sezgisel	Correlation Coefficient	,163*	-,002	,086	1,000
		Sig. (2-tailed)	,025	,979	,243	
		N	188	187	188	188

Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların yaşları arasındaki ilişkiler incelendiğinde Sezgisel Düşünme Stili ile yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 29’da verilmiştir. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 20-30 yaş ile 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür (p=,010). Yaş grupları arasındaki ilişkiler Şekil 9’da gösterilmiştir.

Tablo 29 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Yaş Arasındaki İlişkiler

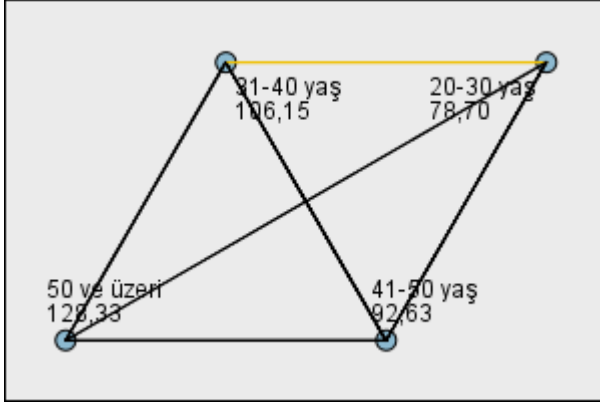
Yaş Dağılımı	N	Sıra Ortalaması	
Düşünme Stilleri Rasyonel	20-30 yaş	58	92,53
	31-40 yaş	62	96,48
	41-50 yaş	59	94,58
	50 ve üzeri	9	93,00
	Toplam	188	
Düşünme Stilleri Sezgisel	20-30 yaş	58	78,70
	31-40 yaş	62	106,15
	41-50 yaş	59	92,63
	50 ve üzeri	9	128,33
	Toplam	188	

Test İstatistikleri^{a,b}

	Düşünme Stilleri Rasyonel	Düşünme Stilleri Sezgisel
Ki-Kare	,165	11,312
df	3	3
Asymp. Sig.	,983	,010

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değişkeni: Yaş Dağılımı

Şekil 9 Sezgisel Düşünme Stili ve Yaş Aralıkları Arasındaki İlişki

Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların mezun oldukları bölüm arasındaki ilişkiler incelendiğinde Sezgisel Düşünme Stili ile mezun olunan bölüm arasında anlamlı fark bulunmuş ancak ikili analizlerde bu anlamlılığın kaybolduğu görülmüştür. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 30 ve Şekil 10'da sunulmuştur.

Tablo 30 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişkiler

Mezun Olunan Bölüm		N	Sıra Ortalaması
Düşünme Stilleri Rasyonel	Psikoloji	71	98,92
	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	78	85,16
	Sosyal Hizmetler	13	97,31
	Sosyoloji	8	114,94
	Diğer	18	106,44
	Total	188	
Düşünme Stilleri Sezgisel	Psikoloji	71	78,83
	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	78	100,08
	Sosyal Hizmetler	13	107,65
	Sosyoloji	8	120,38
	Diğer	18	111,14
	Total	188	

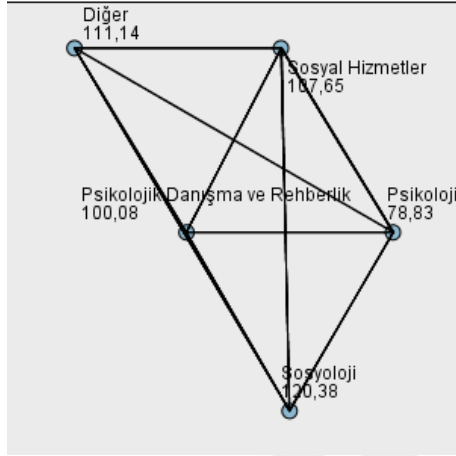
Test İstatistikleri^{a,b}

	Düşünme Stilleri Rasyonel	Düşünme Stilleri Sezgisel

Ki-Kare	4,807	10,985
df	4	4
Asymp. Sig.	,308	,027

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değişkeni: Mezun Olunan Bölüm

Şekil 10 Sezgisel Düşünme Stili ve Mezun Olunan Bölüm Arasındaki İlişki

Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların cinsiyetleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde erkeklerin rasyonel düşünme alt boyutundan aldıkları puanların sıra ortalaması 93,99 olup kadınlarınki 94,69'dur. Sezgisel düşünme stillerinde ise erkeklerin puanlarının sıra ortalaması 82,97 iken kadınlarınki 98,91'dir. Düşünme stilleri alt boyutlarından alınan puanlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (rasyonel $p=,937$; sezgisel $p=,072$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 31'de sunulmuştur.

Tablo 31 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Cinsiyetleri Arasındaki İlişkiler

Cinsiyet		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
Düşünme Stilleri Rasyonel	Erkek	52	93,99	4887,50	-,079	,937
	Kadın	136	94,69	12878,50		
Düşünme Stilleri Sezgisel	Erkek	52	82,97	4314,50	-,1799	,072
	Kadın	136	98,91	13451,50		

Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların daha önceki istismar bildirimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde daha önce istismar bildirimleri olan katılımcıların rasyonel düşünme alt boyutundan aldıkları puanların sıra ortalaması 102,55 olup bildirimde bulunmayanlarınki 88,67'dir. Sezgisel düşünme stillerinde ise daha önce istismar bildirimleri olan katılımcıların puanlarının sıra ortalaması 89,66 iken bildirimde bulunmayanlarınki 98,00'dir. Düşünme stilleri alt boyutlarından alınan puanlar ile daha önceki istismar bildirimleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (rasyonel $p=,084$; sezgisel $p=,299$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 32'de sunulmuştur.

Tablo 32 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Daha Önceki İstismar Bildirimi Arasındaki İlişkiler

İstismar Bildirimi		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
Düşünme Stilleri Rasyonel	Evet	79	102,55	8101,50	-1,729	,084
	Hayır	109	88,67	9664,50		
Düşünme Stilleri Sezgisel	Evet	79	89,66	7083,50	-1,039	,299
	Hayır	109	98,00	10682,50		

4.7 Katılımcıların Düşünme Stilleri Puanlarının Kişisel Faktörleri İle Olan İlişkisinin İncelenmesi

Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin ham puanları ile katılımcılara uygulanan ve çeşitli kişisel faktörleri değerlendiren ölçekler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda sezgisel düşünme stili ile temel empati testi puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0.159$, $p=,029$). Sezgisel düşünme stili, temel empati testinin alt boyutu olan bilişsel empati ile de pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0.229$, $p=,002$).

Rasyonel düşünme stili ile kişisel faktörleri arasındaki ilişkiler de incelenmiş olup, temel empati testi puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0.183$, $p=,012$).

Ayrıca testin alt boyutu olan duygusal empati ile de negatif pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0.290$, $p=,000$). Algılanan stres seviyesi ile rasyonel düşünme stilleri arasında negatif yönde bir ilişki görülmüştür ($r=-0.276$, $p=,000$). Ayrıca bireyleri anksiyete seviyeleri ile rasyonel düşünme stili arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0.152$, $p=,037$).

Kişisel faktörleri belirlemek için yapılan ölçeklerin birbirleri ile olan korelasyonları da analize dahil edilmiştir. Yapılan analizler sonrasında, katılımcıların STAI testlerinden aldıkları anksiyete skorları ile mesleki deneyim arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0.196$, $p=,007$). Ayrıca algılanan stres seviyesi ile anksiyete skorları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.449$, $p=,000$). Çocukluk Çağı Travma ölçeği ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.159$, $p=,029$). Ek olarak Çocukluk Çağı Travma ölçeğinin alt boyutu olan fiziksel ihmal ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.183$, $p=,012$). Algılanan stres seviyesi ile diğer değişkenlerin ilişkilerine bakıldığında, stres seviyesi ile mesleki deneyim arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0.302$, $p=,000$). Katılımcıların gördükleri olgu sayısı ile stres seviyeleri arasında da negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0.193$, $p=,008$). Empati ölçeğinin alt boyutu olan duygusal empati ile algılanan stres arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.192$, $p=,008$). Çocukluk çağı travmaları genel skorları ile algılanan stres arasında pozitif yönde ($r=0.198$, $p=,006$), ölçeğin alt boyutu olan duygusal ihmal ile pozitif ($r=0.160$, $p=,028$), duygusal istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.166$, $p=,023$), son olarak da fiziksel istismar alt boyutu ile pozitif yönde bir ilişki görülmüştür ($r=0.179$, $p=,014$). Temel Empati ölçeğinin genel skoru ile diğer değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde, aylık olgu sayısı ile negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir ($r=-0.174$, $p=,017$). Ölçeğin alt boyutları incelendiğinde ise, duygusal empati alt boyutu ile çocukluk çağı travmaları genel skorları arasında pozitif yönde ($r=0.210$, $p=,004$), ölçeğin alt boyutu olan

duygusal ihmal ile pozitif yönde ($r=0.144$, $p=,048$), duygusal istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.148$, $p=,042$), fiziksel istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.162$, $p=,026$) son olarak da cinsel istismar alt boyutu ile pozitif yönde bir ilişki görülmüştür ($r=0.169$, $p=,020$). Yapılan korelasyon analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 33'te verilmiştir.

Katılımcılara uygulanan kişisel faktörleri değerlendiren ölçeklerin puanlarının çeşitli demografik değişkenlerle olan ilişkisi de incelemeye alınmıştır. Katılımcıların yaşlarının çeşitli test skorlarına olan etkisi incelendiğinde, temel empati ölçeğinin duygusal empati alt boyut skoru ile algılanan stres skorunun yaştan etkilendiği görülmüştür (Empati duygusal, $X^2=,716$; $p>,05$, algılanan stres ($X^2=,716$; $p>,05$). Yapılan analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 34'te verilmiştir

Tablo 33 Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Puanları ve Katılımcıların Kişisel Faktörleri İle Arasındaki Korelasyonlar

			Düşünme Stilleri Rasyonel	Düşünme Stilleri Sezgisel	STAI	Algılanan Stres	Temel Empati	Empati Bilişsel	Empati Duygusal	Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Çocukluk Çağı Travma Genel	Mesleki Deneyim	Aylık Olgu Sayısı	
Spearman's rho	Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Correlation Coefficient	0,028	-0,079	0,134	0,020	0,074	-0,101	,169*	1,000	,314**	,240**	,197**	,274**	,478**	-0,079	0,042	
		Sig. (2- tailed)	0,704	0,284	0,066	0,785	0,311	0,168	0,020		0,000	0,001	0,007	0,000	0,000	0,000	0,278	0,564
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Correlation Coefficient	-0,047	0,017	0,117	,179*	0,086	-0,087	,162*		,314**	1,000	,545**	,354**	,449**	,620**	-0,122	- 0,104
		Sig. (2- tailed)	0,524	0,816	0,111	0,014	0,241	0,235	0,026	0,000		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,095	0,155
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Correlation Coefficient	-0,001	0,048	0,125	,166*	0,093	-0,009	,148*		,240**	,545**	1,000	,298**	,453**	,673**	-0,072	- 0,079
		Sig. (2- tailed)	0,988	0,511	0,087	0,023	0,204	0,907	0,042	0,001	0,000			0,000	0,000	0,000	0,328	0,283
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Correlation Coefficient	-0,111	-0,010	,183*	0,062	0,064	-0,063	0,140		,197**	,354**	,298**	1,000	,509**	,650**	0,017	0,009
		Sig. (2- tailed)	0,129	0,892	0,012	0,398	0,383	0,390	0,055	0,007	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000	0,814	0,902
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Correlation Coefficient	-0,057	-0,131	0,099	,160*	0,080	-0,085	,144*		,274**	,449**	,453**	,509**	1,000	,855**	-0,075	- 0,019
		Sig. (2- tailed)	0,439	0,073	0,178	0,028	0,273	0,248	0,048	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000		0,000	0,304	0,799
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Çocukluk Çağı Travma Genel	Correlation Coefficient	-0,052	-0,071	,159*	,198**	0,117	-0,090	,210**		,478**	,620**	,673**	,650**	,855**	1,000	-0,111	- 0,037
		Sig. (2- tailed)	0,477	0,331	0,029	0,006	0,110	0,220	0,004	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000		0,128	0,612
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Mesleki Deneyim	Correlation Coefficient	-0,059	,163*	- ,196**	,302**	-0,006	0,058	-0,069	-0,079	-0,079	-0,122	-0,072	0,017	-0,075	-0,111	1,000	,297**
		Sig. (2- tailed)	0,422	0,025	0,007	0,000	0,940	0,429	0,348	0,278	0,095	0,328	0,814	0,304	0,128			0,000
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Aylık Olgu Sayısı	Correlation Coefficient	-0,013	-0,002	- 0,061	,193**	,174*	-0,137	-0,108	-0,108	0,042	-0,104	-0,079	0,009	-0,019	-0,037	,297**	1,000
		Sig. (2- tailed)	0,860	0,979	0,403	0,008	0,017	0,061	0,140	0,564	0,155	0,283	0,902	0,799	0,612	0,000		
		N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187

Tablo 34 Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Yaş Dağılımı Arasındaki İlişkiler

Yaş Dağılımı		N	Sıra Ortalaması	X ²	df	p
Temel Empati	20-30 yaş	58	102,70	6,592	3	0,086
	31-40 yaş	62	87,66			
	41-50 yaş	59	99,06			
	50 ve üzeri	9	58,89			
Empati Bilişsel	20-30 yaş	58	93,72	2,063	3	0,559
	31-40 yaş	62	88,84			
	41-50 yaş	59	102,26			
	50 ve üzeri	9	87,61			
Empati Duygusal	20-30 yaş	58	108,03	11,38	3	0,01
	31-40 yaş	62	87,04			
	41-50 yaş	59	96,10			
	50 ve üzeri	9	48,22			
STAI	20-30 yaş	58	106,15	7,426	3	0,059
	31-40 yaş	62	98,61			
	41-50 yaş	59	79,99			
	50 ve üzeri	9	86,22			
Algılanan Stres	20-30 yaş	58	114,93	17,652	3	0,001
	31-40 yaş	62	95,18			
	41-50 yaş	59	80,06			
	50 ve üzeri	9	52,83			
Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	20-30 yaş	58	97,11	0,443	3	0,931
	31-40 yaş	62	93,65			
	41-50 yaş	59	92,40			
	50 ve üzeri	9	97,28			
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	20-30 yaş	58	96,84	2,43	3	0,488
	31-40 yaş	62	98,48			
	41-50 yaş	59	89,04			
	50 ve üzeri	9	87,78			
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	20-30 yaş	58	100,59	2,74	3	0,518
	31-40 yaş	62	87,37			
	41-50 yaş	59	97,04			
	50 ve üzeri	9	87,72			
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	20-30 yaş	58	91,91	1,711	3	0,635
	31-40 yaş	62	96,12			
	41-50 yaş	59	92,27			
	50 ve üzeri	9	114,67			
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	20-30 yaş	58	95,76	0,501	3	0,919
	31-40 yaş	62	96,94			
	41-50 yaş	59	90,43			
	50 ve üzeri	9	96,22			
Çocukluk Çağı Travma Genel	20-30 yaş	58	100,01	1,14	3	0,767
	31-40 yaş	62	94,33			
	41-50 yaş	59	89,29			
	50 ve üzeri	9	94,33			

Katılımcıların cinsiyetlerinin çeşitli test skorlarına olan etkisi incelendiğinde, temel empati ölçeğinin duygusal empati alt boyut skoru ile çocukluk çağı travmaları ölçeğinin fiziksel ihmal alt boyutunun cinsiyetten etkilendiği görülmüştür (Empati duygusal, $p=,024$; fiziksel ihmal $p=,000$). Yapılan analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 35’te verilmiştir

Tablo 35 Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Cinsiyet Dağılımı Arasındaki İlişkiler

Cinsiyet		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
Temel Empati	Erkek	52	83,98	4367,00	-1,642	0,101
	Kadın	136	98,52	13399,00		
	Total	188				
Empati Bilişsel	Erkek	52	95,76	4979,50	-0,198	0,843
	Kadın	136	94,02	12786,50		
	Total	188				
Empati Duygusal	Erkek	52	80,09	4164,50	-2,253	0,024
	Kadın	136	100,01	13601,50		
	Total	188				
STAI	Erkek	52	97,53	5071,50	-0,472	0,637
	Kadın	136	93,34	12694,50		
	Total	188				
Algılanan Stres	Erkek	52	84,17	4377,00	-1,611	0,107
	Kadın	136	98,45	13389,00		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Erkek	52	92,41	4805,50	-0,424	0,671
	Kadın	136	95,30	12960,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Erkek	52	102,91	5351,50	-1,899	0,059
	Kadın	136	91,28	12414,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Erkek	52	99,88	5194,00	-0,882	0,378
	Kadın	136	92,44	12572,00		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Erkek	52	116,45	6055,50	-3,626	0
	Kadın	136	86,11	11710,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Erkek	52	105,05	5462,50	-1,654	0,098
	Kadın	136	90,47	12303,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Genel	Erkek	52	105,27	5474,00	-1,68	0,093
	Kadın	136	90,38	12292,00		
	Total	188				

Katılımcıların deneyim sürelerinin çeşitli test skorlarına olan etkisi incelendiğinde, anksiyete seviyesi ve algılanan stres skoru ile deneyim süresinden etkilendiği görülmüştür (STAI, $p=,026$; Stres, $p=,000$). Yapılan analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 36’da verilmiştir

Tablo 36 Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve Deneyim Süreleri Dağılımı Arasındaki İlişkiler

Yıl Dilimi		N	Sıra Ortalaması	X ²	df	p	Yıl Dilimi		N	Sıra Ortalaması	X ²	df	p
Temel Empati	0-5 yıl	49	93,08	0,144	1	0,704	Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	0-5 yıl	49	105,00	3,492	1	0,062
	6-10 yıl	41	97,51					6-10 yıl	41	85,83			
	11-15 yıl	28	82,45					11-15 yıl	28	96,27			
	16-20 yıl	33	98,11					16-20 yıl	33	94,95			
	21-25 yıl	29	111,76					21-25 yıl	29	85,10			
	26-30 yıl	6	62,50					26-30 yıl	6	98,25			
	31-35 yıl	2	22,50					31-35 yıl	2	107,75			
	Empati Bilişsel	0-5 yıl	49					89,82	0,554	1			
6-10 yıl		41	93,39	6-10 yıl	41	86,83							
11-15 yıl		28	79,23	11-15 yıl	28	104,11							
16-20 yıl		33	112,71	16-20 yıl	33	96,11							
21-25 yıl		29	98,97	21-25 yıl	29	83,50							
26-30 yıl		6	109,67	26-30 yıl	6	93,17							
31-35 yıl		2	35,00	31-35 yıl	2	77,00							
Empati Duygusal		0-5 yıl	49	98,05	0,066	1	0,797	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar			0-5 yıl	49	101,61
	6-10 yıl	41	98,78	6-10 yıl					41	85,00			
	11-15 yıl	28	86,66	11-15 yıl					28	104,41			
	16-20 yıl	33	90,52	16-20 yıl					33	96,64			
	21-25 yıl	29	111,03	21-25 yıl					29	87,53			
	26-30 yıl	6	38,67	26-30 yıl					6	80,92			
	31-35 yıl	2	23,00	31-35 yıl					2	82,75			
	STAI	0-5 yıl	49	111,01					4,948	1	0,026	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	0-5 yıl
6-10 yıl		41	93,49	6-10 yıl	41	87,57							
11-15 yıl		28	90,07	11-15 yıl	28	104,45							
16-20 yıl		33	93,35	16-20 yıl	33	108,67							
21-25 yıl		29	81,33	21-25 yıl	29	81,21							
26-30 yıl		6	71,00	26-30 yıl	6	119,00							
31-35 yıl		2	53,25	31-35 yıl	2	45,00							

Algılanan Stres	0-5 yıl	49	120,56	13,24 2	1	0,000	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	0-5 yıl	49	98,48	0,484	1	0,486
	6-10 yıl	41	87,73					6-10 yıl	41	88,65			
	11-15 yıl	28	100,52					11-15 yıl	28	110,59			
	16-20 yıl	33	80,05					16-20 yıl	33	100,23			
	21-25 yıl	29	82,29					21-25 yıl	29	74,24			
	26-30 yıl	6	45,17					26-30 yıl	6	94,67			
	31-35 yıl	2	74,00					31-35 yıl	2	90,50			
							Çocukluk Çağı Travma Genel	0-5 yıl	49	101,72	1,053	1	0,305
								6-10 yıl	41	87,05			
								11-15 yıl	28	107,39			
								16-20 yıl	33	103,88			
								21-25 yıl	29	71,84			
								26-30 yıl	6	92,17			
								31-35 yıl	2	70,50			

Katılımcıların daha önceki istismar bildirimleri ile çeşitli test skorlarına olan etkisi incelendiğinde, bildirim geçmişi ile test skorları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yapılan analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 37’de verilmiştir

Tablo 37 Katılımcıların Kişisel Faktörleri ve İstismar Bildirimi Arasındaki İlişkiler

		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İstismar Bildirim						
Temel Empati	Evet	79	89,34	7058,00	-1,109	0,268
	Hayır	109	98,24	10708,00		
	Total	188				
Empati Bilişsel	Evet	79	92,88	7337,50	-0,351	0,726
	Hayır	109	95,67	10428,50		
	Total	188				
Empati Duygusal	Evet	79	89,00	7031,00	-1,184	0,237
	Hayır	109	98,49	10735,00		
	Total	188				
STAI	Evet	79	96,22	7601,50	-0,370	0,712
	Hayır	109	93,25	10164,50		
	Total	188				
Algılanan Stres	Evet	79	85,89	6785,50	-1,848	0,065

	Hayır	109	100,74	10980,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Evet	79	98,09	7749,00	-1,005	0,315
	Hayır	109	91,90	10017,00		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Evet	79	91,56	7233,50	-0,908	0,364
	Hayır	109	96,63	10532,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Evet	79	91,42	7222,50	-0,694	0,488
	Hayır	109	96,73	10543,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Evet	79	92,05	7272,00	-0,557	0,577
	Hayır	109	96,28	10494,00		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Evet	79	94,60	7473,50	-0,022	0,983
	Hayır	109	94,43	10292,50		
	Total	188				
Çocukluk Çağı Travma Genel	Evet	79	93,39	7378,00	-0,238	0,812
	Hayır	109	95,30	10388,00		
	Total	188				

4.8 İsaletli Yanıtların Kişisel Faktörleri İle Olan İlişkinin İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde verilen senaryolara verilen isabetli yanıtların kişisel faktörleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Kişisel faktörleri belirlemek için yapılan ölçeklerin birbirleri ile olan korelasyonları da analize dahil edilmiştir. Yapılan analizler sonrasında, isabetli yanıtlar ile Çocukluk Çağı Travma ölçeğinin alt boyutu olan duygusal ihmal ile negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = -0.164$, $p = ,024$). Katılımcıların STAI testlerinden aldıkları anksiyete skorları ile algılanan stres seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = 0.449$, $p = ,000$). Çocukluk Çağı Travma ölçeği ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = 0.159$, $p = ,029$). Ek olarak Çocukluk Çağı Travma ölçeğinin alt boyutu olan fiziksel ihmal ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = 0.183$, $p = ,012$). Algılanan stres seviyesi ile diğer değişkenlerin ilişkilerine bakıldığında, Empati ölçeğinin alt boyutu olan duygusal empati ile

arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.192$, $p= ,008$). Çocukluk çağı travmaları genel skorları ile algılanan stres arasında pozitif yönde ($r=0.198$, $p= ,006$), ölçeğin alt boyutu olan duygusal ihmal ile pozitif ($r=0.160$, $p= ,028$), duygusal istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.166$, $p= ,023$), son olarak da fiziksel istismar alt boyutu ile pozitif yönde bir ilişki görülmüştür ($r=0.179$, $p= ,014$). Temel Empati ölçeğinin genel skoru ile diğer değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde, herhangi bir değişkenle ilişki bulunamamıştır. Ölçeğin alt boyutları incelendiğinde ise, duygusal empati alt boyutu ile çocukluk çağı travmaları genel skorları arasında pozitif yönde ($r=0.210$, $p= ,004$), ölçeğin alt boyutu olan duygusal ihmal ile pozitif yönde ($r=0.144$, $p= ,048$), duygusal istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.148$, $p= ,042$), fiziksel istismar alt boyutu ile pozitif yönde ($r=0.162$, $p= ,026$) son olarak da cinsel istismar alt boyutu ile pozitif yönde bir ilişki görülmüştür ($r=0.169$, $p= ,020$).

Yapılan analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38 İsbetli Yanıtların Kişisel Faktörleri İle Olan İlişkisi

		İsabetli Yanıt	STAI	Algılanan Stres	Temel Empati	Empati Bilişsel	Empati Duygusal	Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Çocukluk Çağı Travma Genel	
Spearman's rho	İsabetli Karar	Correlation Coefficient	1,000	-,088	,018	-,053	,130	-,143	-,104	,018	-,031	-,129	-,164*	-,143
		Sig. (2-tailed)		,229	,804	,471	,076	,051	,157	,806	,671	,078	,024	,051
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	STAI	Correlation Coefficient	-,088	1,000	,449**	-,016	-,103	,059	,134	,117	,125	,183*	,099	,159*
		Sig. (2-tailed)	,229		,000	,829	,160	,421	,066	,111	,087	,012	,178	,029
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Algılanan Stres	Correlation Coefficient	,018	,449**	1,000	,138	-,053	,192**	,020	,179*	,166*	,062	,160*	,198**
		Sig. (2-tailed)	,804	,000		,059	,470	,008	,785	,014	,023	,398	,028	,006
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Temel Empati	Correlation Coefficient	-,053	-,016	,138	1,000	,593**	,858**	,074	,086	,093	,064	,080	,117
		Sig. (2-tailed)	,471	,829	,059		,000	,000	,311	,241	,204	,383	,273	,110
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Empati Bilişsel	Correlation Coefficient	,130	-,103	-,053	,593**	1,000	,158*	-,101	-,087	-,009	-,063	-,085	-,090
		Sig. (2-tailed)	,076	,160	,470	,000		,031	,168	,235	,907	,390	,248	,220
		N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
	Empati Duygusal	Correlation Coefficient	-,143	,059	,192**	,858**	,158*	1,000	,169*	,162*	,148*	,140	,144*	,210**

	Sig. (2-tailed)	,051	,421	,008	,000	,031		,020	,026	,042	,055	,048	,004
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Cinsel İstismar	Correlation Coefficient	-,104	,134	,020	,074	-,101	,169*	1,000	,314**	,240**	,197**	,274**	,478**
	Sig. (2-tailed)	,157	,066	,785	,311	,168	,020		,000	,001	,007	,000	,000
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İstismar	Correlation Coefficient	,018	,117	,179*	,086	-,087	,162*	,314**	1,000	,545**	,354**	,449**	,620**
	Sig. (2-tailed)	,806	,111	,014	,241	,235	,026	,000		,000	,000	,000	,000
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İstismar	Correlation Coefficient	-,031	,125	,166*	,093	-,009	,148*	,240**	,545**	1,000	,298**	,453**	,673**
	Sig. (2-tailed)	,671	,087	,023	,204	,907	,042	,001	,000		,000	,000	,000
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Fiziksel İhmal	Correlation Coefficient	-,129	,183*	,062	,064	-,063	,140	,197**	,354**	,298**	1,000	,509**	,650**
	Sig. (2-tailed)	,078	,012	,398	,383	,390	,055	,007	,000	,000		,000	,000
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Duygusal İhmal	Correlation Coefficient	-,164*	,099	,160*	,080	-,085	,144*	,274**	,449**	,453**	,509**	1,000	,855**
	Sig. (2-tailed)	,024	,178	,028	,273	,248	,048	,000	,000	,000	,000		,000
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188
Çocukluk Çağı Travma Genel	Correlation Coefficient	-,143	,159*	,198**	,117	-,090	,210**	,478**	,620**	,673**	,650**	,855**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,051	,029	,006	,110	,220	,004	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188	188

4.9 Kontrol Grubu İsaletli Yanıtlarının İncelemesi

Araştırmanın ikinci kısmında 40 kişilik bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Sosyal bilimlerden farklı bölümlerden mezun olan bu kişilere, kişisel bilgi formu ile araştırma grubuna verilen üç senaryo metni verilmiş ve aynı şekilde bu vakaları adli merciiye bildirim kararları sorulmuştur. Kontrol grubundaki katılımcıların %25'i bir doğru yanıt, %55,6'sı iki doğru yanıt, %19,4'ü üç doğru yanıt vermiştir. Kontrol grubundaki katılımcıların Tutarlı yanıtlarının dağılımları Tablo 39'da gösterilmiştir.

Tablo 39 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsaletli Yanıtlarına Göre Dağılımları

		F	%	Geçerli%	Yığılmalı%
Geçerli	1 Doğru	9	25,0	25,0	25,0
	2 Doğru	20	55,6	55,6	80,6
	3 Doğru	7	19,4	19,4	100,0
	Toplam	36	100,0	100,0	

Kontrol grubundaki katılımcıların isabetli yanıtları ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında erkeklerin isabetli yanıt puanlarının sıra ortalaması 15,05 olup kadınlarınki 22,81'dir. İsaletli yanıt puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p=,014$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 40'ta sunulmuştur.

Tablo 40 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İsaletli Yanıtlarına ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İsaletli Yanıt	Erkek	20	15,05	301,00	-2,447	0,014
	Kadın	16	22,81	365,00		
	Total	36				

İsaletli yanıtlar ve yaş ilişkisine kontrol grubundaki katılımcıların isabetli yanıtları ve yaş ilişkisine bakıldığında, isabetli yanıtlar ile yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p=,522$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 41'de sunulmuştur.

Tablo 41 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İisabetli Yanıt ve Yaşıa Göre Dağılımları

Yaş Dağılımı		N	Sıra Ortalaması
İisabetli Yanıt	20-30 yaş	2	26,25
	31-40 yaş	21	18,62
	41-50 yaş	11	18,00
	50 ve üzeri	2	12,25
	Toplam	36	

Test İistatistikleri^{a,b}

	İisabetli Yanıt
Ki-Kare	2,249
df	3
Asymp. Sig.	,522

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değıişkeni: Yaş Dağılım

Katılımcıların isabetli yanıtları ve deneyim süreleri arasındaki ilişki incelendiğinde, katılımcıların deneyim süreleri ile isabetli yanıtları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p= ,743).

Tablo 42 Kontrol Grubundaki Katılımcıların İisabetli Yanıt ve Deneyim Sürelerine Göre Dağılımları

Yaş Dağılımı		N	Sıra Ortalaması
İisabetli Yanıt	0-5 yıl	5	19,30
	6-10 yıl	7	17,29
	11-15 yıl	11	16,68
	16-20 yıl	6	17,08
	21-25 yıl	2	26,25
	26-30 yıl	5	22,00
	Toplam	36	

Test İstatistikleri^{a,b}

	İsabetli Yanıt
Ki-Kare	2,719
df	5
Asymp. Sig.	0,743

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırma Değişkeni: Deneyim Süresi

4.10 İsabetli Yanıtlarda İkili Grup Karşılaştırılması

Araştırmanın bu bölümünde kontrol grubundaki katılımcılara yaş ve cinsiyet değişkenlerinde benzerlik gösteren araştırma grubundan 36 kişi seçilmiş ve toplam 72 kişinin isabetli yanıtları karşılaştırılmıştır. Analizler sonucunda araştırma grubundaki katılımcıların isabetli yanıt puanlarının sıra ortalaması 41,83 olup kontrol grubundaki katılımcıların ise 31,17'dir. İsabetli yanıt puanları ile grup arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p=,020$). Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 43'te sunulmuştur.

Tablo 43 İsabetli Yanıtlarda İkili Grup Karşılaştırılması

Grup		N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
İsabetli Yanıtlar	Araştırma	36	41,83	1506,00	-2,330	0,020
	Kontrol	36	31,17	1122,00		
	Toplam	72				

5. Tartışma

Bu araştırmanın temel hipotezi hipotezi deneyimli alan profesyonellerinin deneyimsiz profesyonellere göre karar verirken sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacağı yönündedir. Bu amaçla araştırmaya 188 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların yaş grupları 23-57 arasında olup, ortalamaları 36,50 ($\pm 9,23$)dir. Katılımcıların %72,3'ünün kadın %27,7'sinin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların mezun oldukları bölümlere göre olan dağılımları incelendiğinde, çoğunluğu Psikoloji bölümü mezunları (%37,8) ile Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü mezunlarının (%41,5) oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların deneyim süreleri 0-32 ile arasında değişmekte olup, ortalamaları 12,35 ($\pm 8,12$)tir. Katılımcıların aylık gördükleri olgu sayıları incelendiğinde, olgu görme sayılarının 0-300 arasında değiştiği, aylık ortalama olgu sayısının ise 45,30 ($\pm 50,57$) olduğu görülmüştür. Katılımcıların daha önceki istismar bildirim dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %42'sinin daha önce istismar bildirim yaptıği görülmektedir. Daha önce istismar bildirim yapan katılımcıların bildirim sayıları incelendiğinde bildirim sayılarının 1-1000 arasında değiştiği, ortalama bildirim sayısının ise 15,58 ($\pm 108,886$) olduğu görülmüştür.

Araştırmaya dahil edilen katılımcılara konunun uzmanları tarafında hazırlanmış üç adet senaryo verilmiştir. Bu senaryoların en önemli özelliği Doğal Karar Verme mekanizmalarının “şablon tanıma” bileşenini içermesidir. Bütün üç senaryonun sonunda katılımcılara adli mekanizmayı harekete geçirmelerini gerektirecek bir durum olup olmadığı sorulmuştur ardından katılımcılara doldurmaları için ölçekler verilmiştir. Doğal karar verme mekanizmasını kullanan katılımcıların verilen senaryolara ait “Adli mekanizmayı harekete geçirecek bir durum olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ilk senaryoda “Evet”, ikinci senaryoda “Hayır” ve son senaryoda “Evet” yanıtı verilmesi ve uygulanan Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinde sezgisel karar verme stilini tercih etmeleri beklenmiştir. Doğal karar verme mekanizmasını kullanan bireylerin karar verme aşamalarında kullandıkları “şablonları

eşleştirmek” bileşeni bu mekanizmanın sezgisel kısmını ifade etmektedir (G. Klein, 2008). Katılımcıların verilen senaryolara ait “Adli mekanizmayı harekete geçirecek bir durum olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ilk senaryoda “Evet”, ikinci senaryoda “Hayır” ve son senaryoda “Evet” yanıtı verilmesi beklenmiştir Katılımcıların alabileceği puanlar “0-3” arasında değişmektedir. Senaryolara verdikleri her doğru yanıt için bir puan almışlardır. Veriler incelendiğinde katılımcıların %57,4’ü bir doğru yanıt, %22,9’u iki doğru yanıt, %19,1 üç doğru yanıt vermiş olup, hiç doğru yanıt veremeyen katılımcıların oranı %0,5’tir.. Katılımcıların hangi düşünme stilini kullandıklarını belirlemek için Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinde Asgari – Azami Normalleştirilmesi (Min-Max Normalisation) tekniği kullanılmış ve bu işlem sonucunda katılımcıların %51,6’sının Rasyonel Düşünme Stilini tercih ettiği görülürken, sadece %48,4’ünün Sezgisel Düşünme stilini tercih ettiği görülmüştür. Karar verme stilleri ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında erkek katılımcıların %46,15’i sezgisel düşünme stillerini tercih ederken, kadın katılımcıların %49,26’sı sezgisel düşünme stilini tercih etmiştir. Analizlerin ilerleyen aşamalarında Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stili Ölçeğinin ham puanları ile katılımcıların cinsiyetleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Düşünme stilleri ölçeğinden alınan puanlar ile katılımcıların cinsiyetleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde erkeklerin rasyonel düşünme alt boyutundan aldıkları puanların sıra ortalaması 93,99 olup kadınları 94,69’dur. Sezgisel düşünme stillerinde ise erkeklerin puanlarının sıra ortalaması 82,97 iken kadınları 98,91’dir. Düşünme stilleri alt boyutlarından alınan puanlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (rasyonel $p=,937$; sezgisel $p=,072$). Cinsiyetin karar verme üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalarda birbirleri ile çatışan sonuçlar görülmektedir. Bazı araştırmalarda kızların daha içtepsel (ilk seçeneğe yönelen) karar verdikleri sonucuna ulaşılırken, başka araştırmacılar ise erkeklerin daha içtepsel karar verdiklerini saptamışlardır (Kuzgun, 2017; Tiryaki, 1997). Taşdelen (2002), öğretmen adaylarının farklı psikososyal değişkenlere göre karar verme stillerini (rasyonel, sezgisel,

bağımlı, kaçınma ve kendiliğinden-anlık) araştırmış ve cinsiyet ile karar verme stilleri arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır (Taşdelen, 2002). Ancak söz konusu araştırmalar lise ve üniversite öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Üniversite mezunu spor yöneticilerinin katılımcı olarak alındığı bir araştırmada boyutlarından dikkatli karar verme, kaçınan karar verme, erteleyici karar verme ve panik karar verme alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını görülmüştür (M. Vural, 2013). Yine spor yöneticileri ile yapılan bir başka araştırma cinsiyet ve karar verme arasında anlamlı bir görülemezken kadın yöneticilerde ve erkek yöneticilerde kaçınan karar verme stillinin daha ön planda olduğu tespit edilmiştir (Dinçer, 2013). Sanz de Acedo Lizárraga ve ark (2007) karar verme sürecinde cinsiyetin etkisini inceledikleri araştırmalarında, kadınların, erkeklere göre belirsizlik durumlarına, zaman/para kısıtlamalarına, alınan kararın sonuçlarına, duygulara ve sosyal baskıya daha önem verdiklerini bulmuşlardır. Tam tersi olarak erkeklerin ise bilgi ve hedefler, motivasyon ve iş baskısı alt boyutlarında daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Sanz de Acedo Lizarraga et al., 2007). Bulog (2016) karar verme sürecinde demografik değişkenleri incelediği araştırmasında; bazı değişkenlerin stratejik kararlarda etkili olduğunu bulmuştur. Kadınların karar verme süreçlerinde daha çok sezgisel karar verme stillerini, erkeklerin ise daha çok rasyonel karar verme stillerini kullanma eğilimi olduğunu bildirmiştir (Bulog, 2016). Ancak Delaney ve ark (2015) cinsiyetin karar verme stilleri üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında 1075 katılımcıdan topladıkları verileri değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonuçları kadınların daha çok bağımlı karar verme stilini kullandıklarını, daha çok kişiler arası ilişkilere önem veren tarzda olduklarını ve daha az sezgisel karar verme stilini kullandıklarını ortaya çıkarmıştır (Delaney ve ark., 2015).

Karar verme stilleri ve yaş ilişkisine bakıldığında 20-30 yaş grubunda olanların %37,93'ü; 31-40 yaş grubunda olanların %58,06'sı, 41-50 yaş grubunda olanların %41,06'sı ve 51 ve üzeri yaş grubunda olanların %77,77'si sezgisel düşünme stillerini tercih etmişlerdir. Analizlerin

ilerleyen aşamalarında Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stili Ölçeğinin ham puanları ile katılımcıların yaşları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve Sezgisel Düşünme Stili ile yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 20-30 yaş ile 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür ($p=,010$). Katılımcıların isabetli yanıtlar ile yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 20-30 yaş ile 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür ($p=,013$). İlgili literatürde yaş ilerledikçe bireylerin bilgi ve deneyimlerinin arttığı ve giderek daha planlı ve mantıklı davrandıkları bildirilmiştir. Ancak insanların sıklıkla karar verme durumunda kalmalarının bireyleri erken olgunlaştırabileceği de eklenmiştir. Yapılan araştırmalarda yaş ve karar verme arasındaki ilişki ile çelişen sonuçlar bulunmaktadır. Bazı araştırmalar yaş ve karar verme arasında anlamlı bir ilişki gözlemleyememiştir (Ay ve Akgöl, 2008; Can, 2009; Kirtepe, 2018; Kuzgun, 2017). Genç ve yaşlı yetişkinler karar verme davranışının incelendiği bir başka çalışmada genç ve yaşlı yetişkinlerin karar verme yaklaşımlarında temel bir fark olduğu, genç yetişkinlerin seçim-bağımsız görevde daha iyi performans gösterdiği, yaşlı yetişkinlerin ise seçim-bağımlı görevlerde daha iyi performans gösterdiği bildirilmiştir (Worthy ve ark., 2011). Thornton ve Dumke yaptıkları derleme araştırmada 28 çalışmaya ait verileri incelemiştir. Araştırmanın sonucunda yaşlı yetişkinlerde günlük problem çözme ve karar verme verimliliğinde azalma saptanırken, orta yaşta bu verimliliğin literatürde önerildiği gibi tavan yapmadığı gözlenmiştir. Buna ek olarak araştırmacılar kişilere tanıdık gelen durumlarda deneyimin ve birikmiş bilginin öneminin altını çizmişler ve karar verme durumunda kişinin eğitim seviyesinin de etkili olduğunu belirtmişlerdir (Thornton ve Dumke, 2005). Frey ve ark. (2015) yaptığı bir başka çalışmada ise yaş ortalamaları 24 olan genç grup ile yaş ortalamaları 71 olan yaşlı yetişkin grubun deneyime dayalı karar verme davranışlarını incelemiştir. Araştırmanın sonucunda; yaşlı yetişkinlerin seçenekleri değerlendirirken genç yetişkinlerle aynı miktarda çaba sarf ettikleri ve genç yetişkinler kadar avantajlı seçenekleri tercih ettikleri görülmüştür (Frey ve ark.,

2015). Johnson (1990) yaptığı araştırmasında yaşlı ve genç yetişkinlerin karar verme süreçlerini incelemede “süreç izleme teknikleri”nin kullanılabilirliğini incelemiştir. Otuz altı üniversite yaşında ve otuz altı emeklilik yaşında olan katılımcılardan bilgisayarla erişilen verileri temel alarak altı araçtan birini tercih etmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre bir karara varmak için geçirilen süre yaş gruplarında farklılık göstermemiştir. Ancak; emeklilik yaşında olan katılımcıların daha az bilgi kullandıkları, keşif için daha fazla zaman harcadıkları, buna ek olarak bilgileri tekrar gözden geçirme sayılarının genç katılımcılardan daha az olduğu görülmüştür. Sonuç olarak emeklilik yaşında olan katılımcıların bilgiyi işleme sırasında bilişsel işleme taleplerini azaltan telafi edici olmayan kurallar kullandıklarını, genç yetişkinlerin ise daha fazla bilişsel işleme talebi olan telafi edici kurallar kullandıkları saptanmıştır (Johnson, 1990). Taylor (1975) yaşları 23-57 arasında değişen 79 endüstriyel hat yöneticisi ile yaptığı araştırmada yaşın performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Katılımcıların; personelle ilgili karar sayıları, deneyim yılları ve sorumlu oldukları çalışan sayılarına ait veriler incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre; yaşın karar verme üzerinde deneyimden daha fazla etkiye sahip olduğu gözlenmiştir (Taylor, 1975). İlgili literatürdeki araştırma sonuçları göz önüne alındığında, bu tezde katılımcıların yaşlarının artması ile daha çok sezgisel davranmalarının, kendilerine tanıdık gelen durumlardan kaynaklandığını düşündürmektedir. Ayrıca yaş ve isabetli yanıtlar arasındaki ilişkinin bireylerde yaşla beraber gelen bilgi birikiminden kaynaklandığı söylenebilir.

Katılımcıların karar verme stilleri ve deneyim süreleri arasındaki ilişki incelendiğinde, 0-5 yıl deneyime sahip olanların %32,65'i, 6-10 yıl deneyime sahip olanların %51,22'si, 11-15 yıl deneyime sahip olanların %53,57'si, 16-20 yıl deneyime sahip olanların %54,55'i, 21-25 yıl deneyime sahip olanların %55,17'si, 26-30 yıl deneyime sahip olanların %50'si ve 31-35 yıl deneyime sahip olanların %100'ü sezgisel düşünme stillerini tercih ettiği görülmüştür. Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stili Ölçeğinin ham puanları ile mesleki deneyim arasındaki

ilişki Sperman Korelasyon Analizi ile incelenmiştir ve sezgisel düşünme stili arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0.163$, $p=,025$). Katılımcıların isabetli yanıtları ve deneyim süreleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan ikili incelemeler sonucunda bu ilişkinin 0-5 yıl ile 11-15 yıl arasında ($p=,008$) ve 0-5 yıl ile 6-10 yıl ($p=,015$) arasında olduğu görülmüştür. Leprohon ve Patel yaptıkları araştırmalarında hemşirelerin 911 hattına gelen aramalarındaki öncelik belirleme (triya) kararlarını incelemişlerdir. Araştırmacılar, hemşirelerin 911 üzerinde yaptıkları görüşmelerden hemen sonra, farklı düzeylerde aciliyet ve karmaşıklık gösteren hasta görüşmelerini analiz ettiler. Araştırmanın sonuçları 10 yıldan fazla deneyimi olan hemşirelerin çok daha az hata yaptıklarını göstermiştir (Leprohon ve Patel, 1995). Ramiah ve Banks (2015) iş anlaşmazlığı konularında uzman ve acemi olan katılımcıların karar verme davranışlarını incelemişlerdir. Araştırmaya alanda çalışan 50 kişi katılmış ve eşit sayıda olacak şekilde acemi ve uzman olarak iki gruba ayrılmışlardır. Katılımcılara altı adet senaryo verilmiş, bu senaryolarla ilgili karar verme süreçlerinde sesli düşünceleri istenmiştir. Katılımcıların yarısına karar verme süreçlerinde yardım verilirken, diğerlerine verilmemiştir. Araştırmanın sonuçları, deneyimli çalışanların, acemilere göre daha tutarlı karar verdiklerini ve bu kararları alırken daha fazla gerekçelendirme kullandıklarını göstermiştir. Katılımcıların gerekçelendirmeleri ile kararları arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur (Ramiah ve Banks, 2015). Hsu (2006) tümdengelimci ve tümevarımcı muhakemeyi incelediği ve tümdengelimci muhakemeyi değerlendirmek için doğal karar verme teorisini kullandığı araştırmasına 20si deneyimli, 20si deneyimsiz toplam 40 sosyal çalışmacı katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; katılımcılar kendilerine verilen olguları zaman kısıtlaması olmayan durumlarda daha iyi anlamışlardır. Ayrıca deneyimin zaman kısıtlaması olan ve olmayan durumlarda olguları anlamada bir etkisi olmadığı görülmüştür (Hsu, 2006). Drisko (2001) 29 sosyal çalışmacı ile yürüttüğü araştırmada, sosyal çalışmacıların problemleri nasıl formüle ettiklerini, süreci nasıl gözlemlediklerini ve olası değişimleri nasıl betimlediklerini

araştırmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların çoğunlukla olayları değerlendirmede objektif verileri kullandıklarını bulmuştur. Katılımcıları bilgi kaynaklarının olgu kayıtları ve doğrudan gözlemleri olduğu görülmüştür. Deneyimli ve deneyimsiz sosyal çalışmacılar arasında bazı farklar bulunmuştur. Deneyimli sosyal çalışmacılar, olguları ile ilgili daha detaylı ve farkların altını çizen betimlemeler yapmışlardır. Deneyimsiz sosyal çalışmacılar ise daha çok temel kaygıları bulmaya yönelik ve kendi yeterliliklerini sorgular durumda bulunmuşlardır (Drisko, 2001). Ventimiglia ve ark (2000), 222 lisans düzeyi sosyal çalışmacı ile yaptıkları anket çalışmasında, katılımcıların karar verme sürecindeki tutumlarını değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçları; sosyal çalışmacılar her ne kadar pragmatik yöntemlerle karar verme eğilimi gösterebilirler de; büyük bir çoğunluğunun deneyimini kullanarak karar vermeye açık olduğunu göstermiştir (Ventimiglia ve ark., 2000). Collins ve Daly (2011) sosyal çalışmacıların nasıl karar aldıklarını inceledikleri araştırmalarında, çocuk ve aile ile çalışan sosyal çalışmacılar ile yaşlı ve engellilerle çalışan sosyal çalışmacıları artarda altı gün boyunca gözlemlermişlerdir. Gözlemlerine ek olarak araştırmacılar dokuz adet derinlemesine mülakat yapmışlardır. Ayrıca, grup dinamiklerini anlamak için de iki adet ikili görüşme yürütmüşlerdir. Araştırmanın sonunda sosyal çalışmacıları olgularla ilgili karar verme süreçlerinde deneyimi, çok kaynaklı kanıtlar olduğunda bir sonuca varmak için kullandıkları görülmüştür. Sonuca varmada gerekli olan kanıtların sunulmadığı durumlarda sosyal çalışmacıların daha önceki deneyimlerine, teorik bilgilerine, profesyonel yargılarına ve belirsiz olan işaretleri yorumlamalarına güvendikleri görülmüştür (Collins ve Daly, 2011). İlgili literatürde de görüldüğü üzere bireyler karar verirken kendi deneyimlerinden yararlanmakta ve bu deneyimleri karar aşamalarında kullanmaktadırlar. Söz konusu araştırmada bireylerin deneyim süresi ile de sezgisel düşünme stili arasındaki pozitif yönde olan korelasyonun bu bilgi birikiminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Artan deneyim yılı ile birlikte isabetli yanıtlar arasında anlamlı bir farkın bu bilgi birikiminden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılımcıların düşünme stilleri ölçeğinden aldıkları puanlar ve isabetli yanıtlar arasında ilişki olup olmadığını Spearman Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda düşünme stilleri ve isabetli yanıtlar arasında herhangi bir korelasyon gözlenmemiştir. Randel ve ark.; uzman, orta seviye ve acemi insansız savaş araçları operatör ve teknisyenleri ile yaptıkları araştırmada, uzmanların daha çok kendilerine sunulan durumun doğasına göre karar verdiklerini yani doğal karar verme mekanizmalarını kullandıklarını görmüşlerdir. Ayrıca deneyimli katılımcılar ile deneyimsiz katılımcılar arasında temel kural bilgisi arasında fark olmadığını, ancak deneyimli katılımcıların kuralları daha iyi anladıklarını ve uyguladıklarını bulmuşlardır (Randel ve ark., 1996). Kermarrec ve Bossard'ın (2014) profesyonel futbol savunma oyuncularının nasıl karar verdikleri inceledikleri araştırmalarında konularında uzman olan futbolcuların, kendilerine gösterilen pozisyonlarla ilgili aldıkları kararlarda doğal karar verme mekanizmalarına ait hedefler, tanıdık işaretler ve beklentiler bileşenlerini kullandıklarını bildirmişlerdir (Kermarrec ve Bossard, 2014). Macquet ve Fleurance (2007) profesyonel dört badminton oyuncusunun nasıl karar verdiklerini oyuncuların gerçekleştirdikleri iki maçta ve maç sonrasında hemen yapılan yüz yüze görüşmelerde incelemişlerdiler. Araştırmanın sonuçları profesyonel oyuncuların sayı mücadelesinde bağlamı ve önceki, mevcut ve beklenen olayları dikkate aldıklarını ve bu dikkate alınan noktaların doğal karar verme durumu için gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Macquet ve Fleurance, 2007). Riegel ve arkadaşları (2013) gerçekleştirdikleri niteliksel çalışmaya kalp yetmezliği bulunan 36 hastayı dahil etmişlerdir. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış, açık uçlu cevapların alındığı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, kalp yetmezliği bulunan hastaların öz bakımına ilgili aldıkları kararlarda zihinsel simülasyon ile durumsal farkındalık bileşenleri içeren doğal karar verme sürecini kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca deneyim, belirsizlik, başkalarının karar sürecine dahil olmaları ve kişisel hedeflerin de durumsal farkındalık ve zihinsel simülasyon üzerindeki etkili olduğunu bildirmişlerdir (Riegel ve ark., 2013). Lipshitz

ve Strauss'un 102 İsrail Savunma Gücü öğrencisi ile yaptıkları kişilerin belirsizlik durumları ile nasıl baş ettiklerini belirlemeye çalıştıkları araştırmalarında, karar vericilerin belirsizlik altında doğal karar verme mekanizmalarına ait stratejileri kullanma eğiliminde olduklarını bildirmiştir (Lipshitz ve Strauss, 1997). Sorensen ve ark (2014), Norveç'te çalışan dinamik konum belirleyicilerin karar verme mekanizmaları ve kritik olayların yapılarını tanımlamışlardır. Araştırmanın sonucunda bu ortamda çalışan kişilerin kritik olaylarla ilgili aldıkları kararlarda deneyimlerine bağlantı kurdukları, göze çarpan ipuçlarını tanıdıkları ve olay sırasında birkaç farklı alternatif oluşturdukları bulunmuştur (Sorensen ve ark., 2014). Phipps ve Parker (2014), anesteziştler ile yaptıkları araştırmada doğal karar verme mekanizmalarının kullanımını araştırmışlardır. 23 anestezişt hem gözlem yapmışlar hem de yarı yapılandırılmış görüşmeye katılmışlardır. Elde edilen veriler tümevarımsal tematik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda kurallarla yönlendirilen durumlarda doğal karar verme mekanizmalarının zihinsel simülyasyonları ve kural-ilişkili davranışsal işaretleri kullanmasından dolayı bir çerçeve olarak kullanılabilceğini belirtmişlerdir (Phipps ve Parker, 2014). Cattermole ve arkadaşları yaptıkları araştırmada uzman müdahale ekibi elemanları ile kritik karar metodu görüşmeleri yapmışlar ve görüşmeleri tanıma temelli karar verme mekanizmaları ile analiz etmişlerdir. Araştırmaya polis, ilk yardım ekipleri ve trafik ekiplerinden uzmanlar dahil edilmiştir. Görüşmeler şablon eşleme, üstünde düşünülme, yöntemsel olma, benzeşik olma ve yapısal olma özellikleri göre analiz edilmişlerdir. Araştırmanın sonucunda 37 karar noktasından 25inde şablon eşleme kullanıldığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar göz önünde bulundurularak; doğal karar mekanizmalarının trafik durum kontrolünde yararlı olabilecek öngörülerini sağlayabilecek bir yaklaşım olabileceği önerilmiştir (Cattermole ve ark., 2016). Yapılan araştırmada sezgisel düşünme stili ile anlamlı bir fark bulunamaması, ilgili literatürde yapılan araştırmaların çoğunun yarı-yapılandırılmış ve yüz yüze yapılan görüşmeler sonun elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ile yapılmasından kaynaklandığı düşünölmektedir. Söz

konusu araştırmada katılımcılara elden veya internet üzerinden ölçekler dağıtılmış, karar verme mekanizmaları altında yatan bileşenler tam anlamı ile incelenememiştir. İkinci olarak, doğal karar verme mekanizmalarının kullanımının ön plana çıktığı, zaman kısıtlamasının ve yoğun stresin olduğu dinamik ortamında tam olarak sağlanamamasının, sonuçlar üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Ek olarak doğal karar verme mekanizmalarında bireylerin şablonları tanımaları ve zihinsel simülasyonları yapmaları gerekmektedir. Şablon eşleme kısmı sezgiselliği, zihinsel tasarımlar ise rasyonel kısmı oluşturmaktadır. Bu bağlamda kişilerin rasyonel davranma eğilimlerinin de Doğal Karar Verme yetisinin bir parçası olduğu söylenebilir.

Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeğinin ham puanları ile katılımcılara uygulanan ve çeşitli kişisel faktörleri değerlendiren ölçekler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda sezgisel düşünme stili ile temel empati testi puanları, temel empati testinin alt boyutu olan bilişsel empati ile de pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Rasyonel düşünme stili ile kişisel faktörleri arasındaki ilişkiler de incelenmiş olup, temel empati testi puanları, algılanan stres puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca testin alt boyutu olan duygusal empati ile de negatif pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0.290$, $p=,000$). Baştuğ ve ark. (2016) futbol hakemlerinin strese bağlı, özgüven ve karar verme becerilerinin inceledikleri araştırmalarına 145 hakem katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre algılanan stres ile karar verme arasında negatif bir korelasyon bulunmuştur. Stres düzeyi yükseldiğinde karar verme becerisi değerlerinde düşme meydana geldiğini bildirmişlerdir. Ayrıca futbol hakemlerinin özgüven ve karar verme becerileri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Özgüven düzeyi ile karar verme becerisi arasında ilişki pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Yazarlar özgüven değeri arttıkça karar verme becerisinin de arttığını bildirmişlerdir (Baştuğ, 2016). Kiernan (1987) yaptığı çalışmasında karar vermenin, bireyin karar verme sürecinde tüm alternatiflerin

sistematik bir şekilde ele almasına büyük ölçüde bağlı olduğunu belirtmiş ve stres altındaki yetersiz karar verme davranışının nelerden etkilendiğini araştırmıştır. Yüz bir lisans düzeyi öğrencinin katıldığı araştırmada, katılımcıların, kontrol edilebilir stres, kontrol edilemez stres ve hiç stres olmayan durumlarda karar vermeleri istenmiştir. Katılımcılara karar verme görevini yerine getirirken herhangi bir zaman kısıtlaması koyulmamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; stresörün kontrol edilebilirliğinin, katılımcıların performansları üzerinde hiçbir etkisi olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, kontrol edilebilir veya kontrol edilemeyen strese maruz kalanlar, mevcut tüm alternatifler göz önünde bulundurulmadan önce çözüm sunma ve alternatiflerini strese maruz kalmayan katılımcılardan daha sistematik olmayan bir şekilde taradıkları görülmüştür (Keinan, 1987). İlgili literatürde olan bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların stres seviyeleri ve rasyonel düşünme stilleri arasındaki ilişki açıklanabilmektedir. Bireylerin karşı karşıya kaldıkları stresörler karar verme durumunda bütün alternatifleri gözden geçirme ve değerlendirme, alternatifleri ve çözüm yollarını sistematik olarak taramayı etkilemektedir.

Kişisel faktörleri değerlendiren ölçeklerin de demografik değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Temel empati ölçeğinin duygusal empati alt boyut skorunun yaştan ve cinsiyetten etkilendiği görülmüştür. Ancak sadece tutarlı yanıt veren katılımcıların skorları incelendiğinde empati düzeyi ile herhangi bir değişken arasında anlamlı farklılık gözlenememiştir. İlgili literatürde cinsiyetin empati düzeyi üzerinde olan etkisini bildiren araştırmalar bulunmaktadır. Şenkaya (2018) çalışmasında İzmir ilinde okul öncesi eğitim kurumlarında yer alan yöneticilerin empatik eğilim düzeylerini araştırmıştır. 384 yöneticinin katıldığı araştırmanın sonuçları yöneticilerin empatik eğilimlerinin genel olarak yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kadın yöneticilerin empatik eğilim düzeylerinin, erkek yöneticilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Şenkaya, 2018). Alver (2004) Güzel sanatlar fakültesine eğitim almakta olan 189 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmasında empati becerileri ve karar

verme stratejilerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin empati beceri puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alver, 2004). Yazarın Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde okuyan 171 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirdiği bir başka araştırmasında yine benzer bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kız öğrencilerin empati beceri puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alver, 2005). (Pohling ve ark., 2016). Demir ve ark (2013) 2005-2014 yılları arasında Türkiye’de yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tarandığı araştırmasında empati düzeyi ve cinsiyet arasındaki farkları incelemiş ve sonuç olarak kadınların istatistiksel düzeyde anlamlı olarak empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur (Demir ve ark., 2016). Hasgül (2013) sosyal hizmet uygulamalarında empatinin önemi ve yardım ilişkisine etkisini incelediği araştırmasına 295 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kadınların erkeklere oranla empati ve yardım puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Hasgül, 2013). Araştırmamızın sonuçlarına göre kadınların empati puanlarının erkeklerden yüksek olması literatürle uyum göstermektedir.

Anksiyete ölçeğinin çeşitli demografik değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre anksiyete seviyesi ile deneyim yılı arasında ilişki olduğu görülmüştür. Ancak sadece tutarlı yanıt veren katılımcıların skorları incelendiğinde anksiyete düzeyi ile herhangi bir değişken arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Yalçın ve ark. (2016) karar verme ve sürekli kaygı düzeylerini inceledikleri araştırmalarına 72 bölgesel ve ulusal futbol hakemi katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sürekli kaygı düzeyi açısından yaşları 18 -21 yaş arasında olan hakemler ile yaşları 30 yaş ve üstünde olan hakemler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu gözlenmiştir. Yaş ilerledikçe sürekli kaygı düzeyinin düştüğü sonucuna varılmıştır. Bu sonuç ile de tecrübeli olan hakemlerin sürekli kaygı düzeyleri daha düşük olduğunu bildirmişlerdir (Yalçın ve ark., 2016). Söz konusu araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumludur.

Algılanan Stres Seviyesi ölçeğinin, demografik değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Analizler sonucunda stres seviyesinin yaştan ve deneyim yılından etkilendiği görülmüştür. Ancak sadece tutarlı yanıt veren katılımcıların skorları incelendiğinde stres düzeyi ile herhangi bir değişken arasında anlamlı farklılık gözlenememiştir. İlgili literatürde cinsiyet ile algılanan stres seviyesi arasında farklar görülmüştür. Lighthall ve arkadaşları (2009) akut stres ile risk alma davranışının cinsiyetten ne derecede etkilendiğini incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin stresörden sonra daha çok riskli karar verdikleri, kadınların ise stresörden sonra daha az riskli karar verdikleri görülmüştür (Lighthall ve ark., 2009). Preston ve arkadaşları (2007), beklenmedik stresin kumar testinde karar verme etkilerini ölçmüşlerdir. Araştırma sonuçlarına göre kadın ve erkek katılımcıların stresörlerden daha farklı etkilendikleri belirtilmiş, beklenmedik stres durumundan etkilenen kadınların daha açık bilgiye sahip oldukları ve avantajlı performans gösterdikleri, erkeklerin ise daha zayıf açık bilgiye sahip oldukları ve daha zayıf avantajlı performans gösterdikleri bildirilmiştir (Preston ve ark., 2007). Literatürle uyumlu bir şekilde çalışmamızda kadınların algılanan stres puanlarının sonra ortalamaları erkeklerden daha yüksek bulunmuş olmasına rağmen bu fark anlamlı değildir. Bunun sebebinin araştırmaya katılan kadın ve erkek sayısındaki eşitsizlik olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızda ayrıca algılanan stres seviyesi ile anksiyete arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuştur. Anksiyete ile ilgili literatürde olan, yaş ve deneyimin bireylerin anksiyete seviyeleri üzerindeki etkisine ait çıkarımların algılanan strese de uygulanabileceği düşünülmektedir. Bireylerin yaşları ilerledikçe ve mesleki deneyimleri arttıkça, algıladıkları stres seviyesinin de düşmesi beklenmektedir.

Çocukluk Çağı travmaları ve diğer demografik değişkenler arasında yapılan analizler sonucunda, çocukluk çağı travmaları ve alt boyutları ile herhangi bir demografik değişken arasında ilişki görülmemiştir. Ancak bu ölçeğin diğer ölçeklerle olan ilişkisi araştırıldığında, ölçeğin genel toplam puanının anksiyete seviyesi, algılanan stres seviyesi ile pozitif yönde,

empati ölçeğinin duygusal empati alt boyutu ile arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. Çocukluk çağı travmaları fiziksel istismar alt ölçeği ile algılanan stres arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. Çocukluk çağı travmaları duygusal istismar alt ölçeği ile algılanan stres ve duygusal empati alt ölçeği arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. Çocukluk çağı travmaları fiziksel ihmal alt ölçeği ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. Çocukluk çağı travmaları duygusal ihmal alt ölçeği ile anksiyete seviyesi arasında pozitif yönde bir ilişki görülmüştür. Literatürde yapılan araştırmalar çocukluk çağında maruz kalınan travmaların bireylerin savaş-kaç mekanizmalarını etkilediği yönünde sonuçlara varmıştır (McAloon, 2014; Perry, 2004). Bu sonuçlar araştırmamızda pozitif yönde çıkan korelasyonları da açıklamaktadır.

6. Sonuç

Bu araştırmanın temel hipotezi deneyimli alan profesyonellerinin deneyimsiz profesyonellere göre karar verirken sıklıkla Doğal Karar Verme mekanizmalarını kullanacağı yönündeydi. Elde edilen veriler incelendiğinde çocukla çalışan alan profesyonellerinin çoğunlukla rasyonel düşünme stillerine sahip olduğu görülmüştür. Ancak bireylerin mesleki deneyimi ve yaş ile sezgisel düşünme stili arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Kişilerin isabetli yanıtlarının da yaştan ve deneyimden etkilendiği belirlenmiştir. Bu veriler ışığında kişilerin doğal karar verme yeteneklerinin literatürle uyumlu olarak kendilerine tanıdık gelen durumlardan kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Araştırmamızda kontrol grubu ve araştırma grubu istikrarlı yanıtları arasında bulunan anlamlı fark da alan profesyonellerinin şablon tanıma mekanizmasını kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak alan profesyonellerinin düşünme stilleri ile istikrarlı yanıtları arasında bir korelasyon bulunamamıştır. Kişilerin her ne kadar deneyimle sezgisel düşünme yönlerini güçlendirseler de karar verirken hala rasyonel davranma eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Doğal karar verme mekanizmalarında bireylerin şablonları tanımaları ve zihinsel simülasyonları yapmaları gerekmektedir. Şablon eşleme kısmı sezgiselliği, zihinsel tasarımlar ise rasyonel kısmı oluşturmaktadır. Bu bağlamda kişilerin rasyonel davranma eğilimlerinin de Doğal Karar Verme yetisinin bir parçası olduğu söylenebilir. Ancak söz konusu araştırmada katılımcıların elden veya internet üzerinden dağıtılan senaryolarla ilgili karar vermeleri istenmiş, yüzyüze bir görüşme yapılmamıştır. Bu bağlamda karar verme mekanizmaları altında yatan bileşenler tam anlamı ile incelenememiştir. Bu da araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Araştırmamızın bir diğer hipotezi karar verme stillerinin kişisel faktörleri etkileneceği yönündeydi. Elde edilen verilerin analizi sonucunda rasyonel düşünme stili ile stres seviyesi arasında ilişki tespit edildi. Bu durum, bireylerin karşı karşıya kaldıkları stresörlerin karar verme durumunda bütün alternatifleri gözden geçirme ve değerlendirme, alternatifleri ve çözüm

yollarını sistematik olarak taramayı etkilediğini gösterebilir. Empati seviyesinin bireylerin rasyonel veya sezgisel düşünme stilleri üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. İlgili literatürde empati ile ilgili araştırmalar bulunmasına karşın, rasyonel ve sezgisel düşünme stilleri üzerindeki bu görölür etkinin altı araştırmamızda net olarak çizilmiştir. Özellikle çocukla çalışan alan profesyonellerinin doğal karar verme yeteneğinin geliştirilmesinde empatinin önemi ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Adair, J. E. (2010). *Decision making and problem solving strategies* (2nd. ed.). London ; Philadelphia: Kogan Page.
- Adak, A. (2006). *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Fen Öğretimine Yönelik Tutumları ile Düşünme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alver, B. (2003). *Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların Empatik Becerileri, Karar Stratejileri ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alver, B. (2004). Güzel Sanatlar Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Beceri ve Karar Verme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *G. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 93–108.
- Alver, B. (2005). Psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi alan öğrencilerin empatik beceri ve karar verme stratejilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, 19–34.
- Arslan, S. (2008). Kişilik, Huy ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 2(1), 7–18.
- Avşaroğlu, S. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme Ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, Ş., ve Akgöl, H. (2008). Eleştirel Düşünme Gücü ile Cinsiyet, Yaş ve Sınıf Düzeyi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 1(2), 65–75.

- Aydemir, Ö., ve Köroğlu, E. (2009). *Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler*. Ankara: HYB Basım.
- Ayyıldız Ünnü, A. N. (2014). “RASYONEL” PERSPEKTİF İŞİĞİNDA KARAR VERME EYLEMİ: NİTEL BİR ANALİZ. *Journal of Management and Economics Research*, (24), 91–91. <https://doi.org/10.11611/JMER397>
- Baron, J. (2008). *Thinking and deciding*. New York: Cambridge University Press. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511840265>
- Bartolo, P. A., Dockrell, J., ve Lunt, I. (2001). Naturalistic Decision-Making Task Processes in Multiprofessional Assessment of Disability. *Journal of School Psychology*, 39(6), 499–519. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(01\)00086-3](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(01)00086-3)
- Başer, D. (2016). *Sosyal Hizmette Empatinin Kavramsallaştırılması, Uygulaması, Ölçümü Ve Eğitimine Yönelik Bir İnceleme: Karma Yöntem Araştırması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Baştuğ, G. (2016). Football referees; stress, self-confidence, decision makingFutbol hakemlerinde; stres, özgüven, karar verme. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5399. <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.4213>
- Bayraktaroğlu, S., ve Demir, K. (2011). İşyerinde KARAR Verme ve Problem Çözme Yöntemleri. In *İş ve Meslek Danışmanlığı* (pp. 466–476). İş ve Meslek Danışmanlığı Derneği Yayınları.
- Birn, R. M., Roeber, B. J., ve Pollak, S. D. (2017). Early childhood stress exposure, reward pathways, and adult decision making. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(51), 13549–13554. <https://doi.org/10.1073/pnas.1708791114>
- Bruine de Bruin, W., Parker, A. M., ve Fischhoff, B. (2012). Explaining adult age differences in decision-making competence. *Journal of Behavioral Decision Making*, 25(4), 352–360. <https://doi.org/10.1002/bdm.712>

- Bulog, I. (2016). The Influence Of Top Management Demographic Characteristics On Decision Making Approaches. *Ekonomskivjesnik/ Econviews-Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, 29(2), 393–403.
- Buluş, M. (2000). *Öğretmen Adaylarında Yükleme Karmaşıklığı, Düşünme Stilleri ve Bilişsel Tutarlılık Tercihinin Bazı Psikososyal Özellikler ve Akademik Başarı Çerçevesinde İncelenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Buluş, M. (2003). Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği'nin Güvenirlik ve Geçerliliği. *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1), 133–138.
- Burger, J. M. (2011). *Personality* (8th Ed). Australia ; Belmont, Calif: Wadsworth Cengage Learning.
- Can, Ö. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Akılcı Olmayan İnançları Ve Karar Verme Stilllerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cattermole, V. T., Horberry, T., ve Hassall, M. (2016). Using Naturalistic Decision Making to Identify Support Requirements in the Traffic Incident Management Work Environment. *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, 10(3), 309–324. <https://doi.org/10.1177/1555343416655509>
- Çetingüç, M. (2012, August 11). Havacılıkta Karar Verme. Havacılık Tıbbı Derneği Bülteni. Retrieved from <http://www.hvtd.org/yeni/?p=943>
- Chartrand, J. M., Rose, M. L., Elliott, T. R., Marmarosh, C., ve Caldwell, S. (1993). Peeling Back the Onion: Personality, Problem Solving, and Career Decision-Making Style Correlates of Career Indecision. *Journal of Career Assessment*, 1(1), 66–82. <https://doi.org/10.1177/106907279300100107>

- Çil, İ. (2014). Karar Vermenin Psikolojik Yönü. Retrieved from <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/49858/32723/05.hafta.pdf>
- Çınar, F. (2016). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Hava Trafik Yönetimi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi.
- Çobanoğlu, S. (2017). *An Experimental Investigation of the Effects of State and Trait Anxiety and Sel-Esteem on Decision Making* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çolakkadıoğlu, O. (2010). *Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stillere Etkisi* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Collins, E., ve Daly, E. (2011). *Decision-making and social work in Scotland: The role of evidence and practice wisdom* (No. SC037882) (p. 41). IRISS: The Institute for Research and Innovation in Social Services (.).
- Delaney, R., Strough, J., Parker, A. M., ve Bruine de Bruin, W. (2015). Variations in decision-making profiles by age and gender: A cluster-analytic approach. *Personality and Individual Differences*, 85, 19–24. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.04.034>
- Demir, Y., Atli, A., ve Kis, A. (2016). Empathy Based on Gender in Dissertations Submitted in Turkey: A Meta-Analysis Study. *Eurasian Journal of Educational Research*, 16(64), 69–90. <https://doi.org/10.14689/ejer.2016.64.4>
- Develioğlu, M. (2006). *Problem çözme becerileri yüksek ve düşük olan üniversite öğrencilerinin karar verme stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dewberry, C., Juanchich, M., ve Narendran, S. (2013). Decision-making competence in everyday life: The roles of general cognitive styles, decision-making styles and

- personality. *Personality and Individual Differences*, 55(7), 783–788.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.06.012>
- Dinçer, N. (2013). *Spor Yöneticilerinin Karar Verme Stilleri İle Problem Çözme Becerileri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Drisko, J. W. (2001). How clinical social workers evaluate practice. *Smith College Studies in Social Work*, 71(3), 419–439. <https://doi.org/10.1080/00377310109517638>
- Dror, I. E., Katona, M., ve Mungur, K. (1998). Age differences in decision making: to take a risk or not? *Gerontology*, 44(2), 67–71. <https://doi.org/10.1159/000021986>
- Ejder, S. (2007). *Amniyosentez Uygulanan Gebelerin Anksiyete Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Emeç, H. (2008). *Örnekleme Yöntemleri*. Ders Sunumu. Retrieved from http://kisi.deu.edu.tr/hamdi.emec/8_ORNEKLEME.ppt
- Emhan, A. (2007). Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(21), 212–224.
- Ertaş, S. (2007). *Karar Verme Problemi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., ve Dereboy, Ç. (2013). Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Analiz. *New Symposium Journal*, 5(3), 132–140.
- Falzer, P. R. (2004). Cognitive schema and naturalistic decision making in evidence-based practices. *Journal of Biomedical Informatics*, 37(2), 86–98.
<https://doi.org/10.1016/j.jbi.2004.02.002>
- Filiz, E. (2014). *The Affects of Personality on Executive Decision Making from the Five Factor Model and the Naturalistic Decision Making Perspectives: The Case of*

- District Governors in Turkey* (Yayımlanmış Doktora Tezi). The University of Texas, Teksas, ABD.
- Frey, R., Mata, R., ve Hertwig, R. (2015). The role of cognitive abilities in decisions from experience: Age differences emerge as a function of choice set size. *Cognition*, 142, 60–80. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2015.05.004>
- Gelatt, H. B. (1989). Positive uncertainty: A new decision-making framework for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 36(2), 252–256. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.36.2.252>
- George, D., ve Mallery, P. (2016). *IBM SPSS statistics 23 step by step: a simple guide and reference*. Retrieved from <http://site.ebrary.com/id/11177168>
- Gerbec, E. N. (2012). *Image Theory: An Experimental Study of The Effect of Feedback on Decision Making* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Bowling Green State University.
- Giorgetta, C., Grecucci, A., Zuanon, S., Perini, L., Balestrieri, M., Bonini, N., ... Brambilla, P. (2012). Reduced risk-taking behavior as a trait feature of anxiety. *Emotion*, 12(6), 1373–1383. <https://doi.org/10.1037/a0029119>
- Groenendaal, J., ve Helsloot, I. (2015). Toward more insight into the tension between policy and practice regarding the police network function of community police officers in The Netherlands. *The Police Journal*, 88(1), 34–50. <https://doi.org/10.1177/0032258X15569427>
- Hasgöl, E. (2013). *Sosyal hizmet uygulamalarında empatinin onemi ve yardım iliskisine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Helsloot, I., ve Groenendaal, J. (2011). Naturalistic Decision Making in Forensic Science: Toward a Better Understanding of Decision Making by Forensic Team Leaders: NATURALISTIC DECISION MAKING IN FORENSIC SCIENCE. *Journal of Forensic Sciences*, 56(4), 890–897. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2011.01714.x>

- Heracleous, L. (1994). Rational Decision Making: Myth or Reality? *Management Development Review*, 7(4), 16–23.
- Hsu, K.-S. (2006). *Information Critical for Socail Work Practitioners in the Decision Making Process: An Emprical Study of Implicit Knowledge Using Naturalistic Decision Making* (Yayımlanmış Doktora Tezi). The Ohio State University, Ohio.
- Huh, H. J., Baek, K., Kwon, J.-H., Jeong, J., ve Chae, J.-H. (2016). Impact of childhood trauma and cognitive emotion regulation strategies on risk-aversive and loss-aversive patterns of decision-making in patients with depression. *Cognitive Neuropsychiatry*, 21(6), 447–461. <https://doi.org/10.1080/13546805.2016.1230053>
- Ilgar, Z., ve Ilgar Coşgun, S. (2013). Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 197–247.
- Johnson, M. M. S. (1990). Age Differences in Decision Making: A Process Methodology for Examining Strategic Information Processing. *Journal of Gerontology*, 45(2), P75–P78. <https://doi.org/10.1093/geronj/45.2.P75>
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamaları Çok değişkenli İstatistik Teknikleri*. Dinamik Akademi Yayınları.
- Karaçay, N. (2015). *Liseli Ergenlerin Karar Verme Stratejilerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Katman, H. A. (2010). *Okul Yöneticilerinin Empatik Eğilimlerinin İncelenmesi: Isparta İl Merkezi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keinan, G. (1987). Decision making under stress: scanning of alternatives under controllable and uncontrollable threats. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 639–644.

- Kermarrec, G., ve Bossard, C. (2014). Defensive Soccer Players' Decision Making: A Naturalistic Study. *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, 8(2), 187–199. <https://doi.org/10.1177/1555343414527968>
- Kirtepe, A. (2018). Farklı Branştaki Hakemlerin Karar Verme Stillerinin Bazı Değişkenler Açısından İ. *Journal of Turkish Studies*, 13(Volume 13 Issue 10), 487–496. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13538>
- Klein, G. (1993a). A Recognition Primed Decision (RPD) Model of Rapid Decision Making. In *Decision Making in Action* (pp. 138–147). Ablex.
- Klein, G. (1993b). A recognition primed decision (RPD) model of rapid decision making. In *Decision making in action: Models and methods* (pp. 138–147).
- Klein, G. (2008). Naturalistic Decision Making. *Human Factors*, 50(3), 456–460. <https://doi.org/10.1518/001872008X288385>
- Klein, G., ve Klinger, D. (1991). Naturalistic Decision Making. *Human Systems IAC Gateway*, 11(3), 16–19.
- Klein, W., ve Bloom, M. (1995). Practice Wisdom. *Social Work*, 40(6), 799–807. <https://doi.org/10.1093/sw/40.6.799>
- Koç Başaran, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 480–495.
- Koçoğlu, E. (2010). *İşletmelerde Yöneticilerin Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnianingsih, Y. A., Sim, S. K. Y., Chee, M. W. L., ve Mullette-Gillman, O. A. (2015). Aging and loss decision making: increased risk aversion and decreased use of maximizing information, with correlated rationality and value maximization. *Frontiers in Human Neuroscience*, 9. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2015.00280>

- Kurt, E. (2016). *Orta Öğretim Öğrencilerinin Karar Verme Stratejilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş* (6th ed.). Ankara: Nobel Kitap.
- Kuzgun, Y. (2017). *Meslek Gelişimi ve Danışmanlığı* (5th ed.). Ankara: Nobel Kitap.
- Lehto, M. R., Nah, F. F.-H., ve Yi, J. S. (2006). Decision-Making Models, Decision Support, and Problem Solving. In G. Salvendy (Ed.), *Handbook of Human Factors and Ergonomics* (pp. 192–242). Hoboken, NJ, USA: John Wiley ve Sons, Inc.
<https://doi.org/10.1002/9781118131350.ch7>
- Leprohon, J., ve Patel, V. L. (1995). Decision-making Strategies for Telephone Triage in Emergency Medical Services. *Medical Decision Making*, *15*(3), 240–253.
<https://doi.org/10.1177/0272989X9501500307>
- Lighthall, N. R., Mather, M., ve Gorlick, M. A. (2009). Acute Stress Increases Sex Differences in Risk Seeking in the Balloon Analogue Risk Task. *PLoS ONE*, *4*(7), e6002. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0006002>
- Lipshitz, R., ve Strauss, O. (1997). Coping with Uncertainty: A Naturalistic Decision-Making Analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *69*(2), 149–163.
<https://doi.org/10.1006/obhd.1997.2679>
- Macquet, A. C., ve Fleurance, P. (2007). Naturalistic decision-making in expert badminton players. *Ergonomics*, *50*(9), 1433–1450. <https://doi.org/10.1080/00140130701393452>
- Martin, C. L. (1993). Feelings, Emotional Empathy and Decision Making: Listening to the Voices of the Heart. *Journal of Management Development*, *12*(5), 33–45.
<https://doi.org/10.1108/02621719310038953>

- Matthews, G., Panganiban, A. R., ve Hudlicka, E. (2011). Anxiety and selective attention to threat in tactical decision-making. *Personality and Individual Differences*, 50(7), 949–954. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.09.005>
- McAloon, J. (2014). Complex trauma: how abuse and neglect can have life-long effects. Retrieved from <https://theconversation.com/complex-trauma-how-abuse-and-neglect-can-have-life-long-effects-32329>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Aile ve Tüketici Hizmetleri: Ailede Karar Verme. Ankara. Retrieved from http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Karar%20Verme.pdf
- Mitte, K. (2007). Anxiety and risky decision-making: The role of subjective probability and subjective costs of negative events. *Personality and Individual Differences*, 43(2), 243–253. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.11.028>
- Mutlu, M. (2012). *Kadınların Aile İçinde Karar Verme Uygulama Ve Sorunları Şanlıurfa İli Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Nygren, T. E., ve White, R. J. (2005). Relating Decision Making Styles to Predicting Self-efficacy and a Generalized Expectation of Success and Failure. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*, 49(3), 432–434. <https://doi.org/10.1177/154193120504900346>
- Pekdoğan, S. (2015). KARAR VERME STİLLERİ ARAŞTIRMALARI: 2009-2013 YILLARI ARASINDAKİ YÜKSEK LİSANS T. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4(Number: 34), 319–319. <https://doi.org/10.9761/JASSS2788>
- Peng, J., Xiao, W., Yang, Y., Wu, S., ve Miao, D. (2014). The Impact of Trait Anxiety on Self-frame and Decision Making: Trait Anxiety on Self-frame and Decision Making.

- Journal of Behavioral Decision Making*, 27(1), 11–19.
<https://doi.org/10.1002/bdm.1783>
- Pennington, N., ve Hastie, R. (1988). Explanation-based decision making: Effects of memory structure on judgment. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 14(3), 521–533. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.14.3.521>
- Perry, B. (2004). *Maltreatment and the Developing Child: How Early Childhood Experience Shapes Child and Culture*. Presented at the The Margaret McCain Lecture Series.
Retrieved from <http://www.lfcc.on.ca/mccain/perry.pdf>
- Phipps, D. L., ve Parker, D. (2014). A naturalistic decision-making perspective on anaesthetists' rule-related behaviour. *Cognition, Technology ve Work*, 16(4), 519–529.
<https://doi.org/10.1007/s10111-014-0282-2>
- Pohling, R., Bzdok, D., Eigenstetter, M., Stumpf, S., ve Strobel, A. (2016). What is Ethical Competence? The Role of Empathy, Personal Values, and the Five-Factor Model of Personality in Ethical Decision-Making. *Journal of Business Ethics*, 137(3), 449–474.
<https://doi.org/10.1007/s10551-015-2569-5>
- Preston, S. D., Buchanan, T. W., Stansfield, R. B., ve Bechara, A. (2007). Effects of anticipatory stress on decision making in a gambling task. *Behavioral Neuroscience*, 121(2), 257–263. <https://doi.org/10.1037/0735-7044.121.2.257>
- Raghunathan, R., ve Pham, M. T. (1999). All Negative Moods Are Not Equal: Motivational Influences of Anxiety and Sadness on Decision Making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 79(1), 56–77. <https://doi.org/10.1006/obhd.1999.2838>
- Ramiah, S. P., ve Banks, A. P. (2015). Naturalistic decision making through argumentation: Resolving labour disputes. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 88(2), 364–381. <https://doi.org/10.1111/joop.12103>

- Ramsøy, T. Z., Skov, M., Macoveanu, J., Siebner, H. R., ve Fosgaard, T. R. (2015). Empathy as a neuropsychological heuristic in social decision-making. *Social Neuroscience*, 10(2), 179–191. <https://doi.org/10.1080/17470919.2014.965341>
- Randel, J. M., Pugh, H. L., ve Reed, S. K. (1996). Differences in expert and novice situation awareness in naturalistic decision making. *International Journal of Human-Computer Studies*, 45(5), 579–597. <https://doi.org/10.1006/ijhc.1996.0068>
- Remmers, C., ve Zander, T. (2018). Why You Don't See the Forest for the Trees When You Are Anxious: Anxiety Impairs Intuitive Decision Making. *Clinical Psychological Science*, 6(1), 48–62. <https://doi.org/10.1177/2167702617728705>
- Resnick, M. (2000). A Decision Making Model of the Allocation of Blame in Product Liability (Vol. 4, pp. 132–138). Presented at the Proceedings of the Human Factors and Ergonomic Society Annual Meeting, Human Factors and Ergonomic Society. Retrieved from <http://pro.sagepub.com/content/44/25/132.full.pdf>
- Riegel, B., Dickson, V. V., ve Topaz, M. (2013). Qualitative Analysis of Naturalistic Decision Making in Adults With Chronic Heart Failure: *Nursing Research*, 62(2), 91–98. <https://doi.org/10.1097/NNR.0b013e318276250c>
- Ross, A. B. (2013). *Assessing Naturalistic Decision Making by Experienced And Inexperienced Interrogators in High Stakes Interviews* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). The University of Texas.
- Sağır, C. (2006). *Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler Ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sanz de Acedo Lizarraga, M. L., Sanz de Acedo Baquedano, M. T., ve Cardelle-Elawar, M. (2007). Factors that affect decision making: Gender and age differences. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 7(2), 381–391.

- Şar, V., Öztürk, E., ve İkikardeş, E. (2012). Validity and Reliability of the Turkish Version of Childhood Trauma Questionnaire. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 32(4), 1054–1063. <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26947>
- Scott, S. G., ve Bruce, R. A. (1995). Decision-making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and Psychological Measurement*, 55(5), 818–831.
- Şeker, Ş. E. (2012). İstatistiksel Normalleştirme (Statistical Normalisation). Retrieved from <http://bilgisayarkavramlari.sadievrenseker.com/2012/01/29/istatistiksel-normallestirme-statistical-normalisation/>
- Şenkaya, B. (2018). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Yöneticilerin Empatik Eğilimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Shah, J. (2004). *Naturalistic Decision Making*. Ders Notu, Massachusetts Institute of Technology. Retrieved from <https://ocw.mit.edu/courses/aeronautics-and-astronautics/16-422-human-supervisory-control-of-automated-systems-spring-2004/lecture-notes/031104nadecision.pdf>
- Simon, H. A. (1965). *Administrative behavior: a study of decision-making processes* (2. Baskı). New York: Free Press.
- Sinangil, H. K. (1993). Yönetici adaylarında karar verme ile kaygı ilişkileri. (pp. 171–174). Presented at the VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Sorensen, L., Øvergård, K., ve Martinsen, T. (2014). Understanding human decision making during critical incidents in dynamic positioning. In S. Sharples ve S. Shorrock (Eds.), *Contemporary Ergonomics and Human Factors 2014* (pp. 359–366). Taylor veamp; Francis. Retrieved from <http://www.crcnetbase.com/doi/abs/10.1201/b16742-64>

- Starcke, K., Polzer, C., Wolf, O. T., ve Brand, M. (2011). Does stress alter everyday moral decision-making? *Psychoneuroendocrinology*, *36*(2), 210–219.
<https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2010.07.010>
- Starcke, K., Wolf, O. T., Markowitsch, H. J., ve Brand, M. (2008). Anticipatory stress influences decision making under explicit risk conditions. *Behavioral Neuroscience*, *122*(6), 1352–1360. <https://doi.org/10.1037/a0013281>
- Szekely, R., Chiş, A., Vulturar, R., ve Miu, A. (2015). Genetic influences and childhood trauma in moral decision making. Presented at the International Convention of Psychological Science.
- Taner, Y., ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, *35*, 82–86.
- Taşdelen, A. (2002). *Öğretmen Adaylarının Farklı Psikososyal Değişkenlere Göre Karar Verme Stilleri* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. Retrieved from YÖK Ulusal Tez Merkezi. (116971)
- Taşgit, M. S. (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Karar Verme Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Taylor, R. N. (1975). Age and Experience as Determinants of Managerial Information Processing and Decision Making Performance. *Academy of Management Journal*, *18*(1), 74–81. <https://doi.org/10.2307/255626>
- Taymur, I., ve Turkcapar, M. (2012). Personality: Description, Classification and Evaluation. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler - Current Approaches in Psychiatry*, *4*(2), 154.
<https://doi.org/10.5455/cap.20120410>

- Thornton, W. J. L., ve Dumke, H. A. (2005). Age Differences in Everyday Problem-Solving and Decision-Making Effectiveness: A Meta-Analytic Review. *Psychology and Aging*, 20(1), 85–99. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.20.1.85>
- Tiryaki, M. G. (1997). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., ve Çapa-Aydın, Y. (2010). Temel Empati Ölçeği Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 174–182.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Karar. *Karar*. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_btsvearama=kelimeveguid=TDK.GTS.5a0033d262be15.52918596
- van de Luitgaarden, G. M. J. (2007). Evidence-Based Practice in Social Work: Lessons from Judgment and Decision-Making Theory. *British Journal of Social Work*, 39(2), 243–260. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm117>
- van den Bos, R., Harteveld, M., ve Stoop, H. (2009). Stress and decision-making in humans: Performance is related to cortisol reactivity, albeit differently in men and women. *Psychoneuroendocrinology*, 34(10), 1449–1458. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2009.04.016>
- Ventimiglia, J. A., Marschke, J., Carmichael, P., ve Loew, R. (2000). How do clinicians evaluate their practice effectiveness? A survey of clinical social workers. *Smith College Studies in Social Work*, 70(2), 287–306. <https://doi.org/10.1080/00377310009517593>

- Vural, M. (2013). *Spor Genel Müdürlüğü Merkez Ve Taşra Teşkilatında Görev Yapan Spor Yöneticilerinin Düşünme Ve Karar Verme Stilllerinin İncelenmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Vural, Ö. (2008). *Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri Ve Empatik Becerilerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Worthy, D. A., Gorlick, M. A., Pacheco, J. L., Schnyer, D. M., ve Maddox, W. T. (2011). With Age Comes Wisdom: Decision Making in Younger and Older Adults. *Psychological Science*, 22(11), 1375–1380. <https://doi.org/10.1177/0956797611420301>
- Worthy, D. A., ve Maddox, W. T. (2012). Age-Based Differences in Strategy Use in Choice Tasks. *Frontiers in Neuroscience*, 5. <https://doi.org/10.3389/fnins.2011.00145>
- Wray, L. D., ve Stone, E. R. (2005). The role of self-esteem and anxiety in decision making for self versus others in relationships. *Journal of Behavioral Decision Making*, 18(2), 125–144. <https://doi.org/10.1002/bdm.490>
- Yalçın, İ., Soyer, F., Ramazanoğlu, F., ve Aksu, A. (2016). Investigation of variations in terms of decision making and trait anxiety level of football referees. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5681. <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.4280>
- Yates, J. F., ve Tschirhart, M. D. (2006). Decision-Making Expertise. In K. A. Ericsson, N. Charness, P. J. Feltovich, ve R. R. Hoffman (Eds.), *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance* (pp. 421–438). Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from <http://ebooks.cambridge.org/ref/id/CBO9780511816796A039>
- Yiğit, A. (2005). *Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım Kocakaya, Ö. (2017). *Bir Grup Ergenin Bazı Bireysel Farklılıklarının Bireysel Karar Verme Süreçleri İle İlişkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Youssef, F. F., Dookeeram, K., Basdeo, V., Francis, E., Doman, M., Mamed, D., ... Legall, G. (2012). Stress alters personal moral decision making. *Psychoneuroendocrinology*, 37(4), 491–498. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2011.07.017>

Ek- 1

ETİK KURUL KARARI

İÜC Tarih ve Sayı: 09/11/2017-421491

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanlığı

Sayı :59491012-604.01.02-
Konu :Dokt. Öğrencisi İpek Ergönül'ün
etik kurul kararı A-09

ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi :10.10.2017 tarih, 86669574-302.14.06--376887 sayılı yazı

Enstitünüz Sosyal Bilimler öğretim üyesi **Doç.Dr.Neylan ZİYALAR**'ın danışmanlığında **Doktora Öğrencisi İpek ERGÖNÜL'ün** yürütücülüğünde "**Doğal Karar Verme Yetisinin Belirleyicileri: Sosyal Çalışmaçılar Örneği**" başlıklı **Doktora Tezi** (ANKET) hakkında ilgi yazınız ve ekleri **07 Kasım 2017** tarihinde toplanan Fakültemiz Klinik Araştırmalar Etik Kurulunca müzakere edilmiş olup; etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. Mehmet Faik ÖZÇELİK
Başkan V.

e-İmzalı
Prof. Dr. Feray SAVRUN
Dekan a.
Dekan Yardımcısı

NOT: Yönetmelik gereği Sonuç Raporunun Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna iletilmesi gerekmektedir.

EK :
1 dosya elden teslim edilecektir.

Doğrulamak için:<http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BE6PA0NJM>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Güler SOYDANER Dahili : 22300

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi 34303 Cerrahpaşa/ İSTANBUL

Tel : 0 (212) 414 30 00 21107- 21108 Faks : 0 (212) 632 00 33

e-posta : ctfpersonel@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Ek- 2

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU ÖRNEĞİ

Değerli katılımcı,

Katılmanızı istediğimiz bu çalışma İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim dalında yürütülmekte olan bir doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Araştırmada, Doğal Karar Verme Yetisinin Belirleyicilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Araştırmaya Özel sektörde, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurum ve/veya kuruluşlarda görev yapan toplam 350 Psikolog, Sosyolog, Psikolojik Danışman ve Rehberlik öğretmenleri, Sosyal Hizmet uzmanının dâhil edilmesi planlanmaktadır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu çalışma bilimsel bir çalışma olup, size doğrudan bir fayda sağlamamaktadır. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz onay kutusunu işaretleyiniz.

Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır.

Araştırma tamamen gizlilik esasına dayanmaktadır. Bu nedenle sizden kimlik bilgilerinizi ortaya koyabilecek hiçbir veri talep etmemekteyiz. Çalışmamızın sonuçları sadece akademik amaçlı kullanılacak olup, başka hiçbir platformda kullanılmayacak, herhangi bir kişi ve kurumla paylaşılmayacaktır.

Araştırmanın herhangi bir aşamasında sizi rahatsız eden veya yanıt vermek istemediğiniz herhangi bir durum oluşursa, araştırmadan istediğiniz zaman ayrılmanız mümkündür.

Çalışmamızın ilk kısmında sizden birkaç anket ve form doldurmanız istenecektir. Bu formlar karar verme stillerinizi ölçmeye ve kişilik özelliklerinizi belirlemeye yönelik anket ve formlardır. Form ve anket doldurma aşamasından sonra ise size verilen bir senaryo ile ilgili nasıl bir karar verdiğiniz sorulacaktır.

Çalışmamız ve sonuçları hakkında ayrıca bilgi edinmek istemeniz halinde, aşağıda ekli olan telefon numarası veya e-posta adresi aracılığıyla araştırmacılarla iletişime geçebilirsiniz. Verdiğiniz destek ve katılımınız için teşekkür ederiz.

Bu çalışmadaki formları doldurmak toplam 15 dakika alacaktır.

İpek ERGÖNÜL

Uzman Psikolog

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

İletişim: İpek ERGÖNÜL

Telefon: 05326048333

E-posta: ergonulipek@gmail.com

Bilgilendirilmiş gönüllü olur formundaki tüm açıklamaları okudum. Bana yukarıda konusu ve amacı belirtilen “Doğal Karar Verme Yetisinin Belirleyicileri: Sosyal Çalışmacılar Örneği” isimli araştırma ile ilgili yazılı açıklama yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabilceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

Ek- 3

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yaş :

Cinsiyet : Kadın

Erkek

Mezun Olduğunuz Bölüm:

Mezun Olduğunuz Sene:

Uzmanlık Alanınız

Meslekteki Yılıınız:

Aylık gördüğünüz Toplam danışan/öğrenci sayısı

Bugüne kadar hiç çocuk istismari ve/veya ihmali bildirdiniz mi?

Evet

Hayır

Evet ise kaç kere:

Ek- 4

STAI FORM TX-1

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını karalamak suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

	Hiç	Biraz	Çok	Tamamıyla
1. Şu anda sakinim	(1)	(2)	(3)	(4)
2. Kendimi emniyette hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
3. Şu anda sınırlarım gergin	(1)	(2)	(3)	(4)
4. Pişmanlık duygusu içindeyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
5. Şu anda huzur içindeyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
6. Şu anda hiç keyfim yok.	(1)	(2)	(3)	(4)
7. Başıma geleceklerden endişe ediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
8. Kendimi dinlenmiş hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
9. Şu anda kaygılıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
10. Kendimi rahat hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
11. Kendime güvenim var.	(1)	(2)	(3)	(4)
12. Şu anda asabım bozuk.	(1)	(2)	(3)	(4)
13. Çok sinirliyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
14. Sınırlarımın çok gergin olduğunu hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
15. Kendimi rahatlamış hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
16. Şu anda halimden memnunum.	(1)	(2)	(3)	(4)

17. Şu anda endiŐeliyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
18. Heyecandan kendimi ŐaŐkına d6nmüŐ hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
19. Şu anda sevinçliyim.	(1)	(2)	(3)	(4)
20. Şu anda keyfim yerinde	(1)	(2)	(3)	(4)
Durumluk kaygı puanı:.....				

Ek- 5

Algılanan Stres Ölçeği

Aşağıda geçtiğimiz ay içerisindeki kişisel deneyimleriniz hakkında bir dizi soru yöneltilmektedir. Her soruyu dikkatlice okuyarak size en uygun seçeneğin altındaki kutuya bir çarpı işareti koyarak cevaplayınız. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Önemli olan sizin duygu ve düşüncelerinizi yansıtan yanıtları vermenizdir.

	HIÇ BİR ZAMAN	NEREDEYSE HIÇ	BAZEN	OLDUKÇA SIK	ÇOK SIK
1. Geçen ay, beklenmedik bir şeylerin olması nedeniyle ne sıklıkta rahatsızlık duydunuz?					
2. Geçen ay, hayatınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğinizi ne sıklıkta hissettiniz?					
3. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta sınırlı ve stresli hissettiniz?					
4. Geçen ay, ne sıklıkta gündelik zorlukların üstesinden başarıyla geldiniz?					
5. Geçen ay, hayatınızda ortaya çıkan önemli değişikliklerle etkili bir şekilde başa çıktığınızı ne sıklıkta hissettiniz?					
6. Geçen ay, kişisel sorunlarınızı ele alma yeteneğinize ne sıklıkta güven duydunuz?					
7. Geçen ay, her şeyin yolunda gittiğini ne sıklıkta hissettiniz?					
8. Geçen ay, ne sıklıkta yapmanız gereken şeylerle başa çıkamadığınızı fark ettiniz?					

9. Geçen ay, hayatınızdaki zorlukları ne sıklıkta kontrol edebildiniz?					
10. Geçen ay, ne sıklıkta her şeyin üstesinden geldiğinizi hissettiniz?					
11. Geçen ay, ne sıklıkta kontrolünüz dışında gelişen olaylar yüzünden öfkelenediniz?					
12. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta başarmak zorunda olduğunuz şeyleri düşünürken buldunuz?					
13. Geçen ay, ne sıklıkta zamanınızı nasıl kullanacağınızı kontrol edebildiniz?					
14. Geçen ay, ne sıklıkta problemlerin üstesinden gelemeyeceğiniz kadar biriktiğini hissettiniz?					

Ek- 6

Aşağıda size uyan ve uymayan özellikler sıralanmıştır. Lütfen her maddeye NE ÖLÇÜDE KATILIP KATILMADIĞINIZI uygun kutuyu X ile işaretleyerek belirtiniz. Lütfen cevap verirken olabildiğince dürüst olunuz.

	1	2	3	4	5
1) Arkadaşımın duyguları beni pek etkilemez.					
2) Üzgün olan bir arkadaşımınla vakit geçirdikten sonra genellikle üzgün hissedirim.					
3) Arkadaşım başarılı olduğunda onun ne kadar mutlu olduğunu anlayabilirim.					
4) İyi bir korku filmindeki karakterleri izleyince korkarım.					
5) Başkalarının duygularından hemen etkilenirim.					
6) Arkadaşlarımın korktuğunu anlamakta güçlük çekerim.					
7) Başka insanları ağlarken gördüğümde üzülmem.					
8) Başka insanların ne hissettikleri beni çok fazla ilgilendirmez.					
9) Birisi kendini kötü hissettiğinde onun neler hissettiğini genellikle anlayabilirim.					
10) Arkadaşlarımın korktuğunu genellikle anlarım.					

11) Televizyonda ya da filmlerde üzüntülü bir şeyler izlerken çoğunlukla ben de üzülürüm.					
12) İnsanların ne hissettiğini çoğunlukla onlar bana söylemeden anlayabilirim.					
13) Kızgın birini görmek hislerimi etkilemez.					
14) İnsanların neşeli olduğunu genellikle anlarım.					
15) Bir şeylerden korkmuş arkadaşlarımla birlikteyken ben de korkarım.					
16) Arkadaşımın kızgın olduğunu genellikle hemen fark ederim.					
17) Arkadaşlarımla hissettiklerine çoğunlukla kendimi kaptırırım.					
18) Arkadaşımın mutsuzluğu bana hiçbir şey hissettirmez.					
19) Arkadaşımın hissettiklerinin genellikle farkında değilimdir.					
20) Arkadaşlarımla mutlu oldukları anları anlamakta zorlanırım.					

Ek- 7

RASYONEL-YAŞANTISAL DÜŞÜNME STİLLERİ ÖLÇEĞİ

Bu ölçek, insanların düşünme stillerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Testte bulunan ifadelerin sizin için ne ölçüde doğru ya da yanlış olduğunu, maddeleri dikkatlice okuduktan sonra, uygun seçeneği yuvarlak içine alarak belirtiniz. Seçenekler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır. Lütfen boş bırakmayınız.

Tamamen Yanlış: TY, Kısmen Yanlış: KY Tarafsızım: T, Kısmen Doğru: KD,

Tamamen Doğru: TD

		1	2	3	4	5
1	Düşünme becerilerimi kullanmamı gerektiren bir işi yapmaktansa az düşünce gerektiren bir işi yapmayı tercih ederim.					
2	Çok fazla düşünme gerektiren bir durumun sorumluluğunu almak istemem.					
3	Karmaşık problemleri basit olanlarına tercih ederim.					
4	Bir şey hakkında derinlemesine düşünmek zorunda kalabileceğim ortamları önceden görmeye ve oradan uzaklaşmaya çalışırım.					
5	Bir şeyi derinlemesine ve uzun süre düşünmekten az zevk alırım.					
6	Düşünmeyi eğlendirici ve zevk verici bulmam.					
7	Soyut olarak düşünme fikri bana çekici (cazip) gelmiyor.					

8	Hayatımın çözmeme gereken bilinmezlerle dolu olmasını tercih ederim.					
9	Benim için bir problemin sadece cevabını bilmek, bu cevabın nedenlerini anlamaktan daha iyidir.					
10	Baskı altında kaldığımda, zor durumlarda iyi düşünmem, yargıda bulunmam.					
11	Kendi yolumu (tarzımı) en iyi şekilde belirlemede düşüncelere güvenme fikri, bana çekici (cazip) gelmez.					
12	Ünlüler hakkında dedikodu yapmak veya konuşmaktansa, uluslararası problemler hakkında konuşmayı tercih ederim.					
13	Yeni düşünme yolları öğrenmek beni çok fazla heyecanlandırmaz.					
14	Nesneleri genellikle sorgulamaktansa olduğu gibi kabul etmeyi tercih ederim.					
15	Bir şeyin işe yarıyor olması benim için yeterlidir, onun nasıl veya neden çalıştığı ile ilgilenmem.					
16	Sadece önemli ölçüde zihinsel çaba harcayarak ulaşabileceğim amaçlar belirleme eğilimindeyim					
17	Yeni ve alışık olmadığım ortamlarda düşünmekte zorlanırım.					
18	Çok fazla zihinsel çaba gerektiren bir işi bitirdiğimde tatmin olmak yerine rahatlama hissederim					

19	İnsanlar ile ilgili ilk izlenimlerim hemen hemen her zaman doğrudur.					
20	İnsanlar hakkındaki ilk duygularıma güvenirim.					
21	İnsanlara güvenme söz konusu olduğunda, genellikle içimden gelen duygulara güvenirim.					
22	Önsezilerime güvenmeye inanırım.					
23	Nasıl bildiğimi açıklayamazsam bile genellikle bir kişinin doğru veya yanlış olduğunu hissedebilirim.					
24	Sezgileri çok güçlü olan bir insanım.					
25	Biri yalan söylediğinde, bunu doğru olarak sezebilirim.					
26	İnsanlar hakkındaki izlenimlerim hızlı oluşur.					
27	Bir kişinin görünüşüne bakarak, karakterini oldukça iyi bir şekilde anlayabileceğime inanırım.					
28	Sıklıkla, nesnelere ilgili açık görsel imajlar oluştururum.					
29	Çok iyi bir ahenk duygusuna sahibim.					
30	Nesneleri imgelemede (görselleştirmede) iyiyim.					

Ek- 8

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği'nin Türkçesi-3.0

Bu sorular **çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (18 yaşından önce)** başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

1.Hiç Bir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

		1	2	3	4	5
1	Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.					
2	Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum					
3	Ailemdelikiler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi					
4	Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı					
5	Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı					
6	Yırtık, sökükle ya da kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım					
7	Sevildiğimi hissediyordum					
8	Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum					
9	Ailemden birisi bana öyle kötü vurmıştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.					
10	Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu					

11	Ailedekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu					
12	Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum					
13	Ailedekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi					
14	Ailedekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi					
15	Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum					
16	Çocukluğum mükemmeldi					
17	Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu farketdiği oluyordu					
18	Ailemde birisi benden nefret ederdi					
19	Ailedekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi					
20	Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.					
21	Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.					
22	Benim ailem dünyanın en iyisiydi.					
23	Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.					
24	Birisi bana cinsel tacizde bulundu.					
25	Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.					
26	İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.					
27	Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.					
28	Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.					

Ek- 9

SENARYO METNİ I (ihbar beklenen)

S. sizinle görüşmeye gelen bir kız çocuğudur. Görüşmenin sonunda aşağıdaki bilgileri elde ediyorsunuz.

S. 14 yaşında, iki çocuklu bir ailenin büyük kızıdır. Annesi ev hanımı babası da devlet memurudur. Oldukça başarılı olan S. TEOG’u kazanmıştır. O zamana kadar Aydın’ın küçük bir ilçesinde hayatına devam eden S. öğrenim hayatına İzmir’de burslu kazandığı özel okulda devam edecektir. Aile küçük kız kardeşin eğitiminin bölünmemesi ve babasının işinden dolayı Aydın’da ikamet etmeye devam ederler. S. ise öğrenimime İzmir’de teyzesi ve onun ikinci eşi ile kalarak devam etmektedir. Geldiği küçük kasabada sevilen, kalabalık bir arkadaş grubu olan S., fiziki açıdan da dikkat çekicidir.

Görüşme süresince ebeveynlerini ve kardeşini çok özlediğini, özel okul hayatına alışamadığını, arkadaş edinemediğini, Aydın’daki arkadaşlarını ve ortamını çok özlediğini belirten S., Aydın’a geri dönmek konusunda kuvvetli isteğini belirtir.

Görüşmenin ilerleyen aşamasında S., evde ve okulda mutsuz olduğunu anlatır. İsteddiği gibi arkadaşlık ilişkileri kuramadığını, Aydın’daki ilişkilerini çok özlediğini, bütün istediği herkesin orada olduğunu söyler. Vücut dilinden S.’nin oldukça gergin olduğu gözlenmektedir. S, teyzesini çok sevdiğini söylemesine rağmen ısrarla evde de mutsuz olduğunu belirtmekte, gece uyuyamadığını söylemektedir. Özellikle teyze ve annesinin hiç bir şeyden haberi olmasını istemeyen S., Aydın’a nasıl dönebileceği konusunda sizden yardım istiyor.

SENARYO METNİ II (ihbar beklenmeyen)

D., 15 yaşında lise öğrencisi bir kızdır. Size yönlendirilme sebebi derslerindeki başarının oldukça düşük olmasıdır. Aile ve D. ile yaptığımız görüşme sonrasında derslerinin okul hayatında hep kötü olduğunu, ancak özellikle bu sene daha da kötüleştiğini öğreniyorsunuz. D.'nin annesi, kardeşinin aksine çok başarılı bir öğrenci olduğunu vurguluyor. Kendisinin ev hanımı olduğunu, çocukların bakımı ile babaannenin ilgilendiğini belirtiyor. D.'nin babasının çok yoğun çalıştığını da ekliyor. Babanın D.'yi daha çok ders çalışması için uyardığını ekliyor. Derslerindeki düşük başarı nedeniyle babasının akşamları D.'nin elinden tablet ve telefonu aldığını söylüyor. Ancak bu davranışın da D.'nin okul başarısında etkili olmadığını ekliyor.

SENARYO METNİ III (ihbar beklenen)

O. 17 yaşında, erkek, lise öğrencisidir. Geçen senelerde oldukça uyumlu, başarılı olan ve öğretmenleri tarafından “efendi” olarak değerlendirilen O., bu sene okul başladığından beri dikkatini toplayamama problemi yaşamaktadır. Matematik dersi öğretmenin yönlendirmesi üzerine sizinle görüşmeye gelmiştir.

Yaptığımız görüşme sonunda O.'nun geçtiğimiz yaz bir kafede garson olarak çalışmaya başladığını öğreniyorsunuz. Okulların açılması ile birlikte O. Aynı kafede akşamları ve hafta sonları da çalışmaya devam ediyor. Kafedeki arkadaşları ile sık sık takıldığını bütün okul dışındaki saatlerini de orada geçirdiğini söylüyor. Evde işlerin çok iyi olmadığını da ekleyen O., kendisine verilen harçlığın yetmediğinden yakınıyor. Ailesi ile harçlığına artış yapılması konusunda tartışma yaşadıklarını da ekliyor.

Özgeçmiş

Adı Soyadı: İpek ERGÖNÜL

Doğum Yeri/Tarihi: İstanbul 28/05/1981

Kadro Unvanı: Öğretim Görevlisi

Kadrosunun Bulunduğu Birim: Edebiyat Fakültesi

Görev Yaptığı Birim: Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü

Bölüm,Anabilim/Anasanat Dalı: Biyofizik Anabilim Dalı

Yabancı Dil: İngilizce

Lisans: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji, Haziran 2004

Yüksek Lisans: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

Makale Yayınları

- Ergönül İ, İnanç G, Taşlıca S, Özgören A, Özgören M, "The Effect of Appetitive Daytime Napping on Cognitive Functions", Journal of Turkish Sleep Medicine, 4/27-30, 2018, Araştırma(Research) Makale, ESCI
- Ergönül İ, Çakmur R, Güdücü Ç, Öz D, Özgören M, Kurşun B B, Öniz A, "De-novo Parkinson'da Görsel Uyarılar İçin Yeni Bir Analiz Yaklaşımı: Ön Bulgular", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2017, Araştırma(Research) Makale, ULAKBİM
- Murat Özgören, İpek Ergönül, Çağdaş Güdücü, Cem Şeref Bediz, Adile Öniz, "İnsan Faktörü: Bilişsel İşlevler ve İzlenme Yaklaşımlarına Genel Bakış", Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma ve İnovasyon Dergisi (DERİN), -/5/97-106/2015, 2015, Derleme(Review) Makale, Ulusal Hakemli
- Ergönül İ., Ziyalar N., "Tanık Çocuk İfadelerinin Önemi", Güncel Hukuk, 106, 2012, Derleme(Review) Makale, Hakemsiz Dergi

Bilimsel Etkinliklerde Sunulmuş Bildirileri

- Güdücü Ç, Ergönül İ, Eskicioğlu E, Çakmur R, Özgören A, "De-Novo Parkinsonda Alfa Osilasyonlarının Görsel Uyarılar Sırasında İncelenmesi",1. ULUSLARARASI SAĞLIK BİLİMLERİ VE YAŞAM KONGRESİ, Burdur, Mayıs 2018, serbest bildiri, Uluslararası Hakemli organizasyon

- Öniz A, İnanç G, Ergönül İ, "İnsan Faktörü'nde Bilişsel Ölçümler", Beyin Biyofiziği III. Çalıştay: İnsan Faktörü, İzmir, Nisan 2018, serbest bildiri, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Ergönül İ, İnanç G, Taşlıca S, Özgören A, "A Tipi Kişilik Yapısında Risk Alma Davranışı ve Zaman Algısı ile İlişkisi: Ön Bulgular", Beyin Biyofiziği III. Çalıştay: İnsan Faktörü, İzmir, Nisan 2018, poster bildiri, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Şendülger, Y., Adalı, S., Kılıç, F., Akın, G., Ergönül İ, İnanç G, Taşlıca S, Özgören M, "Görev Sırasında Verilen Görsel ve İşitsel Uyarıların Sürdürülebilir Dikkat Performansı Üzerinde Etkisi", Beyin Biyofiziği III. Çalıştay: İnsan Faktörü, İzmir, Nisan 2018, poster bildiri, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Ergönül İ, İnanç G, Taşlıca S, Özgören M, Öniz A, "Gündüz Uykusunun Reaksiyon Zamanı Üzerindeki Etkisi", "Türk Uyku Tıbbı Dergisi, 4(1):152-153", 18. Ulusal Uyku Tıbbı Kongresi, Bodrum, Ekim 2017, serbest bildiri, Hakemli organizasyon
- Öniz A, İnanç G, Ergönül İ, Özgören M, "Investigation of brain with objective and subjective methods during sleep and wakefulness processes", 2017 ISSTA Annual Assembly of Members and 5th International Sleep Science and Medicine Expert Forum, Çekya, Ekim 2017, serbest bildiri, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Ergönül İ, Çakmur R, Güdücü Ç, Öz D, Özgören M, Bircan Kurşun B, Öniz A, "De-novo Parkinson'da Görsel Uyarılar İçin Yeni Bir Analiz Yaklaşımı: Ön Bulgular", "Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, **/**", 20. Biyomedikal Mühendisliği Ulusal Toplantısı, Seferihisar, Kasım 2016, serbest bildiri, https://yadi.sk/i/FOuq_O4NzD9gQ, Uluslararası Hakemli organizasyon
- Ziyalar N., Ergönül İ, "Çocuk ifadelerinin değerlendirilmesi: Kriter bazlı ifade analizi", 1. Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi, İstanbul, Ekim 2015, poster bildiri, Uluslararası organizasyon
- Salih İşiyok, H. İbrahim Aktaş, Halil Bardak, M. Tolga Koşmaz, Ergönül İ, Gonca İnanç, Adile

Öniz, "Gündüz Uykusunun Bilişsel Fonksiyonlar Üzerindeki Etkisi", IX. Özel Çalışma Modülü

Sempozyumu, İzmir, Eylül 2015, poster bildiri, Hakemli organizasyon

- Özgören M, Güdücü Ç, Ergönül İ, Bediz CŞ, Öniz A, "İnsan Faktörü: Fiziksel ve Bilişsel İş Yükünün Etkileri", "Acta Physiologica, 215/S704/30/2015", 41. Ulusal Fizyoloji Kongresi, Çanakkale, Eylül 2015, serbest bildiri, Hakemli organizasyon

Görev Aldığı Projeler

- "Beş Duyumuz ve Engelsiz Yaşam", Hizmet Projesi Koordinatörü: Doç.Dr. Adile ÖNİZ,
Münferit Proje, 115B307, TÜBİTAK destekli proje, Proje Çalışanı, Katılımcı görevinde,
Ekim 2015 - Mart 2016

Katıldığı / Görev aldığı Mesleki / Bilimsel / Sanatsal Etkinlikler

- " 1 St International Health Science And Life Congress" E Katılmak Üzere, Burdur, Mayıs
2018(Tebliğ / Bildiri Sunma (Poster, Sözlü v.b.))
- Beyin Biyofiziği III. Çalıştayı:İnsan Faktörü, İzmir, Nisan 2018(Düzenleme Kurulu Üyesi
Olarak Düzenleyici)
- " Biyomut 2016'Da Sözlü Sunum Yapmak Üzere" Görevlendirilmesi., İzmir, Kasım
2016(Tebliğ / Bildiri Sunma (Poster, Sözlü v.b.))

Görev Yerleri

Öğretim Görevlisi: -DEÜ, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Mart 2018-Devam ediyor

Uzman: -DEÜ, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Şubat 2016-Mart 2018